

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

Bibliaértelmezés és női olvasat

6

VARGA GYÖNGYI

József hét sírása

Egy bibliai novella női teológiai olvasata

GOMBKÖTŐ BEÁTA

Íme, szolgálólányod meséje

Mária története

traumahermeneutikai megközelítésben

A fontos dolgok a periférián történnek

Kerekasztal-beszélgetés a Biblia női olvasatáról

HAFENSCHER KÁROLY

Istentisztelet 2.0

A jelenlét kérdése és való(di)sága és a virtuális istentisztelet

Kedves Olvasó!

A Biblia történeteiben rejlő női hangok és azok értelmezése mindig is izgalmas kérdés volt, amely az elmúlt néhány évtizedben kapott igazán új és friss megvilágítást. Ebben a lapszámban e különleges perspektívát helyezzük a fókuszba. Szerzőink női perspektívából vizsgálva bontják ki a Szentírás rejtett rétegeit, feltárva olyan narratívákat és értelmezési horizontokat, amelyek eddig talán elkerülték figyelmünket.

Varga Gyöngyi tanulmányában József bibliai történetének női olvasatát egyedülálló megközelítésben vizsgálja. Az érzelmekkel teli narratívában József hétszeri sírása nemcsak az emberi lélek mélységeit tárja fel, hanem olyan nőies jellemzőkre is rámutat, mint a gondoskodás és a megbékélés. Ez az olvasat új lehetőséget kínál a József személyiségének mélyebb megértésére, és egyben a narratívák szerkezeti finomságai is kitűnnek.

Gombkötő Beáta írása egy másik jelentős aspektust emel ki, amikor Mária történetét az őt ért traumákon keresztül vizsgálja. Mária tapasztalatai és az azokból fakadó poszt-traumás növekedés nemcsak történeti mélységet adnak az ő alakjának, hanem teológiai értelmezési keretet is biztosítanak a megtestesülés és a női testek feletti rendelkezés kérdéseivel kapcsolatban. Az ő szenvedése és annak narratívává formálása a *Magnificat*ban lehetőséget nyújt arra, hogy újraértelmezzük a vallási hagyományokat.

Lapszámunk Figyelő rovatában Varga Gyöngyi beszélget Szűcs Kinga és Gáncs Tamás teológusokkal a bibliai történetek női olvasatáról és nőképeiről. A kanonizáció folyamata és a női hang „úrként” való megjelenése mind olyan szempontokat tárnak fel, amelyek mélyebb gondolkodásra késztetnek bennünket. Az asszonyok szerepe az evangéliumokban egyszerre hangsúlyos és háttérbe szorított, ami történeti és teológiai szempontból egyaránt izgalmas kérdések sorát veti fel.

Az igehirdetési előkészítők a *Szentháromság ünnepe utáni elsőől az ötödik vasárnapig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kívánnak

a szerkesztők

Júniusi számunk szerzői

Csonka Zsuzsanna lelkész – Ambrózfalva
Gáncs Tamás lelkész, egyetemi adjunktus – Budapest
Gombkötő Beáta lelkész, doktorandusz – Budapest
Hafenschner Károly nyugalmazott lelkész, professor emeritus – Budapest
Homoki Pál esperes – Soltvadkert
Laborci Géza nyugalmazott lelkész, intézményvezető – Nyíregyháza

Szakos Csaba lelkész – Bakonytamási

Szász Levente lelkész – Ósagárd

Szűcs Kinga teológus, nyelvész, egyetemi docens
– Budapest

Varga Gyöngyi lelkész, tanszékvezető egyetemi docens
– Budapest

Veczán Zoltán lelkész – Alberti

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

ÖJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba
Csáky-Pallavicini Zsófia
Fabiny Tamás
Johann Gyula
Kodácsy-Simon Eszter
Kondor Péter

Korányi András
Kőszeghy Miklós
László Virgil
Pángyánszky Ágnes
Percze Sándor
Szabó B. András
Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítóterv: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 133 282 1 250 67

A határtalan Isten határátlépései és a tanuló tanítvány

ApCsel 10,28b

■ LABORCZI GÉZA

Ferenc pápát, a katolikus hagyomány szerint Péter utódját gyászolja a világ, amikor írom ezeket a mondatokat: sorban jelennek meg a róla szóló nekrológok, és elkezdődött az utódjáról való találgatás is. Nem Ferenc pápáról szeretnék elmélkedni, de szolgálatának egyik – szerintem fontos – aspektusáról igénk üzenete kapcsán is meg kell emlékeznünk. Ferenc pápa – számomra úgy tűnik – jézusi megfontolások alapján tudatos határsértő volt. A katolikus egyház látható és láthatatlan korlátait, választófalait lépte át tudatosan, evangéliumi lelkülettel. Tegyük hozzá: ilyen korlátok a többi felekezetben is jelen vannak.

Igénk is egy ilyen, Isten által előkészített határátlépésről szól. Péter és önmagunk megértéséhez egészen a teremtéstörténetig kell visszanyúlnunk. Még az ún. *status integritatis*ban, az eredeti állapotban is határt szab Isten a teremtmény embernek: nem az ő feladata a jó és a rossz egyetemleges megítélése, ebben is bátran ráhagyatkozhat a Teremtő biztos tudására (1Móz 2,16). Ezzel szemben az ember inkább hallgatott a külső-belső kísértés hangjára: „...olyanok lesztek, mint az Isten: tudni fogjátok, mi a jó és mi a rossz.” (1Móz 3,5) A bibliai elbeszélés arról szól, hogy ezzel elindul egy olyan folyamat az emberben és a világban, amikor a teremtmény úgy hiszi, felette áll a törvényeknek, és jogot formál arra, hogy ő szabja meg a határokat, és el tudja dönteni, mi a jó és mi a rossz, mi a szent és mi a profán, mi a tiszta és mi a tisztátalan. A megromlott állapotban (*status corruptionis*) a hübrisz által motivált határsértés az ember saját nagyságába vetett hamis illúzióból táplálkozik, és rendkívül találgatónan itatja át az élet minden területét. Ezenkívül abban a bűvöletben is él, hogy egyszer csak valóban olyan lesz, mint az Isten. Ebben a megromlott állapotban még a vallási gondolkodást és intézményrendszert is átítatja a hamis küldetésstudat illúziója és az az elképesztő gőg, hogy mi tudjuk az üdvösség egyedüli útját, és természetesen mi tudjuk, hogy ki fog üdvözülni. Péter és mi mindannyian ebbe a világba születünk, ahol Vespasianusszal együtt abban a hiszemben élünk és halunk, hogy „úgy érzem, istenné válok”. Nem tudom, hogy helyes-e ilyen állítani, de időnként az a gyanúm, hogy létezik bennünk a hübrisz által determinált lázadás genetikai kódja.

Ezzel szemben a határtalan Isten határátlépései mindig az ember megmentését munkálják. Az üdvtörténet hajnalától a megtestesülés csodáján keresztül a végső nagy határáttörésig Istenünk emberszerető irgalma hol rejtőzködő, hol nyilvánvalóbb módon lépi át hol az Isten és ember, hol az ember és ember közötti távolságot, korlátokat, falakat.

Vegyük kicsit jobban szemügyre, hogy történt mindez az igénk által leírt helyzetben, és hogyan történhet meg ma is velünk, bennünk és általunk!

Péter halászemberként szocializálódott az ember által megrontott világkorszakban. A Genezáreti-tó partján megtanulta a halászat szakmai fortélyait, így minden valószínűség szerint Péter és Társai Halászati Kft.-t üzemeltetett. Ebben a folyamatban pontosan megtanulta a határokat, az emberi és természeti világ törvényeit, a hozzájuk való igazodást mint az előrejutás és a túlélés eszközét: Vannak zsidók és rómaiak, mi és ők. Vannak, akik dolgoznak, és vannak, akik megélnék belőlük, kíméletlenül behajtva az adókat. Vannak vallási törvények, amelyek előírják a rítusokat és ezáltal egy kiszámítható világot nyitnak meg a hétköznapi szürkesége fölött. Jól megtanulta, mi a tiszta, mi a tisztátalan, mi a szent és mi a szentségtelen.

Az első meglepetés akkor érte Pétert, amikor nem szakrális környezetben is olyan élménye volt, amelyet még a templomban is alig tudott volna elképzelni: a napi rutin, a hálók tisztítása közben megállt előttük egy fiatalember. Először azt hitte, hogy jött egy új ügyfél, így ennek megfelelően pillantott rá: fizetőképese vagy nem? Nem tűnt pénzes embernek, így magában már a kifogásokat kereste, amikor az idegen minden határt áttörő emberséggel, egyszerűséggel, valódi erővel csak ennyit mondott: Gyertek utánam, ezentúl emberhalász lesz a hivatásotok! Ez a meghívás mindenki mástól nevetséges örültség lett volna, de ők úgy mozdultak meg a szóra, mint a vasreszelék a mágnes erejére: követték őt, a nagy határsértőt.

Három évig járták hazájuk vidékeit, eközben Péter sok-sok különös esemény részese lett, csak fokozatosan hullottak le róla előző életének betanult sémái. Egy-egy beszélgetés a Mesterével olyan volt, mintha vaspántok pattantak volna belőle a földre: a határtalan bizalom és szabadság kiemelte az addigi megszokott életéből, már kezdett „reflexévé” válni, hogy lehet hinni, szeretni, remélni. Kezdte megérteni, hogy a falak, a törvények, a korlátok nem tudnak végső választ adni, átlépni, áttörni őket nem törvényen kívüliséget jelent, hanem a megváltáshoz vezető út első, bátor lépése, bár nem lesz tőle se több, se kevesebb. Ezzel kicsit hasonlít a Mesterre, és így alkalmassá válhat mások segítésére.

Nagyapóteki tagadása, a Mester halála nemcsak traumatizálta, hanem általa jobban megértette, hogy az élet és a halál nem kettős valóság, hanem a létezés két oldala. Ez készítette elő benne azt, hogy végül a feltámadást is el tudja fogadni. Természetesen a Feltámadással való találkozás minden kétségét eloszlatja.

Aztán jött a pünkösdi határátlépés. Maga sem tudta, mi történik vele. Többnyelvű kultúrában nőtt fel, természetes volt számára, hogy könnyen megértik egymást a nyelvi korlátok ellenére. Ami azon a napon történt, arra nem tudott racionális magyarázatot adni, mert ilyen nyelvi együttállást még senki nem élt át addig.

A küldetés, hogy nyelvi, kulturális, politikai határok nélkül vigyék a jóhírt minden teremtménynek, már szinte felkészülten találta.

Aztán mégis visszatértek a régi sablonok. Amikor a római Kornéliusz házába kellett mennie, hirtelen lebénult: mi keresnivalóm van egy tisztátalan ember házában? Engem úgy neveltek, hogy nekünk nincs dolgunk effélékkel...

Isten azonban, ahogy szokta, továbbképzésre küldte a régi beidegződéseivel bajlódó apostolt: megértette végre és végleg, hogy a határok átlépése az evangélium szolgálatában nem vagányság, nem is törvényen kívüliség vagy törvényfelettség, hanem az evangelizáció természetes útja: a határtalan szeretet átlép, áttör minden korlátot, gátat, hogy minél többen tapasztalják meg az ő határtalan szeretetét.

József hét sírása

Egy bibliai novella női teológiai olvasata

■ VARGA GYÖNGYI

Evangelikus Hittudományi Egyetem
tanszékvezető egyetemi docens
E-mail: gyongyi.varga@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2025.100.6.1

- **A József-narratíva (Gen 37–50) nagyon emberi, mély érzelmeket mutató, drámai történet. A főszereplő önismereti fejlődését követhetjük nyomon benne, hogy miként áll készen a múltjával való szembesülésre, saját sorsával, a testvéreivel és apjával való megbékélésre. József nőies vonásai a családja és az ország iránti gondoskodásban mutatkoznak meg, karaktere mögött a Példabeszédek könyvéből ismerős megszemélyesített bölcsesség-nőalak (Péld 8) és a „derék asszony” (Péld 31) is ott húzódik. József hétszer sír a családjával való találkozás és kiengesztelődésként folyamatában, ezek a mozzanatok a narratívában khiasztikus szerkesztést mutatnak.**

Kulcsszavak: olvasóközpontú hermeneutika / női olvasat – feminista teológia / ószövetségi bölcsességirodalom / tanító történet / diaszpórairodalom / testvér-rivalizálás / megbocsátás / nők József történetében / József nőies karaktere / József hét sírása / khiasztikus szerkezet

Bevezető gondolatok

Ebben a tanulmányban a József-novella egy, számomra fontossá vált mozzanatára szeretném ráirányítani a figyelmünket. Olyan különleges mintázatra, amely fölött könnyen átsiklik a tekintetünk, hiszen betéve tudjuk már az egész történetet. Ám az újraolvasás kalandja során esélyt kapunk arra, hogy friss teológiai impulzusokat is befogadhassunk, miközben párbeszédbe kerülünk a szöveggel. Éppen ezért ebben a tanulmányban az olvasóközpontú hermeneutika megközelítését választottam, ennek mentén pedig a női teológiai olvasat lehetőségeire és értékeire mutatok rá.¹

Jákób Józsefnek adott áldásában, Gen 49,22–26-ban egy különös kép villan föl előttünk: termő fa ága forrás mellett (WENHAM 2000, 466–488. o.). Ez az eladott és megmentővé vált fiú életének szimbóluma. Érdekes módon a termő fa és a forrás is a női(es) minőségre utaló kép, metafora. Az élet kibontakozása, megérlelődése, azután annak továbbadása valódi örömhöz és annak belátásához vezet el az embert, hogy részesedik egy nagyobb valóság ajándékaiból, és ő maga is hozzátesz valamit a te-

¹ A teológia és gender kérdésköréről, illetve a női szempontú bibliaértelmezésről magyar nyelven a Luther Kiadónál jelent meg egy jó áttekintést nyújtó tanulmánykötet: HAUSMANN 2016.

remtés és gondviselés nagy művéhez. Jákób áldásra emelt kezével összekapcsolja szeretett fiát az Élet Istenével: „A Mindenható megáld téged az ég áldásával felülről, a lent elterülő mélység áldásaival, az emlők és anyaméh áldásaival.” (Gen 49,25)

Elgondolkodtam: vajon mi az oka, hogy ez a különös, nőies áldás éppen Józsefhez és utódai életéhez kapcsolódik? Gen 37–50 szélesen hömpölygő elbeszélésfolyamából talán választ kaphatunk a kérdésre... Ám kicsit messzebből kell kezdenünk a történetet.

Tanító elbeszélés – diaszpórairodalom – dráma

József története a leghosszabb egybefüggő elbeszélés a Tórában. Cselekményének irodalmi megformáltságát, stílusát és nyelvezetét tekintve kiemelkedik az ókori Kelet prózai alkotásai közül (BARTON 2020, 47–67. o.). A narratíva a bibliai Izrael bölcsességhagyományába illeszkedik (DELL 2022); tanító elbeszélésként tartjuk számon. „Diaszpórairodalomként” minden bizonnyal az Alexandriában élő zsidó közösség számára szolgált útmutatásként, motivációként vallási és politikai legitimitásukat, társadalmi szerepvállalásukat és értékeik közvetítését tekintve (HYUN 2013, 219–238. o.; RÖMER–BÜHLER–SCHMID 2021).

A novella tudatos szerkesztés jeleit mutatja. Gen 37,2–36; 38,1–30, valamint 48,1–50,26 szövegegy-
sége alkotja a keretet. A narratíva központi része három-három jelenetből, tartalmi egységből épül föl. Ezek a következők:

39,1–20	József Potifár házában	42,1–38	Az első út Egyiptomba
39,21–40,23	József a börtönben	43,1–45,28	A második út Egyiptomba
41,1–51	József a fáraó udvarában	46,1–47,31	A harmadik út Egyiptomba

Mózes első könyvének olvasója, miután végigkísérte Ábrahám, Izsák, Jákób és családjaik vándorlásait, és részese lett viszontagságaiknak, a József-történetbe belépve egy egészen más valóságban találja magát: az „udvari bölcsesség” filozofikusabb, értelmiségi karakterű közegében, a politikai hatalom világában. József – leszámítva a Gen 37-ben vázolt, ifjúkori gögjét és egyéb gyengéit – Egyiptom földjén már egyértelműen egy kongruens személyiség benyomását kelti. Jákób karakterének feltűnő (és konstans) kettősségéhez képest, aki csalóként, ügyeskedőként mégis az áldás hordozója és továbbadója, a „kedvenc fiú” egyenes, bölcs, megfontolt: ő a fogság utáni idők „hívó zsidó férfi” modellje (JEREMIAS 2015, 82. o.). Vezető szerepet tölt be, felelősséget vállal családjának jövőjén túl a nagyobb közösség boldogulásáért, és ezzel igazodási pontként szolgál a Tóra-kegyességet gyakorlók körében.

József neve a (יֹסֵף – ysf) igéből ered, amely ’hozzátesz’, ’továbbvisz’, ’megtold’, ’folytat’, ’kiterjeszt’ jelentéssel bír. Az igéből képzett participiumot leginkább folytatásként adhatjuk vissza, így József – nevéhez híven – a „van tovább is” reményének garanciája. Ez már önmagában jó hír az éhínséget szenvedő egyiptomi és a szomszédos népek, valamint családja számára.

A József történet bölcsessége, spirituális üzenete tehát a ysf ige jelentésárnyalataiból bomlik ki. JHVH – Józsefen keresztül – hozzátesz, folytat, továbbvisz, kiterjeszt, vagyis megnyitja a jövő perspektíváját. Ám ez a tágas horizont csakis az ínségtapasztalatok, a magány, a kiszolgáltatottság és a szenvedés drámai helyzetein keresztül tárul föl. Az elvesztés így válik megtalálássá.

A József-novellában lényegében egyberostálva látjuk mindazokat a témákat, létkérdéseket, amelyekkel az őszanya–ősatya történetekben az olvasó találkozhatott. A történet transzformatív erejét sok szentíráskutató felismerte már: az elbeszélő folyamatosan mozgásban tartja a szereplőket, akik nagy utakat járnak be Kánaán földje és Egyiptom között – oda-vissza többször is. Ám a földrajzi térben való mozgás mellett, a távolodás és közeledés dinamikáját tükrözve egy kevésbé látványos belső mozgás is zajlik mindezzel párhuzamosan. Ebben a komplex transzformációs folyamatban emberek élete, sorsa, gondolkodásmódja változik meg (HUMPHREYS 1988, 32–67. o.; MARZOUK 2021, 85–102. o.). Az ínségtapasztalatokból eredő önérdek lassan átadja a helyét a szolidaritásnak, a másik ember iránti felelősségnek, a harag és a bosszúvágy a kiengesztelődésnek, az igazságérzet az irgalomnak, az elidegenedettség a közelségnek, a csalódottság a hálának...

József nőies karaktere

A bevezetőben röviden utaltam már József alakjának, karakterének nőies vonásaira. A téma amiatt különösen is érdekes, mivel József nőkhöz fűződő kapcsolataira, társkapcsolatára, házasságára nem látunk rá a bibliai szövegben. Mintha József magánélete tabu lenne a bölcsességirodalmi „standard” értelmében: a tanító elbeszélésben egy minden szempontból kifogástalan, egyenes, hűséges férfi és férj statikus képe rajzolódik ki előttünk. A szükséztávolságból arra következtethetünk, hogy a József-történet fókuszában valójában nem a férfi–nő viszony, hanem a testvérek közötti kapcsolat dinamikus valósága áll.

A szentíró a 39. fejezetben beszámol ugyan egy konkrét „afférról”, pontosabban Potifár feleségének csábításáról (minden bizonnyal didaktikus céllal), József megnősülését viszont egyetlen mondatban intézi el. Miután a fáraó az álmát megfejtő Józsefet az ország második emberévé tette, Gen 41,45-ben ezt olvassuk: *„Ezután elnevezte a fáraó Józsefet Cáfenat-Panéahnak, és hozzáadta feleségül Ászenatot, Pótiferának, Őn papjának a leányát. Így lett József egész Egyiptom felügyelője.”*

A házassággal kapcsolatban semmilyen részletet nem árul el a bibliai szerző.² Nem tudjuk, ki a nő, milyen lehetett számára egy idegen férfihoz feleségül menni, s ez hogyan hatott pap édesapja hivatására meg a családra... Az olvasó persze nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy itt minden bizonnyal politikai friggely, érdekházassággal van dolgunk, akárcsak Salamon király esetében, akinek egyik felesége az egyiptomi fáraó leánya volt (1Kir 6,16).

Néhány verssel később, 41,50–52-ben már arról értesülünk, hogy József két fiú apja lesz: *„Józsefnek két fia született, mielőtt eljött az éhínség esztendeje. Ászenat, Pótiferának, Őn papjának a leánya szülte őket. Elsőszülöttjét Manassénak nevezte el József, mert ezt mondta: Elfeledtette velem Isten minden gyötrelmemet és atyámnak egész házáat. A másodikat pedig Efraimnak nevezte el, mert ezt mondta: Megszaporított engem Isten nyomorúságom földjén.”* Manassé és Efraim nevei tulajdonképpen hitvallások: József belső személyiségfejlődésének tükröi. Rácsodálkozik arra, hogy mindent Istentől kapott. Elmúlt a fájdalom, a nyomorúság földje áldássá vált. A története mögött kitapinthatóan ott rejtőzik a kegyelem... Ez mind nagyon szép, de vallomásában ott van ez a furcsa, „elejtett” félmondat is: *„elfeledtette velem Isten atyám egész házáat.”* Tényleg megtörténhet ez? Vajon képes az em-

² Talán ezt a hiányt orvosolandó látott napvilágot a hellenizmus időszakában egy kis írás *József és Ászeneth* címmel. Magyarul is olvasható: BOLYKI 2005.

ber egyszer s mindenkorra elszakadni a családjától? Még mielőtt azt gondolná József, hogy a múltját, családi kötelekeinek emlékét végleg elnyomhatná magában, egyszer csak bekövetkezik a váratlan fordulat. Egy napon megjelennek előtte a testvérei.

Több kutató is felfigyelt arra, hogy József testvérei és apja iránti gondoskodása, amely abban mutatkozik meg, hogy számukra biztonságos életteret biztosít és odafigyel szükségleteikre, meglehetősen nőies attitűdöt mutat. Nagyon hasonlít ez a viselkedés a derék asszony „munkaköri leírásához” Péld 31,10–31-ben. E tartalmi párhuzam mentén még egy további szempontot is érdemes megemlíteni.

Annak az irodalmi hagyománynak, amelybe a József-novella is beletartozik, egyik központi fogalma a bölcsesség (héberül: חכמה – *hokhmāh*). A kifejezés nőnemű, emiatt például magától értetődik, hogy a Példabeszédek könyvének tartalmi rendezőelve a női princípium lesz (GORGES-BRAUNWARTH 2002; MAIER 2003, 223–242. o.). A könyv 8. fejezetében olvashatunk egy egyedülálló szöveget a meg személysített bölcsességről, aki JHVH társa már a teremtéskor. A bölcsesség mint csodálatos nőalak tanítja az embereket, főként a fiatalembereket a józan és Istennek tetsző életre, szavatolja biztonságukat, életminőségüket.³ Intelmei és rendelkezései a „közös jó” megvalósulásának, a közösség boldogulásának garanciái. József karakterében ezeket a vonásokat mind felismerhetjük (Fox 2001, 26–41. o.).

Józsefre – a derék asszony „férfi párjaként” – tehát helytálló a feddhetetlen és odaadó feleséggel kapcsolatos leírás. Ő a rá bízottak jóléte iránt elkötelezett, istenfélő családfő mintaképe. És mindezekfölött igaz rá, hogy „szája bölcsességre nyílik, és nyelve szeretetre tanít” (Péld 31,26). A bölcsességtológia értelmében ő a nemes, nagyvonalú, felelősségteljes hívő ember paradigmája. Éppen ezért József alakja a diaszpóragyülekezetekben minden bizonnyal fontos igazodási pontot jelenthetett. Az eddig felsorolt értékes jellemvonásai mellett azonban még egy „nőies” tulajdonságát fontos kiemelünk: az érzelmi intelligenciáját, spirituális érzékenységét. Éppen ezért a következőkben még egy témára térünk ki: József sírására.

József hét sírása

A bölcs Prédikátor szerint megvan az ideje a sírásnak, és megvan az ideje a nevetésnek (Préd 3,4). Megpróbáltatásai között, mégis mély bizalommal a zsoltáros így könyörög Istenhez: „*Te számontartod bolyongásomat. Gyűjtsd könnyeimet tömlődbe, legyenek benne könyvedben!*” (Zsolt 56,9)

Az Ószövetség a sírásra בכה *bkh* igét használja, amely Jer 31,15 és Ez 8,14 kivételével csak az egyszerű (Qal) igeörzsben fordul elő. A főnévi alak: sírás, siralom mintegy harmincszor kerül elének a héber szövegben. A könnyre használt héber kifejezés דמעה *dim’a*, amely kollektív értelmű, egyes számban álló főnév, főleg költői szövegekben találkozunk vele. A דמע *dm’* ige (‘könnyezik’) viszont csupán egyszer, Jer 13,17-ben fordul elő.⁴

Érdekes, hogy Jákób családjában egyáltalán nem tabu a sírás, az erős érzelmek kimutatása teljesen rendben lévő dolog. Jákób apjával, Izsákkal kapcsolatban azt olvassuk, hogy felesége, Rebeka mel-

³ Elegendő lesz most két szövegpélda: „Az igazság ösvényén járok és a törvénynek az útjain, hogy örökséget adjak az engem szeretőnek, és megtöltsen kincstárukat.” (Péld 8,20–21) „Mert aki engem megtalál, az életet találja meg, és kegyelmet nyer az Úrtól.” (Péld 8,35) Külön érdekes, hogy az eggyel korábbi 7. fejezetben viszont a női karakter egészen negatív. Az asszonyt a csábító szerepében mutatja a szentíró. A meg személysített bölcsesség témájához lásd például: BRENNER 1995; FISCHER 2006; MAIER 2007.

⁴ Lásd BESTER 2011.

lett talált vigasztalásra édesanyja, Sára halála után (Gen 26,67). Szívbe markoló a jelenet Gen 27-ben, amikor az elsőszülöttnak járó áldásból öccse csalása miatt Ézsau kimarad. Hiába rimámkodik az apjánál, Izsáknál, nem marad számára már másik áldás: keserves sírásra fakad (Gen 27,38). Ekkor döbben rá arra, hogy mindent elveszített, becsapták, ezért haragra gerjed ikertestvére Jákób ellen. Egy fejezettel később már a csalót, Jákóbot látjuk sírni, miután a Hárán melletti mezőn, a kútnál először pillantja meg Ráheldt (Gen 29,11–12). A történet szerint évek telnek el, ám egyszer elérkezik Jákób életének egyik legnehezebb napja. Találkoznia kell a bátyjával, Ézsauval. A szentíró nagyon érzékletesen írja le, ahogyan közelednek egymás felé: a szövegben tapintható a feszültség, az olvasó is érzi Jákób remegő félelmét... Egyyszer csak váratlan dolog történik. Gen 33,4-ben ezt olvassuk: *„Ézsau eléje futott, megölelte, nyakába borult, megcsókolta, és sírtak.”*⁵

Az ószövetségi elbeszélések közül kétséget kizáróan a József-történet a legérzelmesebb. Nincs még egy bibliai személyiség, akiről a hagyomány alapján azt állapíthatnánk meg, hogy gyakrabban sír, mint József, Jákób fia. Mindez személyiségének, karakterének spirituális mélységét hivatott megmutatni. Ugyanakkor József könnyei a katarzis, a gyógyulás felé mutatnak a történetben.

Különösen is érdekes, hogy a szentíró József életének tragikus eseményeivel, mélységtapasztalataival kapcsolatban nem említi, hogy akár csak egyszer is sírna fájdalmában: sem a kiszáradt kútban, sem akkor, amikor eladják rabszolgának, és elhurcolják, még a börtönben sem. Saját személyes passiótörténetében, elveszettsége, megaláztatása, elhagyatottsága pillanataiban nincsenek könnyei. A traumatikus események átélése közben mintha saját szerencsétlenségének tudata inkább meggátolná abban, hogy sírjon. József csak akkor sír, amikor újra találkozik családjá tagjaival, amikor hosszú idő óta először nyílik lehetősége arra, hogy hozzáférjen és újra kötődni tudjon eredendő kapcsolati valóságához. József könnyei mögött ott van az egész múltja és az élete mint a kapcsolatai szövedéke. Ez a múlt egy „mélységes mély” kúthoz hasonló (MANN 2023), amely József számára azonban már betemetett, elfeledett hely...

József könnyei nem „egydimenziósak”: vagyis nem csupán egy jól megragadható pillanatnyi erős érzelm váltja ki nála a sírást, ahogy például Ézsau esetében, aki az elcsalt elsőszülöttségi áldás miatt keserves sírásra fakad az apja előtt, majd pedig rettenetes haragra gerjed Jákób iránt (Gen 27,34.38.41). József sírása sokféle, egymással ellentétes, összesűrített érzelemből ered. (Pszichológus legyen a talpán, aki arra vállalkozik, hogy szétbontsa és megkülönböztesse egymástól ezeket az emocionális rétegeket!)

Talán, ha mégis megpróbálkozunk ezzel, ilyen érzelmi síkokat és árnyalatokat fedezhetünk föl: József haragszik testvéreire korábbi viselkedésük miatt, ugyanakkor a hiányuk, a velük való kapcsolat megszakadása miatti magánya felülírja ezt a haragot. Egy másik kettősséget is megfigyelhetünk: vágyat érez az újrakapcsolódásra, ugyanakkor a testvérei megleckéztetésére is. József a narratívában egy személyben a színházi rendező és a színész is. Veszélyes kettős szerep ez (STERNBERG 1987, 294. o.). Egyszerre érti, átérzi a testvérei kétségbeesését, ugyanakkor eljátssza előttük az élet és halál teljhatalmú urát. Testvérei felé a részvétlen hatalom arcát mutatja, ugyanakkor erősen küzd a könnyeivel.

József könnyei évtizedek múltán fakadnak föl Egyiptomban, amikor végre lehull az álarc, amely

⁵ A héber Biblia középkori kézírataiban az „és megcsókolta” (וישקוהו wayyisšāqēhū) szó minden mássalhangzója fölé figyelmeztető jelzéseket (puncta extraordinaria) tettek a szöveggondozók. A BHS (Biblia Hebraica Stuttgartensia) kritikai szövegkiadás követi ezt a jelölést, amely a zsidó írástudók értelmezésében Ézsau részéről egy váratlan, különös reakciót, az emberileg teljesen lehetetlent jelentette.

mögé igazi valóját rejtette. A sírás az eredendő identitás újra megtalálását jelzi. Az őszinte sírás mindig katartikus. Megtöri az adok-kapok beidegződéseit, a „testvér testvér ellen” toxikus sémáját, segít kilépni Józsefnek a büntetés, megtorlás ősi mechanizmusából, önzése csapdájából. A könnyei segítik hozzá ahhoz a nagy döntéshez, hogy évtizedek múltán ő legyen az, aki megbocsátásával újra egyesíti családját.

Itt, ebben a történetben nincsenek nagy, világra szóló csodák, látványos isteni beavatkozások. Az emberi valóságot látjuk: nehéz döntések és könnyek vannak... Mégis, maga József többször is beszél arról, hogy az álmok fejtésekben Istenre támaszkodhat, és végül megfogalmazza azt is, hogy az egész történet mögött JHWH terve húzódik. Az Örökkévaló a háttérből, az álmok nyelvén kommunikál, és az események nyomán küldetése, életfeladata felvállalására készíti Józsefet. Ezért tud majd az eladott testvér végül színt vallani: „Én vagyok József, a testvéretek...”

A narratíva minden egyes stádiumában, amikor családtagjaival találkozik Egyiptomban, József könnyekre fakad. A viszontlátás erős érzelmi felindulást idéz elő benne. Nem csoda: a magába temetett múltja jön szembe vele. József sírva fakadását hétszer említi a szöveg, ez a szentíró részéről a tudatos történetvezetés és a drámai fokozás eszköze.⁶ Az olvasót egyre mélyebbre viszi a lét nagy beavatástapasztalatai felé. A könnyek egy különösen szép, kiasztikus rendet⁷ mutatnak:

1Móz 42,24	1Móz 43,30	1Móz 45,2	1Móz 45,14–15	1Móz 46,29	1Móz 50,1	1Móz 50,17
A	B	C	D	C'	B'	A'
József egyedül, testvéreitől visszavonulva sír, testvérei egymás közötti beszélgetését követően Lelkiismeret! 42,21–22	József Benjámint miatti sír a belső szobában 43,28: Jákób életben van	József a tőle elszakított emberek miatt sír, testvérei jelenlétében Testvérek Hangos sírását mindenki hallja	<i>Középpont:</i> A megbékélés pillanata Újra együtt, családként! József először Benjámint miatti, majd a többi testvér miatt is sír ugyanabban a jelenetben	József a tőle elszakított emberek miatt sír, testvérei jelenlétében Jákób József apja nyakába borult, és sokáig sírt	József Jákób miatt sír 50,1: Jákób meghalt	József egyedül, testvéreitől visszavonulva sír, testvérei egymás közötti beszélgetését követően Lelkiismeret! 50,15–17

A hét sírás közül az első és az utolsó (A – A') fogja egybe a 42–50. fejezet gondolati ívét. Mindkettőben a testvérek egymás közötti beszélgetését követi az a mozzanat, amikor József sírva fakad. Az első alkalommal (A), amikor a testvéreit annyi év után viszontlátja, József még uralkodik magán, bár azonnal felismeri őket (42. fejezet). Ám amikor a testvérei közül egyiküket túszként meg akarja köztöztetni, a többieket pedig arra utasítja, hogy hazamenjenek a legkisebbért, Benjámint, fiútanúja lesz egymás közötti beszélgetésüknek. A testvérek lelkiismeretének szava így szólal meg: „*Bizony, a testvérünkért bűnhődünk most, mert láttuk az ő nyomorúságát, amikor könyörgött nekünk, de nem*

⁶ The Last Tears. *The Rabbi Sacks Legacy*. <https://rabbisacks.org/covenant-conversation/vayechi/the-last-tears/>. (Megtekintés: 2025. március 22.)

⁷ A kiasztmus a görög X (khi) betűből ered, és keresztezést jelent. Elsősorban költői kifejezésforma, a tartalmi hangsúlyok kiemelésére szolgál. A héber Bibliában (de az Újszövetségben is) a gondolatrítmus egyik sajátos megnyilvánulása egyes szavak vagy mondatok, tartalmi egységek megfordított sorrendben történő ismétlése, tükrözése révén. A képlete: A – B – C – D – C' – B' – A'.

hallgattunk rá. Emiatt ért utol bennünket ez a nyomorúság.” (42,21) József ekkor elfordult, és sírva fakadt (42,24). Ez a sírás azonban nem tartott sokáig, még ugyanabban a versben ezt olvassuk: „Majd visszafordult hozzájuk, és beszélt velük.”

Hasonló „koreográfiája” van az 50. fejezetben leírt eseménynek: Józsefnek tudomására hozták, hogyan tanakodtak testvérei egymás között Jákób halála után.⁸ A reakció itt is ugyanaz: „József sírva fakadt, amikor ezt elmondták neki.” (50,17) Mindkét esetben az őszinte megbánás szavai hangoznak föl, amire József megrendülésében így reagál. Érdekes, hogy az utolsó részben (A') mintha a testvérek számára nem lenne egyértelmű és biztos, hogy József már korábban megbocsátott nekik... Felülírja ezt az érzést a József bosszújától való félelem.

A B – B' részben József egymagában sír, mindkét esetben a számára fontos másik miatt: 43,30-ban Benjáminért és 50,1-ben Jákóbért. Ám míg Benjámin életben van, és József örül viszontlátásának, apja, Jákób viszont ekkor, a történet végén már halott, és József gyászában siratja őt.

Nagyon szépen és érzékenyen írja le a szentíró 43,29–30-ban a jelenetet: „Amikor József megpillantotta testvérét, Benjámin, anyja fiát, ezt kérdezte: Ez a legkisebb testvéretek, akiről beszéltek nekem? Majd ezt mondta: Legyen kegyelmes hozzád az Isten, fiam! Akkor azonban elsietett József, mert öccsét látva elérzékenyült, és a sírás környékezte. Bement azért a belső szobájába, és ott kisírta magát.” Hamarosan azonban visszatért, megmosta az arcát, aztán leült, hogy együtt lakomázzon testvéreivel. Benjáminnak, az egyetlen édestestvérenek ötszörös adagot vitetett József. Benjámin külön áldást is kap bátyjától. Egy olyan mondatot, amely József életének erőforrása és mozgatórugója: Isten legyen kegyelmes hozzád! Ettől kezdve ez az áldás is összeköti őket...

A 43. fejezet örömkönnyei kontrasztban állnak József gyászával, amelyet apja halála miatt él át (B'). „József ekkor apja arcára borult, siratta, és csókolgatta.” (50,1) Ez az élethelyzet is, csakúgy, mint a másik, erős érzelmi felindulást vált ki belőle. A szentíró teret ad ennek a történetben, hiszen József így, ezzel a rítussal – a búcsúzás utolsó, szeretetteljes gesztusaival – veszi át apjától a „családfő” szerepét.

A C – C' részek Józsefet úgy láttatják, mint aki a tőle eddig távol lévők, a szerettei hiánya miatt fakad könnyekre. A sírás a testvérek jelenlétében tör rá. 44,14–34-ben egy hosszú és nagyon érzelmes beszédet olvashatunk: Júda közbenjár testvéreiért Józsefnél, önmagát ajánlja föl Benjáminért cserébe rabszolgának, és apjuk életéért való aggodalmának is hangot ad: „Nem akarom látni azt a bajt, ami apámat érné!” (44,34) Ezen a ponton (C) a „köszívű” József már nem tudta tovább tartóztatni magát, kiküldött mindenkit, csak a testvérei maradtak vele: „Hangos sírásra fakadt, úgyhogy meghalották az egyiptomiak, és így hallottak róla a fáraó házában is.” (45,2) Jákób törekénysége, a fiai miatti fájdalomja lesz az az erő, amely felszakítja a megrendülés könnyeit. Nem is akármilyen sírás ez! József egyiptomi világában nagyon sokan lesznek tanúi ennek. Évtizedek magányossága, gyökértelensége sír föl József lelkében...

Ezért most eljött az idő számára, hogy végre befejezze a játszmáját és megismertesse magát testvéreivel. Kimondani azt, hogy „a testvéretek vagyok”: a megbékélés folyamatának lényeges eleme (HAMILTON 1995, 573–574. o.). Ehhez még azonban valaki másra is szüksége van Józsefnek: az édesapja közelségére. Testvéreit kéri, hogy hozzák el hozzá öreg apjukat, hadd gondoskodhasson róla is.

⁸ A testvérek apjuk kérésére, annak halála után járulnak oda József elé. A bocsánatkérésre hívás Jákób fiainak szóló testamentuma. A fiúk kérése olyan, mintha egy imádság sorait olvasnánk: „Kérünk, bocsásd meg testvéreid hűségét és vétkeit, hogy rosszat követtek el elened! Bocsásd meg hát azoknak a hűségét, akik atyád Istenének a szolgálói!” (50,17)

A C' rész szintén Jákóbot állítja a fókuszba. A kulcsmondat Gen 46,29-ben így hangzik: *„József befogatott a kocsijába, és Gósenbe ment apja, Izráel elé. Amikor meglátta, a nyakába borult, és sokáig sírt a nyakába borulva.”* Ez az egymás felé közeledés emlékezteti az olvasót Jákób és Ézsau találkozására (Gen 33). Mintha most újra megelevenedne ez a régi történet Jákób számára. Az út nem a seolba vezet – ahogyan annak korábban, Benjámin elvesztése miatt hangot adott (1Móz 42,38) –, hanem az élet földjére, Egyiptomba. Ugyanakkor József apja ezzel az utolsó nagy utazással lényegében teljesnek, céljához elérkezettnek tekinti a maga életét: *„Izráel azt mondta Józsefnek: Most már meghalhatok, mert megláttam arcodat, hogy még élsz.”* (46,30)

Ha az érzelmek intenzitását figyeljük, észrevehető, hogy a khiasztikus szerkezet középpontja körül József sírása sokkal erőteljesebb, és tovább is tart. Középen, a D részben (45,12–15) József még egyszer, nyomatékosan kéri testvéreit, hogy utazzanak vissza apjukért, és hozzák őt is Egyiptomba, hogy végre együtt lehessen a család. Mindenki, aki még él.

A szentíró csupán néhány mondatba sűríti bele a drámai történetet, és először József szavaival kezdi: *„Mondjátok el azért apámnak, milyen dicső dolgok történtek itt velem Egyiptomban, és mindazt, amit láttatok. Azután sietve hozzátok ide apámat! Ekkor testvéreinek, Benjáminnak a nyakába borult, és sírt. Benjámin is sírt a nyakába borulva. Majd megcsókolta mindegyik testvérét, és sírva megölelte őket. Azután már beszédbe elegyedtek vele a testvérei.”*

Miután József megmondta nevét a testvéreinek, azok jószerével sokkot kaptak. Amikor föltek a kérdést: „Él-e még az én apám?”, a rémület miatt nem tudtak válaszolni. A szavak helyett most a sírás és az ölelés ideje jött el. Csak miután József, Benjáminnal kezdve, egyenként magához ölelte minden testvérét, váltak képessé arra, hogy szavakat találjanak a nagy felismeréshez – ám mindenekelőtt egymáshoz. Így, ezáltal élték át a megbocsátás és megbékélés katartikus pillanatait.

József elfogadta a sorsát, szenvedését. A testvérek elfogadták, visszafogadták Józsefet. Megértették, milyen fontos spirituális lecke az, hogy megtanuljunk empátiásként viszonyulni a másik ember álmához. És mi történt még itt, a „középpontban”? József megszabadította testvérét a bűntudattól, ő pedig megszabadult a bosszúvágytól. A megbékélés végső soron elengedés által való megtalálás...

József a történet végére már nem csak álmokat fejtett meg: az élet megfejtésére is vállalkozott. Álmai Egyiptomban teljessétek be – másokért, mások jólétéért. Semmi nem volt hiábavaló. Feltárult az élete „értelemhorizontja” (FRANKL 2005; 2017). Az események felszíne alatt ráeszmélt Isten valóságos és állandó jelenlétére. És arra is, hogy a család közelsége milyen hatalmas erőforrás.

És mi történik közben az olvasóval, aki végigjárja ezt a nagy utat? Józseffel együtt talán maga is eljut egy nagyon fontos belátásra: Magunkhoz ölelni a könnyeinket annyit jelent, hogy magunkhoz öleljük a testvéreinket. Vagyis magunkhoz öleljük az életet...

The Seven Scenes of Joseph Weeping

A Biblical Novella from a Female Theological Perspective

- The narrative of Joseph (Gen 37–50) is a very human, deeply emotional, dramatic story. We follow the protagonist's development of self-awareness, his readiness to confront his past, to come to terms with his own fate, his brothers and his father. Joseph's feminine traits are to be seen in his care for his family and for the country, and behind his character is the personification of the wisdom as woman from the book of Proverbs (Prov 8) and the 'wife of noble character' in Prov 31. Joseph weeps seven times in the process of meeting and reconciling with his family, these moments show a chiasmic editing in the narrative.

Keywords: reader-centred hermeneutics / women's reading – feminist theology / Old Testament wisdom literature / didactic story / diaspora literature / sibling rivalry / forgiveness / women in Joseph's story / Joseph's feminine character / Joseph weeping / chiasmic structure

Hivatkozott művek

Szakirodalom

- BARTON, John 2020. *A Biblia története*. Osiris–MCC, Budapest.
- BOLYKI János (ford.) 2005. *József és Aszeneth. Ókori regény József pátriárkáról és feleségéről, az egyiptomi Aszenethről*. Koinónia, Kolozsvár.
- BRENNER, Athalya (szerk.) 1995. *Feminist Companion to Wisdom Literature*. Sheffield Academic Press, Sheffield.
- DELL, Katharine J. (szerk.) 2022. *The Cambridge Companion to the Biblical Wisdom Literature*. Cambridge University Press, Cambridge. <https://doi.org/10.1017/9781108673082>
- FISCHER, Imtraud 2006. *Gotteslehrerinnen. Weise Frauen und Frau Weisheit im Alten Testament*. Kohlhammer, Stuttgart.
- FOX, Michael V. 2001. Wisdom in the Joseph Story. *Vetus Testamentum* (VT), 51. évf. 1. sz. 26–41. <https://doi.org/10.1163/156853301300102183>
- FRANKL, Viktor E. 2005. *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. Ford. Schaffhauser Ferenc. Jel Kiadó, Budapest.
- FRANKL, Viktor E. 2017. *Mégis mondj igent az életre! Logoterápia dióhéjban*. Ford. Dippold Ádám – Kalocsai-Varga Éva. Európa Kiadó, Budapest.
- GORGES-BRAUNWARTH, Susanne 2002. *Frauenbilder – Weisheitsbilder – Gottesbilder in Spr 1–9. Die personifizierte Weisheit im Gottesbild der nachexilischen Zeit*. LIT Verlag, Münster.
- HAMILTON, Victor P. 1995. *The Book of Genesis. Chapters 18–50*. William B. Eerdmans Publishing Co., Grand Rapids, Michigan. <https://doi.org/10.5040/bci-009v>
- HAUSMANN, Jutta et al. (szerk.) 2016. *NEMek között. Társadalmi nemek sokszínű vallási megközelítésben*. Luther Kiadó, Budapest.
- HUMPHREYS, W. Lee 1988. *Joseph and His Family. A Literary Study*. University of South Carolina, Columbia, SC.
- HYUN, Chul Paul Kim 2013. Reading the Joseph Story (Genesis 37–50) as a Diaspora Narrative. *The Catholic Biblical Quarterly*, 75. évf. 2. sz.

- JEREMIAS, Jörg 2015. *Theologie des Alten Testaments*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. (Grundrisse zum Alten Testament 6.) <https://doi.org/10.13109/9783666516962>
- MAIER, Christl 2003. „Frau Weisheit hat ihr Haus gebaut”. Sozialgeschichtliche und feministische Aspekte weisheitlicher Theologie. In: Manfred Oeming (szerk.): *Theologie des Alten Testaments aus der Perspektive von Frauen*. LIT Verlag, Münster. (Beiträge zum Verstehen der Bibel 1.)
- MANN, Thomas 2023. *József és testvérei*. 1–3. köt. Ford. Sárközy György – Káldor György. Gabo Könyvkiadó, Budapest. Web: <https://mek.oszk.hu/03600/03655/>. (Megtekintés: 2025. március 21.)
- MARZOUK, Safwat: Forced Migration and Reconciliation in the Joseph Narrative. In: RÖMER–BÜHLER–SCHMID 2021, 85–102. o.
- RÖMER, Thomas – BÜHLER, Axel – SCHMID, Konrad (szerk.) 2021. *The Joseph Story between Egypt and Israel*. Mohr Siebeck, Tübingen. (Archeology and Bible 5.) <https://doi.org/10.1628/978-3-16-160154-5>
- STERNBERG, Meir 1987. The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literatures and the Drama of Reading. Indiana University Press, Bloomington. <https://doi.org/10.2979/2655.0>
- WENHAM, Gordon J. 2000. *Genesis 26–50*. Zondervan, Grand Rapids, Michigan. (World Biblical Commentary 2.)

Szócikkek

- BESTER, Dörte 2011. Weinen (AT). *Deutsche Bibelgesellschaft*. 2011. október. <https://www.die-bibel.de/ressourcen/wibilex/altes-testament/weinen-at>. PDF: https://cms.ibep-prod.com/app/uploads/sites/18/2023/08/Weinen_AT____2018-09-20_06_20.pdf. (Megtekintés: 2025. március 21.)
- MAIER, Christl L. 2007. Weisheit (Personifikation) im AT. *Deutsche Bibelgesellschaft*. 2007. július. <https://www.die-bibel.de/ressourcen/wibilex/altes-testament/weisheit-personifikation-at>. PDF: https://cms.ibep-prod.com/app/uploads/sites/18/2023/08/Weisheit_Personifikation_AT____2018-09-20_06_20.pdf. (Megtekintés: 2025. március 21.)

Íme, szolgálólányod meséje

Mária története traumahermeneutikai megközelítésben

■ GOMBKÖTŐ BEÁTA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
lelkész, doktorandusz
E-mail: gombbetti@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2025.100.6.2

- A tanulmány Mária történetét a trauma lencsén keresztül vizsgálja. A testi és lelki autonómia sérülése, a biztonságérzet elvesztése és az identitás megrendülése olyan tapasztalatok, amelyek nemcsak a trauma túlélőire, hanem Máriára is jellemzőek. E törésekből később poszttraumás növekedés bontakozik ki, hiszen Mária a *Magnificat*-ban saját szenvedését ajándéknarratívává formálja a világ számára. A trauma hermeneutikai lencsége lehetőséget kínál arra, hogy a megtestesülés eseményét női testtapasztalatból kiinduló teológiai perspektívából is újraértelmezzük. Mária testének megtörése új megközelítést, új istentapasztalatot és új kérdéseket vet fel a megtestesülés és a beleegyezés kapcsolatáról, valamint a női testek feletti isteni és társadalmi rendelkezés határaitól, végül pedig a vallásos alapú maszkulin dominanciáról.

Kulcsszavak: traumateológia / női szenvedés / beleegyezés / szolgálólány / törések

„Hogyan lehetséges ez?”

A The Dead South kanadai zenekar csellistáját, Danny Kenyont 2020-ban három nő vádolta meg szexuális visszaéléssel; egyikük azt állította, ittas állapotban került ágyba vele, majd meztelenül ébredt mellette, minden emlék és beleegyezés nélkül. „Hogyan lehetséges ez?” A zenekar egy évre kizárta Kenyont, a tagok Safer Place¹ tréningen vettek részt, majd visszafogadták csellistájukat. Mi számít beleegyezésnek, ha az érintett semmire sem emlékszik – és számít-e egyáltalán az áldozat hangja, ha a közönség tovább ünnepel teltház előtt? Történt-e visszaélés, trauma – és ki viseli mindennek a felelősségét?

Adventben a keresztény hívő általában nem kérdőjelezi meg a Lukács-evangélium angyali üdvözlétének drámai fordulatait: Mária kérdését – „Hogyan lehetséges ez?” – és engedelmes válaszát – „Íme, az Úr szolgálóleánya vagyok...” –, még akkor sem, amikor Gábel kijelentése („fogansz méhedben”) nemcsak biológiai képtelenségre utal, hanem mély egzisztenciális és teológiai dilemmákat hordoz. A megszokott magasztos narratíva elrejti, hogy a szöveg valójában egy megrendítő és megkérdőjelezhető isteni beavatkozásról tudósít, amely traumahermeneutikai vagy feminista teológiai szempontból komoly reflexióra szorul.

Mennyi esélye volt Máriának a visszautasításra? Mennyire volt szabad a beleegyezése? Beleegyezett vagy beletörődött? Mondhatott volna nemet is? Mária történetében azt látjuk, hogy valami olyasmibe keveredik, olyan helyzetben találja magát, amelyről legfőképp csak azt a kérdést teheti fel magá-

¹ A Safer Place tréning olyan érzékenyítő program, amely művészeket és közösségek tagjait segíti abban, hogy a beleegyezés, határok és felelősség témáiban tudatosabbá váljanak, és biztonságosabb, tiszteletteljesebb környezetet alakítsanak ki.

nak: „Hogyan jutottam ide, hogyan lehetséges ez?” Mi is történt vele valójában? Egyik napról a másikra döntöttek az élete felett, kiderült, hogy terhes lesz, és gyermeket fog szülni. Nem akkor, amikor szerette volna, vagy amikor ezt neki hivatalosan is lehetett volna, sőt nem is attól, akitől eltervezte. Több okból feltételezhetjük, hogy Gabriel megjelenése és a „megtestesülés” bejelentése traumatikus lehetett Mária számára. Szexuális viszony nélkül teherbe esni nagyobb trauma, mint szexuális aktus nem várt eredményeként vagy szexuális erőszak miatt, mivel a testet teljesen váratlanul éri a terhesség ténye, amelynek a testet megváltoztató hatása (a terhesség lefolyása) a normális étellel sehogyan sem összeegyeztethető, ezért kifejezetten erőszakos állapot. A traumatikus eseményeket definiálhatjuk úgy, mint „olyanokat, amelyek nem illeszkednek és nem illeszthetők bele az áldozat belső sémájába, énjük világhoz való viszonyába”² (HERMAN 2021, 33. o.).

Traumatikus törések, repedések

Mária az evangéliumok szerint fiatal volt, férjezetlen és szűz, aki csodás körülmények között termékenyült meg. A Máriával történeteket Istenbe vetett hite és terhességének szolgálai elfogadása ellenére sem túlzás traumatikus történetként értelmezni, amely utóhatásában az *én* újradefiniálását követelte meg tőle. Miért lehetett a megtestesülés bejelentése traumatikus Máriának? Mi a trauma jellemzője? A traumának nincs univerzálisan elfogadott definíciója, számos különböző meghatározása létezik, különféle nézőpontokból kiindulva. Ebben a tanulmányban Karen O'Donnel traumatológus nézőpontját használom, amely szerint a trauma elsősorban a töréssel, hasadással, repedéssel, megbomlással (angolul: rupture) kapcsolatos. O'DONNELL három törést, repedést mutat be (2018).

A trauma első töréspontja a testi integritás megszakadása: a túlélő úgy érzi, mintha teste többé nem lenne sajátja, szuverenitása sérül, amikor nem tudja megvédeni magát a fizikai betöréstől. A test így tárggyá válik – nem a cselekvés tere, hanem a szenvedés hordozója. A második repedés az időélmény széttöredezése: a trauma megtöri a múlt – jelen – jövő folytonosságát, az idő megbízhatatlanná és kiszámíthatatlanná válik. A harmadik törés a megértés és a nyelvhasználat ellehetetlenülése: a túlélő nem talál szavakat, mert maga az elbeszélhetőség sérül. Ez nemcsak pszichológiai, hanem hermeneutikai törés is, ahogy a Krisztus kereszthalálát szemlélő tanítványok sem találták a módját a történetek elmesélésének. Az emmausi tanítványok keresik a szavakat arra, ami velük és Krisztussal történt, ez is mutatja: a trauma túlmutat a nyelven és az értelem határain.

Mária traumája

Amikor Mária egyik napról a másikra értesült arról, hogy gyermeke lesz, a három traumatikus törés lépésről lépésre felismerhető állapotában és reakciójában. Először is megszakad a testi autonómiája, a testi sértetlensége és önrendelkezése, bár nem nemi erőszak vagy szexuális aktus következtében, hiszen nem élt át szexuális kapcsolatot, és saját szolgálólányi beleegyezését adja a vele történő eseményekhez. „Inkább a testi integritása törik meg, mert hirtelen egy másik élet, egy másik lény jelenik meg benne. Az isteni Fiúnak az anyaméhben való megtestesülése az ő testének fizikai szétszaka-

² A tanulmányban szereplő idézeteket saját fordításban közlöm. – G. B.

dásával jár, hogy helyet adjon egy másik ember testének.” (O’DONNELL 2018, 168. o.) Teste tárgygyá, eszközzé válik, amelyet használnak, pontosabban, amelyet Isten használ arra, hogy testet öltönn benne. Házasság nélkül teherbe esni abban a korban (is) a biztonság érzésének elvesztésével járt, illetve testi épségének, életének kockáztatásával, ezért teste nemcsak egy isteni gyermeket, hanem rengeteg szenvedést is magában hordozott.

Az idő megtapasztalása ugyanilyen módon szakadt meg Máriánál. „A terhesség általában a közsülést követi. Az anyává válás általában a szüzesség elvesztése után történik...” (uo.), a szüzesség elvesztése pedig jó esetben a házasság után történik meg, a következmény követi az eseményt. „Az idő lineáris felfogását és az élet megszokott és logikus időskáláit és mintáit megzavarja ez a hirtelen, csodálatos terhesség. Mária teste megszakad, de maga az idő szövete és az emberiség szubsztanciája is megszakad az inkarnáció eseményében.” (Uo.) Amikor Mária Gábiellel és híreivel szembesül, azt olvashatjuk, hogy először megdöbben, fél, majd annyit kérdez, hogy „Hogyan lehetséges ez...?” Ez még nem a *Magnificat*, ezek még nem dicsőítő és boldog szavak, hanem a meglepetés és a sokk által okozott limitált nyelvi megnyilvánulások. „Az inkarnáció egy olyan esemény, amelyben az Örökkévaló drámai zavart idéz elő az idő rendjében – ez a törés olyan mértékű, hogy a nyelv is csődöt mond: a szavak kudarcot vallanak.” (Uo.)

Ez az esemény túl van a kognitív értelmezhetőségen. Mária nem érti, mi és hogyan történik vele. Tanácstalan, és jó okkal. Mit akarhat egy szegény lánytól az angyal?

„Az eseménynek nincs értelme, és a megértése nem tud lépést tartani a tapasztalattal. Máriának az a képessége, hogy megfogalmazza a vele történeteket, csődöt mondott. A megtestesülést hirdető esemény traumatikus a számára. Akár úgy tekintjük, hogy beleegyezett abba, ami vele történik, akár nem, Mária átéli a trauma három klasszikus törését: a test, az idő, a megértés és ezzel együtt a nyelv törését.” (Uo. 169. o.)

Ha a Máriával történt eseményeket traumatikusnak értelmezzük, melyek önmeghatározásának újrafogalmazását teszik szükségessé – akkor ezt az önmeghatározást, életének és a vele történeteknek az újradefiniálását a *Magnificat*-ban olvashatjuk. Amíg Mária eljut idáig, végigjárja a poszttraumás állapotok (stressz és növekedés) jellemző állomásait is. Ez nem egy lineáris folyamat, a trauma mindenkinél más, és a feldolgozási folyamat egyénenként eltérő.

Mária traumafeldolgozó szakaszai

Karen O’Donnel három traumafeldolgozó szakaszt azonosít.³ Ezek szorosan kapcsolódnak az áldozatok által átélt háromfajta töréshez. A túlélőnek fontos a megtört testi integritást helyreállítania, és tudnia, hogy most már biztonságban van. Jézus feltámadása után többször megjelenik a tanítványainak. Időt tölt velük. Szembesíti őket sebeivel, ezzel együtt saját traumájukat is felszínre hozza. „A gyógyulás nem olyasmi, amire egyedül képesek vagyunk. Szükségünk van valakire, aki utat mutat, és olyan környezetet biztosít, ahol biztonságban érezhetjük magunkat.” (SHIRO 2023, 90. o.) Jézusnak a tanítványi közösség volt ez a biztonság, a tanítványoknak pedig Jézus. Mária is egy biztonságos helyre indul, amikor meglátogatja Erzsébet unokatestvérét. Az Erzsébetnél töltött

³ Mária traumáját Karen O’Donnel traumafeldolgozó szakaszai által mutatom be. Vö. O’DONNELL 2018, 167–180. o.

három hónap többféle biztonságot is adott neki. Az egyik, hogy eltávolodhatott attól a názáreti közösségtől, amelynek szóbeszéde, pletykálkodása, rágalmazása veszélyeztette volna életét. Másrészt Erzsébetben egy olyan lelki társ volt mellette terhességének körülbelül első három hónapjában, aki megértette csodás megtermékenyülését, és kapcsolódni tudott testi, időbeli, megismerés- és megértésbeli töréseihez. Erzsébetnél – akinek lakhelye menedékként funkcionált – „Mária viszsza szerzi testi integritását és újraalkotja identitását – mint aki már nem áldozat. Új személlyé válik...” (O'DONNELL 2018, 175. o.)

A trauma feldolgozásának második szakasza, amikor a túlélő megalkotja saját traumatörténetét, és képessé válik ennek elbeszélésére.

„A túlélőnek létre kell hoznia egy olyan traumanarratívát, amely értelmet ad a vele történeteknek. Ez egyszerre emlékezés és jövőbe mutató narratíva is, amely segítheti a túlélőt a továbblépésben. Lényeges azonban, hogy ez – és a trauma feldolgozása általában – nem történhet meg vákuumban; közösségi térben kell történnie, ahol tanúk hallgatják meg és ismerik el a túlélő elbeszélését.” (Uo. 176. o.)

Jézus feltámadása után szintén új narratívát ad, ezt láthatjuk például az emmausi tanítványok történetében. Egészen Mózesztől kezdve megpróbálja elmagyarázni a barátainak, hogy mi is történt vele, hogyan is kell érteni az életét, szenvedését, halálát és feltámadását. Láthatjuk, hogy Jézus szintén közösségi térben, az őt ért kínok tényleges tanúi között dolgozza fel a vele történeteket. Mária *Magnificatja* is ilyen elbeszélés, egy új narratíva az inkarnációról, amelyben már vannak szavai arra, ami vele történt. Mária ebben a szövegben úgy vall saját magáról, mint aki elnyerte Isten kegyelmét, ezért képes hálát adni születendő gyermekéért és azért, hogy Isten kiválasztotta őt. „A trauma elbeszélése maga is tanúságtétel.” (Uo. 177. o.) Ez a felismerés és elbeszélés is tanúk jelenlétében történik, hiszen jelen van Erzsébet, aki nemcsak annak tanúja, hogy Mária szájából elhangoznak ezek a szavak, hanem annak is, hogy Isten kezében van az emberi szaporodás, a gyermekáldás, a „méh megnyitása”. A trauma feldolgozásának harmadik lépése összekapcsolódik a *Magnificat*ban elhangzott szavakkal.

„Egyes túlélők úgy kapcsolódnak újra a társadalomhoz, hogy traumájukat ajándékká formálják a világ számára – kampányolnak, kiállnak hasonló túlélőkért, vagy másoknak segítenek. Ez a trauma feldolgozásának szakasza a poszttrauma növekedés lehetőségét hordozza magában, és gyakorlati, illetve pasztorális következményekkel bír.” (HERMAN 2021, 207. o.)

Jézus esetében hasonlót látunk, amikor feltámadása után az emmausi úton életének és halálának értelmét nemcsak elmagyarázza a tanítványoknak, hanem a traumából új világfelfogást, új szövetséget és istenkapcsolatot formál. A tanítványok tanúkká, majd hírnökökké válnak, akik saját traumájukból kiindulva viszik tovább Jézus hírét a világban. Nem pusztán túlélnek, hanem másokat is segítenek, és életüket kockáztatják ezért. Mária énekében szintén megjelenik ez a túlmutatás: saját szenvedése narratívává és ajándékká válik. A világnak van szüksége arra a magzatra, akit hordoz:

„Hatalmas dolgot cselekedett karjával, szétszórta a szívük szándékában felfuvalkodottakat. Hatalmasokat döntött le trónjukról, és megalázottakat emelt fel; éhezőket látott el javakkal, és bővelkedőket küldött el üres kézzel. Felkarolta szolgáját, Izráelt, hogy megemlékezzék irgalmáról, amint kijelentette atyáinknak, Ábrahámnak és az ő utódjának mindörökké.” (Lk 1,51–55)

Miután Mária biztonságba helyezi magát, narratívát talál, és jobban megérti azt, hogy mi történik vele, újra kapcsolatot teremt a társadalommal, felszámolja az elszigetelődést, és elindul vissza Názáretbe.

Az adventi időszakban ritkán tesszük fel a kérdést: valóban ünnepelhetjük-e azt, hogy egy fiatal nő – testi autonómiáját elveszítve, traumatikus körülmények között – várandós lett? Feloldja vagy inkább fokozza ezt a traumát, hogy Mária gyermeke maga Isten fia, és hogy ő erre az angyali bejelentésre azt válaszolja: „Íme, az Úr szolgálóleánya: Történjék velem a te beszéded szerint”? Kimondhatjuk-e, hogy a beleegyezés hiányát elfedi az isteni szándék? Mit jelent szolgálólánynak lenni – lehet-e egy szolgálónak szabadsága, döntése, akarata? A megtestesülés mögött egy megrendítő kérdés rejlik: Isten apasága igazolja-e a test feletti rendelkezés hiányát?

A szolgálólány meséje

Margaret Atwood *A szolgálólány meséje* című regénye nem az ókorban, hanem egy disztópikus jelenben játszódik, ahol a termékeny nők szabadságát és testét bibliai ihletésű „szertartásokkal” termékenyítik meg a fajfenntartás nevében. Ábrahám és Hágár, Jákob és Bilha vagy Mária megtermékenyülésének történetei inspirálták Gileád világát, ahol Ráhel példája szolgál a kényszer vallásos igazolására.

„Amikor Ráhel látta, hogy ő nem szülhet Jákóbnak, féltékeny lett Ráhel a nővérére, és ezt mondta Jákóbnak: Adj nekem fiakat, mert ha nem, belehalok! Jákob megharagudott Ráhelre, és így szólt: Talán Isten vagyok én, aki megtagadja tőled az anyaméh gyümölcsét? Ő pedig ezt felelte: Itt van Bilha, a szolgálóleányom, menj be hozzá, és ha majd a térdemen szül, az ő révén nekem is lesz fiam.” (1Móz 30,1–3)

Gileádban a szolgálólányok nevüktől, szabadságuktól és gyermekeiktől megfosztva élnek, testük pedig a rendszer tulajdonává válik. Gileádban mégis hisznek abban, hogy az Úr nyitja meg a szolgálólányok méhét, akiket így köszöntenek találkozáskor: „Blessed be the fruit – Áldott legyen a gyümölcs”, amelyre így válaszolnak: „May the Lord open – Az Úr nyissa meg (méhemet).” Ezek a mondatok visszautalnak Mária Erzsébettel való találkozására és az „áldott a te méhednek gyümölcse” (Lk 1,42) köszöntésre. A válasz pedig több ószövetségi szereplőre is utalhat, Sárára, Leára, Ráhelre, akikről azt olvashatjuk, hogy „meghallgatta Isten, és megnyitotta a méhét” (1Móz 30,22). Bár *A szolgálólány meséje* egy torz vallásos ideológiára épül, a benne ábrázolt elnyomás teljes egészében emberek műve. A szenvedést emberek okozzák embereknek. A szolgálólányok jogilag elfogadott részei a rendszernek, és sokan hisznek létjogosultságukban, mégis – a „szertartás” álcája ellenére – a megtermékenyítésük szexuális erőszak, amelyben testük pusztá eszközzé válik. A nők szabadsága konfliktusba kerül a stabilitással, a fajfenntartással és a boldogsággal. Hogy mi a fontosabb – a szabadság vagy az emberiség megmentése –, azt a rendszer dönti el. A hatalom pedig igyekszik manipulatív eszközökkel elhittetni a nőkkel, hogy kiszolgáltatottságuk nemcsak szükséges, hanem boldoggá is teheti őket. A sorozat szereplői gyakran szenvedés és megaláztatás révén ismernek rá emberi méltóságukra, amit a rendszer következetesen tagad. Gileád társadalmát az olvasók és nézők általában elítélik, a szolgálólányság intézményét megvetik és felháborítónak tartják, pedig ebben a valóságos tényeken nyugvó, mégis kitalált társadalomban megvan a magyarázat arra, hogy miért van erre szükség. Ábrahám és Jézus korában is elfogadott volt a szolgálólányok szerepe az utódnemzés érdekében, hasonlóan Gileádhoz, ahol a termékenységi válság indokolja jelenlétüket. A történet olyan szereplőkön keresztül bontakozik

ki, akik nem képesek hozzászokni a szabadságtól megfosztott létezéshez, és gyakran szenvedés révén ébrednek rá emberi mivoltukra. A film hat évadon át mutatja be, hogyan képezik ki a nőket fejben és testben szülőeszközzé, miközben a szexualitás újra ókori szerepet vesz fel, a romantikától elszakított kötelességgé válik, és a hatalomgyakorlás eszköze lesz. A „szaporodjatok és sokasodjatok” (1Móz 1,28) isteni parancs Gileádban disztópikus módon valósul meg, és súlyos etikai kérdéseket vet fel: ki termékenyíthet meg kit, és mit jelent, ha ebbe a nőnek nincs beleszólása? Bár a teremttörténetben elhangzik a szaporodás parancsa mint emberi jog és kötelesség, Ábrahám történetében már felsejlik a változás: Isten maga dönt arról, mikor és hogyan ad életet – nem az ember.

„Az Úr megnyitotta, az Úr bezárta”

Az Úr megígéri Ábrahámnak, hogy nagy nemzet atyja lesz, vagyis termékennyé teszi őt. Valójában ez egy hatalom visszabirtoklása, amely korábban látszólag az emberiségre lett bízva, további isteni beavatkozás szükségessége nélkül.

„Ábrám termékenységeinek ígérete önmagában nem lenne szükséges, hiszen Isten már elrendelte az emberiség számára, hogy legyen termékeny, és sokasodjék. Ám ha Ábrahámnak külön ígéretre van szüksége Istentől ahhoz, hogy nagy nemzetté váljon, akkor ez azt jelenti, hogy nem rendelkezik a szaporodás hatalmával önállóan; és ha az Úr nem tette volna meg ezt az ígéretet minden nemzetre vonatkozóan, akkor az emberiség általános reprodukív autonómiája csökkenne. Az Úr nem azt mondja Ábrahámnak: „Menj arra a földre, amelyet mutatok neked, és légy termékeny, és sokasodj.” Nem, itt az Úr adja a termékenységet; ő az, aki irányítja a sokasodást. [...] A következtetés viszont az, hogy megfelelő isteni segítség nélkül senki sem fogja elérni Ábrám termékenységét.” (MILES 1996, 48. o.).

Amennyiben ez igaz, a fogantatás és a termékenység megadása vagy elvétele hatalmi eszközként funkcionál, így nem kell egy szexuálisan erőszaktevő isten teste ahhoz, hogy gyermeket, utódokat nemzzen. Isten ezen túl is rendelkezik a fogantatás és a termékenység feletti hatalmával, és él is vele: „Íme, az Úr bezárta méhemet, és így nem szülhetek...” (1Móz 16,2)

Ábrahámnál és Máriaánál sem akkor következik be a gyermekáldás, amikor ők maguk akarják, tervezik vagy remélik, hanem éppen akkor, amikor ez biológiailag lehetetlennek tűnik – és ami még ennél is fontosabb: akkor, amikor Isten akarja. A *szolgálólány meséjében* az emberek megkísérlik visszaszerezni az uralmat a termékenység felett – ahogyan Ábrahám és Sára is próbálják irányítani Hágár segítségével. Mégis mindkét történetben megmarad a hangsúly: a termékenység végső forrása nem emberi döntés, hanem Isten cselekvése. Ő az, aki megnyitja a méhet. Isten Hágárnak – egy szolgálólánynak – ugyanazt az ígéretet adja, mint Ábrahámnak: hogy utódai megszámlálhatatlanok lesznek (1Móz 16,10). A *szolgálólány meséje* is ezen a logikán alapul: a gyermekáldás isteni eredetű a szolgálólányok megerőszakolása által is, mert ő nyitja meg méhüket. Ez igazolja Gileád rendszerét. Amikor olvasóként szembesülünk a női test ilyesfajta kisajátításával, ösztönösen érezzük: ez embertelen, ezt *nem* kérjük, ez brutális, nem szeretnénk ilyen társadalomban élni és hasonlóval szembesülni.

Igen? Nem?

Ha ez a *nem* a disztópia esetében ennyire egyértelmű, akkor mennyire kérdéses ez Máriával kapcsolatban? Hogyan értelmezhetjük Mária szolgálólányságát? Miért vagyunk képesek megbékülni vele? Miért van vele kapcsolatban békességünk, amikor szemmel láthatóan traumatikusan hatott rá Gáriel bejelentése és nem tervezett terhessége?

Persze eleve kérdéses az, hogy beszélhetünk-e a nők esetében egyáltalán szuverenitásról abban az időben. Illetve, ha beszélhetünk, milyen mértékben és hogyan? Mária „szolgálólányod vagyok, történjen velem a te beszéded szerint” válasza teljesen természetes volt arra a felvetésre, hogy „fiút szülsz, nevezd Jézusnak”, vagyis nem jelenik meg benne más, csak az adott kor és a nők korlátozott helyzete? 1Móz 19,8-ban is láthatjuk, hogy egy férfi, az apa dönt a lányai szexuális „használatáról” kérdésük vagy beleegyezésük nélkül: „*Van két leányom, akiknek még nem volt dolguk férfival: kihozom őket hozzátok, és tegyetek velük, amit jónak láttok! De ezekkel a férfiakkal ne tegyetek semmit, mivel hajlékomban kerestek oltalmat!*” Erről később a férjük fog dönteni, mikor történjen meg a behatolás – szintén kérdés nélkül. „*Ezért fogta az az ember a másodfeleségét, és kivitte hozzájuk az utcára. Azok pedig egész éjjel vele háltak, és erőszakoskodtak vele reggelig, és csak pirkadatkor engedték el.*” (Bír 19,25)

Joachim KÜGLER (2023, 71. o.) szerint azok a sodomai és gibeai férfiak, akik a vendég férfiakat meg akarják erőszakolni, a behatolást eszközként használják arra, hogy a társadalmilag alacsonyabb rendű vagy idegen férfiakat alávetett helyzetbe kényszerítsék. Ez nem a testiségről vagy a homoszexualitásról szól, hanem a hatalomgyakorlásról. A behatolás ebben az erőszakos szexuális aktusban, akárcsak egy háborúban, a dominancia, a hódítás és az uralkodás eszköze, ahol az alávetett test hadizsákmánnyá válik. Ezt hívja Kügler Zeusz-szindrómának. „A Zeusz-szindróma által meghatározott szexualitás gyakran csupán a hatalom játéka, amelynek kevés köze van a vágyhoz vagy az élvezetnek, és semmi köze a szeretetnek.” (KÜGLER 2023, 58. o.) Az ókori görög társadalomban az isteni hatalom abban is megmutatkozott, hogy a férfiak testét közvetlenül, szexuális erőszak által nyilvánosan megalázták és „elnőiesítették”. Közvetetten pedig úgy gyakorolták ezt, hogy az apák és férjek beleegyezése nélkül lányaikon és feleségeiken szexuális erőszakot követtek el. Ez a hatalomgyakorlás a férfi hozzátartozók testét is női szerepbe kényszerítette. Az isteni hatalom őket is tehetetlenné tette. Kügler szerint az elnőiesedett test nemcsak alárendeltként jelent meg, hanem a maskulin hatalom trófeájaként is funkcionált (uo.). A szexuális erőszak tehát nem vágy, hanem társadalmi hierarchia kérdése volt, ahol a férfiuralom látványosan érvényesült isten–ember között és ember–ember között is egyaránt. Ebben az ókori rendszerben a női testhez társított képzetek és cselekedetek az uralom és a megalázás eszközeiként funkcionáltak. Őszövétségi törvények megóvták Izrael fiait ettől a fajta szexuális alávetettségtől, és megpróbálták nekik biztosítani a testi szabadságot és méltóságot. „*Férfival ne hálj úgy, ahogyan asszonnyal hálnak.*” (3Móz 18,22) Annak ellenére, hogy ez a törvény megpróbálta biztosítani a férfitest függetlenségét, amely nem válhatott uralom tárgyává, a nők kimaradtak ebből, nem voltak védettek, és ez erősítette és fenntartotta a maskulin dominanciát. Kügler szerint a férfiakat Izraelben törvényileg nem lehetett szexuális hatalom által alávetni vagy megalázni, így csak a nők maradtak legitim módon szexuális és társadalmi szempontból alávetettek. A nőket másodrendűekként kezelték, akiken férfiak uralkodtak.

Rehabilitációs házasság

Mária megtermékenyítése kapcsán két különös aspektus is felmerül. Egyrészt bár Mária még szűz volt, már jegyben járt Józseffel, vagyis társadalmilag egy férfihoz tartozott, így a Szentlélek nem egy társadalmilag alávetett szolgálólányon gyakorolta a fogantatás hatalmát – akinek nőként amúgy sem volt önrendelkezése –, hanem egy jegyes nőn keresztül József, egy szabad izraeli férfi felett is. A fogantatás így nem csupán egy alárendelt női testen keresztül történt, hanem egy szabad izraeli férfi, József hatalmi terébe is behatolt. A Szentlélek tehát nemcsak egy nő testét, hanem egy férfi társadalmi státuszát is megkerülte, ezzel kiterjesztve hatalmát mindkettőjük fölé.

Másrészt az ószövetségi történetekben és törvényekben a házasságtörés – beleértve a jegyesség ideje alatti hűtlenséget is – számított valódi bűnnek, és a tetten ért nőre vagy férfira kiszabott büntetés a társadalmi státuszuktól, valamint az eset helyszínétől függően változott. Ezzel szemben a hajadon, szűz lányok ellen elkövetett erőszakot rendszerint házasság révén „orvosolták”, mintha a házassági kötelék képes lett volna biztosítani a jogsértés jóvátételét.

„Ha valaki egy szűz lánnyal találkozik, aki még nincs eljegyezve, megragadja, és vele hál, és rajtakapják őket, akkor az a férfi, aki vele hált, adjon a lány apjának ötven ezüstöt, a lány pedig legyen a felesége, mert erőszakot követett el rajta; nem is szabad elbocsátania egész életében.” (5Móz 22,28)

„Ha valaki elcsábít egy hajadont, aki még nincs eljegyezve, és vele hál, akkor jegyajándékkal jegyezze el magának feleségül! De ha az apja semmiképpen sem akarja hozzáadni, akkor annyi pénzt kell fizetni, amennyi a hajadonok jegyajándéka szokott lenni.” (2Móz 22,15–16)

Bár Máriát nem érte szexuális erőszak, a státuszát mégis házasság által rehabilitálta, amelyet Isten szervezett meg neki. Általában hálával és nagyrabecsüléssel gondolunk Józsefre, aki engedelmeskedett az Úrnak, mert a törvény szerint csak akkor lett volna erre kötelezhető, ha ő a csábító. Ez az úgynevezett rehabilitációs házasság bevett szokás volt és maradt Hammurapi törvénykönyvétől kezdve egészen napjainkig. Ezekkel a törvényekkel sok traumát okoztak a megerőszakolt nőknek, nem beszélve a visszaélésekről.

Franca Viola 1966-ban Olaszországban nemet mondott arra, amire előtte egyetlen nő sem mert volna: elutasította, hogy feleségül menjen ahhoz a maffiarokonokkal rendelkező férfihoz, aki fegyveresekkel elrabolta és megerőszakolta. A maffia fenyegetése és a közösség megvetése ellenére perre vitte az ügyet, amelyet nagy média- és politikai érdeklődés mellett megnyert, ennek ellenére Olaszországban csak 1981-ben törölték el a rehabilitációs házasságot, és még később, 1996-ban nyilvánították a szexuális erőszakot személy elleni bűncselekménynek a közérkölcс megsértése helyett. A társadalom évszázadokig azt üzent a nőknek: ha megsértették, megerőszakolták a tested, házasság által „megmentheted” a becsületed. Vannak olyan országok, ahol még most is ezt üzenik. Mária történetében az isteni akarat mint kényszer jelenik meg, mégis egy fiatal nő váratlan és veszélyes terhessége, társadalmi kirekesztettsége, majd házasság útján való „megmentése” zavarba ejtő párhuzamokat idéz Franca Viola esetével. Innen nézve a női beleegyezés szinte láthatatlan: férfiak, rendszerek és isteni szándék dönt a test sorsáról. A kérdés pedig: ha Mária nem dönthetett szabadon, mi teszi ezt a történetet széppé – és miért nem zavaró, hogy egy nő túlélésének ára az engedelmesség? A túlélés nem élet: ha valakit rávesznek, hogy elfogadja az elnyomását, attól az még nem lesz szabad – csak jól nevelt rab.

Mária fia

Jézus sokkal inkább szolga az emberek között, mint király, hatalmas istenség vagy bárki, aki hatalmat gyakorol az emberek felett. A nőkkel való találkozásai és beszélgetései pedig teljesen más attitűdöt mutatnak, mint amit a körülötte lévő férfiaktól láthatunk. A tanítványok reakciója eltér Jézus viselkedésétől: míg Jézus nyitottan és elfogadóan fordul a nőkhez, ők gyanakodva és elutasítóan viszonyulnak a vérfolyásos asszonyhoz és ahhoz a nőhöz, aki megkente Jézus lábát. Viszonyulásukban nem az együttérzés, hanem az előítélet és a társadalmi normák dominálnak, szemben Jézus befogadó és elfogadó attitűdjével.

Joachim KÜGLER szerint (2023, 94–95. o.) a Biblia Jézus alakjában nem a hatalmat és hagyományos férfiasságot sugárzó, győzedelmes férfitestet és Istent állítja középpontba, hanem az elutasított, megalázott, szenvedő és csúnya testet, amely az Ézsaiás 53-ban leírt „csúf szolga” alakjában előképszerűen jelenik meg. A keresztre feszített Jézus teste ebben a hagyományban radikálisan eltér a maskulin hatalom eszményétől: nem dominál, nem aktív, nem győzedelmes, hanem passzívan tűr, s ezzel a kulturális kontextusban nőiesítetté válik. A római kivégzés nyilvános megaláztatása, az áthatolt és kifüggesztett test kiszolgáltatottsága a férfiasság megszüntetésének szimbóluma volt. Ebben az értelemben Jézus teste nemcsak teológiai értelemben válik szabadítótá, hanem nemi-politikai szempontból is: a férfiasság szétesésének és újraértelmezésének mintája lesz. „A maskulin dominancia világában, ahol az uralom, a test integritása és a tekintély a férfiasság jelei, Jézus teste »nőivé« válik a kereszten.” (KÜGLER 2023, 97. o.)

Kügler szerint a kereszt olyan eszközzé lesz, amelyen egy megtört, „nőiesített” férfitest válik a megváltás eszközévé. Krisztus testének megtörése így több, mint a szabadítás hagyományosan értelmezett aktusa, mert benne rejlik annak a férfiszerepnek a felbomlása is, amely a hatalomra, tekintélyre és sérthetatlenségre épült. Nem beszélve istenszerepének tekintélyéről, sérthetlenségéről és ennek megváltozásáról. „Az antikvitás bináris nemi logikája szerint a férfiasság fokozatos elvesztése a nyilvános test fokozatos elnőiesedését jelenti. A kereszt a férfiasság elvesztésének, vagyis elnőiesedésének a jele. Ezzel szemben, amikor Isten felmagasztalja Jézust egyetemes dicsőségre és hatalomra, az a tökéletes férfiasságot jelenti.” (KÜGLER 2023, 97. o.) Mit tudnak kezdeni a nők ezzel a tökéletes férfiassággal? Magunkra öltjük – írja Kügler, aki szerint Gal 3,26–28-ban a keresztelezés úgy jelenik meg, mint teljes újrateremtés, amely eltörli az antik társadalmi különbségeket, köztük a nemi megkülönböztetést is. A keresztények „Krisztust öltik magukra”, ezzel azonosulva a Messiás testével, amely maskulin, és így mindannyian „Isten fiává” válnak. A fiúság státusza különösen fontos, mert az ókori világban csak a fiúk örökölhettek, viselhettek hatalmat és képviselhették apjukat. Pál tehát nemcsak metaforikusan beszél, hanem jogi és társadalmi értelmet is tulajdonít a „fiúságnak”, amit a nők is megkapnak Krisztusban. A keresztelezési hitvallás szerint „nincs többé férfi és nő”, mert mind „egy test” – Krisztus teste – részei. Ez az „egy test” nemsemleges egységnek tűnhet, de valójában egy maskulin, krisztusi test, amelybe minden hívő, függetlenül biológiai nemétől, beöltözik. Ezáltal a nők vallási teste is „maskulinizálódik”, hogy azonos státuszt nyerjen a férfiakéval. A cél nem a nők alárendelése, hanem a nemi különbségeken alapuló hierarchia megszüntetése a keresztény közösségen belül. Így válik a keresztelezésen keresztül minden hívő – beleértve a nőket is – Isten fiává és ezzel teljes jogú örökössé.

Összegzés

A trauma mindig olyan hermeneutikai lencse, amely szétszakítja a már meglévő értelmezéseket és megrepedeszt a jól ismert magyarázatokat. Ezen a repedésen keresztül utak nyílnak meg új perspektívák felé, új szavak és narratívák felé, és olyan dolgokat láthatunk meg, amelyek addig láthatatlanok voltak. Jézus traumatikus fogantatása és halála is ilyen hermeneutikai lencse, amelyen keresztül Krisztus keresztje a nők számára különleges megszabadulást hordoz. Ez túlmutat az emberek szokásos messiásvárakozásain és istenképein. Jézus önként vállalta a szolgai létformát, amelyet édesanyja, Mária női és alávetett testében testesített meg. Megtestesülésében és különösen kereszthalálában Jézus testi integritása megszűnt, teste megrepedt, kiszolgáltatottá és traumatizálttá vált – ezek a jellemzők a női test korabeli társadalmi percepciójával mutatnak párhuzamot. Ezen túl pedig a Máriával történetekkel paralel. Ezzel a társadalmi szempontból elnőiesedett, szenvedő testtel Krisztus nem csupán az emberi esendőség és törekénység egész terhét vállalta magára, hanem a maszkulin dominancia romboló struktúráját is nyilvánvalóvá tette, majd felülírta. A kereszten függő test nemcsak szimbolikus és kritikai gesztus, hanem szabadítás. Képzeltük úgy, hogy Krisztus belép az elnyomott női testek narratívájába – például *A szolgálólány meséje* disztópikus világába –, ahol beszédével és cselekedeteivel nyíltan szembeszáll a férfidominancia eszményeivel. Életét adja azért, hogy a „szolgálólányok” – vagyis minden olyan test, amely alávetésnek és kizsákmányolásnak van kitéve – felszabadulhassanak. A trauma kiforgatja a testet önmagából: megszűnik a cselekvés színterének lenni, és szenvedésre kijelölt tárggyá válik – eszközzé, amelyet mások akaratának rendelnek alá. Mária és Jézus teste sem kivétel ez alól, még akkor sem, ha látszólag vállalták azt, amit nem tudtak visszautasítani az emberiesség érdekében. Ez a radikális önátadás különösen vonzóvá teszi Krisztust és Máriát a nők számára: nemcsak példaképként, hanem szolidáris társként is tekinthetnek rájuk. A kereszt története megmutatja, milyen fájdalmas, de felszabadító út vezet a teljessé formált fiúság megvalósulásához. Ez az út áldozatokkal jár, akár az élet feladásával is, de a keresztény identitás – Krisztus „felöltése” – nem érthető és élhető meg enélkül. Mégis ott húzódik a kérdés: értjük-e, hogy mit szeretett volna Isten, és vajon nem volt-e mindez hiábavaló?

Az, hogy manapság felvetődik a kérdés, hogy vajon nem ártott-e a The Dead South énekesek akkor, amikor egy ittas és kiszolgáltatott nő állapotát kihasználta beleegyezés nélkül; hogy zsigerből elutasítjuk *A szolgálólány meséjének* ijesztő vízióját, és hogy végül – hosszan tartó küzdelmek árán – a legtöbb országban megszűnt a rehabilitációs házasság intézménye, annak a tanúságtételnek visszhangja, amely a keresztről hangzik. Mindez azt mutatja: nem volt hiábavaló a szenvedés. Nem volt értelmetlen az a test, amelyet megaláztak, megtörtek és kiszolgáltatottak, mert épp ez a test kezdte el megfordítani a világ logikáját. A megaláztatásból szavak formálódtak, a fájdalomból feltámadás, a törésből átváltozás, a halálból új élet született. Vajúdvá, lassan kezdjük látni ezt perspektívát, emiatt lassan szabadulunk. Remélhetőleg egyszer méltók leszünk arra, hogy ránézzünk Krisztus testére, és megértsük, hogy mit tett értünk, és legfőképp mit tett a nőkért.

The Tale of the Lord's Handmaid

Mary's Story in a Trauma Hermeneutic Approach

- This study examines Mary's story through the lens of trauma, highlighting how the loss of bodily autonomy, communal threat, and identity disruption resonate with experiences of trauma survivors. In the *Magnificat*, Mary reclaims her voice and reshapes her suffering into a narrative of hope, resistance, and post-traumatic growth. A trauma-informed theological reading opens space to reinterpret the Incarnation through the lived reality of female embodiment. This approach foregrounds critical questions about consent in divine-human encounters, exposing the tension between divine initiative and the autonomy of the female body. It also challenges religious narratives that have historically justified masculine dominance and social control over women. Mary's experience thus becomes a site of theological transformation and critical reframing.

Keywords: trauma theology / female suffering / consent / handmaid / rupture

Bibliográfia

- ATWOOD, Margaret 2017. *A szolgálólány meséje*. Ford. Mohácsi Enikő. Jelenkor Kiadó, Budapest.
- CZIGÁNYIK Zsolt 2011. *A szabadsághiány anatómiái*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (Modern filológiai füzetek 61.)
- HERMAN, Judith 2001. *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*. Pandora, London.
- KÜGLER, Joachim 2023. *Zeus Syndrome. A Very Short History of Religion-Based Masculine Domination*. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781003269977>
- MILES, Jack 2019. *God. A Biography*. Vintage Books, New York.
- O'DONNELL, Karen 2018. *Broken Bodies. The Eucharist, Mary and the Body in Trauma Theology*. SCM Press, London.
- RAMBO, Shelly 2017. *Resurrecting Wounds. Living in the Afterlife of Trauma*. Baylor University Press, Waco.
- SHIRO, Edith 2023. *A trauma váratlan ajándéka. Út a poszttraumás növekedéshez*. Ford. Pétersz Tamás. HVG Könyvek, Budapest.

A fontos dolgok a periférián történnek

Kerekasztal-beszélgetés a Biblia női olvasatáról

- Szűcs Kingával és Gáncs Tamással, az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóival Varga Gyöngyi beszélgetett a Szentírás nőképeréről, női személyiségeinek üzeneteiről, illetve a Biblia női olvasatáról.

Varga Gyöngyi: Kezdjük egy rövid, „alapozó” kérdéssel a Biblia és a nők témája kapcsán! Vajon kívül vagy inkább belül vannak-e a nők a Biblián?

Gáncs Tamás: Ami a kérdésről elsőre eszembe jut, az a bibliai kanonizáció témája. Doktori disszertációmban Mária Magdolna alakjára fókuszáltam. Sok olyan irodalmat használtam, amelyek szerzői posztkolonialista (gyarmatosítás utáni), illetve feminista teológiai megközelítést alkalmaztak a bibliai szövegek vizsgálatánál. Végigvették, hipotéziseket alkotva, hogy Mária Magdolna és a vele kapcsolatos hagyomány hogyan került be az újszövetségi kánonba. Lehet, hogy először nem került be, aztán később bekerült, utána kihúzták, majd visszatették? Az ő alakja a Bibliában amolyan „kint is, bent is” kettősséget mutat. Főként Jézus feltámadása kapcsán vált kitörölhetetlenné a története; még a patriarchális viszonyok között is bent kellett hogy maradjon az evangéliumi hagyományban. A legtöbb szerző, akiket olvastam, amellett érvelt, hogy Mária Magdolna olyan hangsúlyos személyiség a tanítványok között, hogy a kanonizáció során kiiktatott, partvonalra tett női szereplőkkel ellentétben vele ezt nem tudták megtenni. Domináns volt a hangja, szerepe. Ugyanezt még más női szereplőkkel kapcsolatban is el tudjuk mondani. Például ott vannak a Mária–Márta-történetek vagy a samáriai asszony találkozása Jézussal: e történetekben ők nagyon bent vannak... Azt azonban joggal feltételezhetjük, hogy a kanonizáció összetett folyamatában mutatkozhatott igény arra is, hogy a Jézus környezetében felbukkanó asszonyokat háttérbe szorítsák vagy nevüket elhallgassák.

Számomra a legjobb példa a Péter versus Mária Magdolna kérdés. Péternek elől kellett lenni a sorban. Szerepét nyilván annyira előtérbe kellett helyezni, hogy más ne előzhesse meg. Az ősegyházban volt arra szándék, hogy mindenben ő legyen az első. Presztízskérdés volt Jézus feltámadásának elbeszélése kapcsán, hogy ki ér oda a sírhoz, és a sírban ki látja meg az ürességet... Különös, nem? Az üresség mint presztízskérdés!

Szűcs Kinga: Lukács evangéliumában a Jézus-történet elején is az asszonyok kapják a hírt. Akkor sem látnak még semmit. Az evangélium keretes szerkezetet mutat: vagyis az elején és a végén ott vannak a nők.

Egyébként én is hasonlóan látom a kérdést: a nők, a női valóság egyszerre van kint és bent is a Biblián. Az az érzésem, hogy a hosszú teológiatörténeti folyamat tanulmányozása során inkább arra kapunk választ, hogyan fókuszál az értelmezéstörténet inkább a férfitörténetekre. A feminista teológia relevánsa teszi ezt. Ugyanakkor az is igaz, hogy fontos pontokon jönnek elénk a nők a Szentírásban. Női mivoltukban hangsúlyos a megszólalásuk, az ottlétük, a kapcsolódásuk. Ez lépten-nyomon kiderül, nem kell megátalkodott feministának lenni, hogy ez az olvasó számára nyilvánvalóvá váljon.

A kint is meg bent is kettőssége nyilvánvaló. És valóban jelentős, ami bent van: vagyis lehet ilyen szemmel olvasni a Bibliát, és közben élesíteni a szemünket, hogy meglássuk ezt. A nők „kintlévsége” viszont úr! Az, hogy nagyon sokáig nincs „női hangú” bibliaértelmezés, nagy hiány teológiatörténeti szempontból. Hosszú évszázadokig föl sem merül, hogy nők értelmezhetnek bibliai történeteket – pláne nem nyilvánosan. A reformáció korától kezdve családi körben ez már előfordulhatott, de „közteológiai” értelemben biztos, hogy egyáltalán nem adódott erre lehetőség. Merőben új fejlemény, mindössze néhány évtizedre visszatekintő múlttal, hogy egyáltalán létjogosultsága van a női hangon megszólaló értelmezésnek.

V. Gy.: Mit tehet hozzá szerintetek a női olvasat a Szentírás értelmezéséhez? Melyek azok a konkrét teológiai témák, illetve hol vannak az emberi életkérdések mentén olyan kulcsmozzanatok, ahol a női olvasat fontos szerepet kaphat?

G. T.: A doktori témám kapcsán használt keret: a posztkolonialista értelmezés. Ez a hermeneutikai megközelítés mindig kitér arra, hogy a legtöbb esetben a nő elnyomott helyzetben van. Érdekes volt számomra a szerzők nézőpontja: akiket használtam, olvastam, olyan országokban éltek leginkább Ázsia, Afrika kontinensein, ahol ők maguk is elnyomott helyzetükben, marginalizáltként szólaltatták meg a női hangot. Ez jól mutatja, hogy mit jelent a bibliai szöveg alulnézetből. Azért lett népszerű az 1990-es, 2000-es években ez az interpretációs modell az angolszász világban, mert itt, az egyetemeken kezdtek el tanulni a volt gyarmatokból érkezők is, a maguk személyes történeteivel. Az Újszövetség-kutatással úgy lépett korrelációba ez a szemléletmód, hogy egyszeriben elkezdték fölfedezni a hasonlóságokat.

Az angol gyarmatokon az elnyomottak nem kaptak szót. Némák maradtak. Lényegében a Római Birodalom valósága is hasonló volt. Egy olyan új nézet kezdett kibontakozni, amely megfordította az eddigi irányt: nem a győztesek, hanem a vesztesek oldaláról nézhetjük a történeteket. A Bibliában elénk lépő nők sokszor az elnyomottak közül valók, legtöbbször vesztes helyzetből indulnak el. Sába királynő nyilván kivétel, de nem arról ismert a Szentírás, hogy tele lenne uralkodónókkal. Uralkodó férfiak vannak. A nők inkább mint „legjobb mellékszereplők” jelennek meg. Számomra mindenesetre hozzáadott érték alulról nézni azt, amit a szentíró felülről látott!

SZ. K.: Igen, az elnyomás, a kiszolgáltatott élethelyzet sokgenerációs tapasztalata beleíródik a szövegekbe. Ám van valami ezen túl is, ami fontos lehet: a női testi tapasztalat. A genderelmélet társadalmi konstrukciónak tekinti a férfi és női szerepeket, de a testi működés szintjén bizonyos dolgokat nem lehet összemosni, nem lehet felcserélhetővé tenni. A szülésélmény nem élhető át férfiként. Számomra nagyon izgalmas, hogy a női testi megélések hogyan vihetők bele az értelmezésbe. Meglepő, hogy a férfiak időnként egészen empatikusak a női szerepekkel és a női testi tapasztalatokkal kapcsolatban. Mintha lenne tudásuk arról, ez mit jelent... Pál apostol, noha nem igazán barátságos a nőkkel szemben, mégis megfogalmaz egy ilyen mondatot: az egész teremtetett világ vajúdik! Így várja az Isten fiait

nak – gyermekeinek – megjelenését. Ez egy nagyon plasztikus kijelentés. Innen nézve reménykedhetünk abban, hogy a világ női fele hozzá tud tenni valamit a bibliaolvasatokhoz. Megfogalmazhatja, hogy a női lét és testi tapasztalat mivel tudja gazdagítani az értelmezés hosszú folyamatát.

Meglepő, hogy mennyiszer jön elénk a Szentírásban a test mint metafora. Emberi testrészek teológiai üzenettel bírnak. Az anyaméh szava héberül *rehem*, amely egy töről fakad a *raham* 'irgalom', 'könyörület' kifejezésével. Azután itt van az egyház mint Krisztus teste. Érdekes kérdés, hogy vajon férfi vagy női test? Ha az egyházra nyelvi kifejezéseinkben nőként tekintünk (lásd anyaszentegyház), akkor fölöttébb érdekes, hogy ennél a metaforánál mennyire elkenik, elfedik az értelmezések a női aspektust.

G. T.: Amikor „az Ige testté lett” gondolat kapcsán teológiai kijelentéseket teszünk, sosem valami elvont testről, mindig férfitestről beszélünk Jézussal összefüggésben. Az inkarnáció csodája ez, de a misztikumon túl nagyon is konkrét a testté, hússá lett Logosz.

V. Gy.: Mi a női olvasat: a „mainstream” bibliaértelmezés korrekciója vagy egy radikálisan új szemléletmód?

G. T.: Korrekció vagy radikálisan új? A korrekció helyett én a kiegészítés szót használnám. Más nézet, más hozzáállás: nem feltétlenül megy szembe egyik a másikkal...

Sz. K.: A feminista teológia és íráserőtelmezés elméletileg kontextuális értelmezésként határozza meg magát, nincs univerzális igénye. Nem lehet azt mondani, hogy ez egy ellenolvasat, ami rátelepszik a férfiolvasatra, vagy megpróbálja azt elnyomni. Az sem teljesen igaz, hogy korrektívum lenne. Ezek együtt működnek igazán jól. Nagyobb perspektívát láthatunk így, egyszerre. Úgy gondolom, nem kijavítani kell a férfiolvasatot, hanem megismertetni, megmutatni, hogy van női megközelítés is. Egyébként a női olvasatok sem mindig elfogadók...

G. T.: Olykor ezek is eléggé elfogultak – csak éppen a másik irányban. De hogy miben lehet mégis megragadni a női olvasat radikalitását, másságát? Szerintem abban, hogy egy teljesen új szöveg, új történet keletkezik, amikor megnyílik a szöveg egy új irányba. Az egyik nagy felismerést számomra a Mária–Márta-történet hozta. Soha nem gondoltam addig arra az aspektusra, hogy amikor Mária ott ül Jézus lábánál, teljesen alárendelt helyzetben van. Márta beszél, ő egyenjogú Jézussal, az Űrral, akit „Kyriosként” ír le a szerző (ebben az alá-fölérendeltség viszonya tükröződik). Mária ehhez képest az, aki nem beszél. Egy ismert teória szerint – Gayatri Spivak: *Can the Subaltern Speak?* – az elnyomottak némák. Ennek a történetnek éppen ezért lehet egy olyan olvasata, hogy Márta vagy Jézus beszél Mária helyett. Vajon az, hogy Mária nem szólal meg a történetben, csak ül Jézus lábánál, szimbolikusan azt is jelentheti, hogy ő az utolsó a sorban? Kérdés, hogy hogyan lehet ezt feloldani, illetve, hogy fel kell-e oldani ezt. Pont azért szeretem ezt az öt igeverset, mert feloldhatatlan. A történet végén ott ez a szép mondat: „Kevésre van szükség...” Az az érzésem, hogy a szentíró Máriát próbálja felszabadítani... de mégsem szabadul föl teljesen. Akkor szabadulna föl, ha teret, helyet kaphatna (Homi Bhabha ennek összefüggésében használja a *hybridity* és a *third space* kifejezéseket, egy helyet-teret vizionálva, ahová meg lehet érkezni). Lázár feltámasztásánál is hasonló a helyzet: Jézus egyedül Mártával beszélget. Ez akkor történhetne meg Máriával, ha lenne hangja, de ő hangtalan, hang nélküli marad.

Sz. K.: Igen, valóban: Lázár feltámasztásánál is Márta mondja föl a leckét.

G. T.: Márta házigazdaként, egyenrangú partnerként van ott Jézussal. Ám mellette ott van egy másik nő is, aki látszólag semmilyen szerepet nem kap, vagy legföljebb statisztaszerepet. Itt például új lehetőség nyílik arra, hogy a perifériára sodródottak helyzetéről beszélni lehessen... Sokan ma is ebbe az új, felszabadító megközelítésbe tudnak belekapaszkodni, ami reménységgé válhat azok számára, akik ilyen helyzetben vannak világszerte, vagy akár Magyarországon is. Reményt ad számukra, hogy van valaki, aki megszólal, felszólal értük... Bár a történetben nem jön létre dialógus vagy egyenrangúság – ez is hozzátartozik az igazsághoz –, de valami elindul.

Sz. K.: Ebben a Lázár feltámasztásáról szóló történetben senki nem ért semmit. Klasszikusan elbeszélnek egymás mellett. Jézus is összeomlik, mert semmit nem értenek... Nem marad más választása, kézzelfoghatóvá kell tennie üzenetének lényegét, amiből értenek. Ezért kell Lázárt feltámasztani. A csodatörténetek azért jönnek elénk az evangéliumokból, mert másként nem értjük meg a mondanót. Nem megy át semmiféle verbális impulzus. A történet újraolvasásánál feltűnik ez a nagyfokú értetlenség. Nem alakul ki dialógus, mindenki mond valamit, ami egyáltalán nem illik a „sztoriba”. Jézus sírásának motívuma is ebben a keretben értelmezhető. Jézus nem sír máshol – ez persze számunkra nem igazán férfias...

G. T.: A Mária–Márta-történet legnehezebb pontja számomra az, ha elkezdjük elfogultan, kritika nélkül Mária szerepét idealizálni, mert ebben az esetben lényegében legitimáljuk, hogy a nőnek a férfi lábánál a helye. Gyakran ma is ez a helyzet, ez az opció – például azoknál a lelkész házaspároknál, ahol a feleség legtöbbször csak ott ül csendben a férje mellett. Mintha nem lenne hangja, véleménye, saját gondolata, élete. Legyen!

V. Gy.: Amikor egy férfi ül egy másik férfi lábánál, az vajon az alázat férfi olvasata? Vagy az alárendeltség jelzése?

G. T.: Az evangéliumokban a lábhoz közeledés az alázat jele. Máténál, a feltámadástörténetben például, amikor asszonyok borulnak oda a feltámadott lábához. Vagy ott van Jánosnál a lábmosás elbeszélése, amikor Jézus megérinti férfi tanítványai lábát. Hozzájuk ér: ez nagyon bensőséges dolog... A Feltámadott, az evangéliumok tanúsága szerint, Tamásnak megengedi, de Mária Magdolnának nem.

Sz. K.: Fontos itt észrevennünk a szerepek megfordítását, amikor felcserélődik a klasszikus patrónus–kliens viszony.

G. T.: Amikor a bűnös asszony megkeni Jézus lábát, a lábhoz közeledés ebben az esetben is az alázat jele. A nő a könnyét hullatja, olajjal keni meg. Ez tipológiai aspektusból előképe lesz Jézus balzsamozásának, temetésének. Nagyon felkavaró a kép.

Sz. K.: Ugyanakkor a Király felkenése is benne van ebben a mozdulatban, de itt egy nő, egy tisztátalan által történik meg. Megfordulnak a szerepek. Ez egy kifordított rítus.

G. T.: Különös, mert ennek kapcsán elgondolkozhatunk azon, hogy Jézus ebben az összefüggésben nem (illetve nem csak) felülről felkent Messiás, hanem alulról is...

Sz. K.: Abban mindenképpen nagyon radikális a feminista olvasat, hogy simán megkérdőjelez bizonyos hagyományokat, ami férfiaknak eszébe sem jut. Például az egyházi *status quó*t. Tényleg biztosan úgy van-e minden, ahogy több száz éve tanuljuk és tanítjuk? Jó, hogy ezeket a kérdőjeleket ki lehet ma tenni.

V. Gy.: Mi a ti személyes tapasztalatotok? Hogyan engedték bele magatokat ebbe a világba, és mit hozott nektek? Mi az az egzisztenciális, szubjektív olvasat, ami fontossá vált számotokra?

Sz. K.: Én nem a feminista teológia felől érkeztem ide, hanem a hanggal nem rendelkezők, a kiszolgáltatottak oldaláról. Ennek van egy társadalmi és egy környezeti vetülete. Először a társadalmi, etikai kérdések foglalkoztattak, majd a környezetetika. Ez szépen felel arra, ami a feminista teológia keretei között megfogalmazódik. Nyilván nem százszázalékos az átfedés, de jó dialógus tud kifejlődni ezek között a területek között. Egymást tudják gazdagítani.

V. Gy.: A feminista teológia és a nem emberi létezőket komolyan vevő (növényi létre is rákérdező) teológia között létrejöhet-e ilyen párbeszéd?

Sz. K.: A növényeknek is „lehetne” hangja, ha egy kicsit odafigyelnénk... Az sem volt evidens sokáig, hogy a nők megszólalhatnak. A nőknek sem volt sokáig hangja. A másság lehet itt a kulcsszó. A növények nyelvének sajátosságaival kapcsolatban óriás léptekkel halad előre a tudomány: ezekkel a kérdésekkel külön tudományágak foglalkoznak, mint pl. a bioakusztika vagy a fitoszemiotika... Ki kell valahogyan találnunk, hogyan zajlik a kommunikáció. Miként lehet ezt modellezni? Olyan ez, mint amikor egy idegen nyelvet le- és átfordítunk a magunkéra... Bizony, sok mindent nem tudunk: ezért nagy erővel folynak a kutatások, például, hogy hogyan lehet olyan új technológiai eszközöket fejleszteni, amelyek segítségével értelmezhető, amit a fülünkkel nem hallunk. Egyre többen vannak, akikben megszületett már a vágy, hogy megértsék a növényeket. Ez a vágy persze még nem hatja át a társadalom széles rétegeit. De ahogyan pusztul körülöttünk minden, ennek egyre nagyobb jelentősége lesz.

Az, hogy érdekeljen a más, a másik: nos, ebben a másokra való kíváncsiság kimunkálása, a másik iránti nyitás nagyon fontos lépés. Vagyis hogy el tudjam fogadni: ő más. És én akarjak kapcsolódni a mássághoz valamilyen módon – vagy csak egyszerűen megengedjem, hogy a másik kapcsolódjék hozzám. Ez a hozzáállás egy idő után lehetővé teszi azt, hogy bizonyos dolgokat megértsünk a másik nyelvéből, mindenféle létkifejeződéséből, amit mutat: a hangtalan hangjából is.

G. T.: Nekem az volt az egzisztenciális fordulópon, amikor rájöttem, hogy a fontos dolgok nem a központban történnek, hanem a periférián. Kezdve az inkarnáció témájával, a Betlehem-motívummal... A jézusi történet úgy kezdődik, hogy sehol nincs hely. A legkisebb városban kezdődik! Ez mutatja azt, hogy mennyire ki lehet sodródni az élet közepéből. És a történet végén a keresztfá: ez is a periféria, a világ „legszéle”. A találkozások is, amelyeket az evangéliumok leírnak, legtöbbször a peremen történnek: marginális helyeken. A nőkkel való találkozások helyszínükben különösen is „drasztikusak”: soha nem központi helyen zajlanak, viszont a mondanivalójuk központi. Ezzel kapcsolatban

nagyon érdekes a „helycsere” témája: ezt látjuk a *Magnificat* elején is. A gögösök helyére kerülnek az alázatosak. Ugyanez a gondolat érhető tetten az inkarnáció teológiájában, és azután végigkövethető az evangéliumokban. Én ezt egy nagy rácsodálkozásként éltem meg.

Amikor elkezdtem a doktori témámmal foglalkozni, az első munkacímem így hangzott: Jézus és a periféria magánya. Ez volt a kiindulópont. Ösztöndíjasként Amerikában (LSTC, Chicago) találkoztam először Mária Magdolna apokrif evangéliumával. Itt jöttem rá, hogy Mária Magdolna személyén és történetén keresztül bemutatható: hogyan lesz a feltámadás tanújából az évszázadok, évezredek során – félreértések, összemosások, tudatos és tudattalan torzítások hatására – egy bűnös, prostituált asszony, szinte már-már erotikus ikon az emberek szemében. A *Mária Magdolna evangéliuma* című kopt apokrif iratban fejük tetejére állnak a dolgok: Mária igazi beszélgetőpartnere lesz Jézusnak, aki neki ad igazat, főszerepet. A férfiak háttérbe szorulnak, és esetlenek. Ez a sokszor gnosztikus érvekkel is teletűzdelt irat számomra azt is megmutatta: nemcsak Péter, Jakab, János lehet a fókuszban, hanem másként is nézhetjük a dolgot. Lényegében bennem is újraíródott a történet.

Ami közös bennünk Kingával, az az, hogy nem önmagában a feminista teológia fogott meg minket. Én a periféria témakörétől érkeztem meg a posztkolonialista értelmezéshez. Ezen a hermeneutikai megközelítésen belül van a posztkolonialista, feminista hermeneutika.

V. Gy.: Hol találtak értő hallgatóságra? Kik fogékonyak erre az irányra? Milyen felületeken próbálkoztok?

Sz. K.: Amiben itt, Magyarországon élünk, az említett diskurzusok tekintetében egy vákuum. A magyar nyelvben nincsenek nyelvtani nemek: ezért aztán a biológiai és társadalmi nemekkel kapcsolatos kérdésfelvetések sem tűnnek első pillantásra relevánsnak, nem foglalkozunk velük, illetve a velük kapcsolatos problémák sem annyira maguktól értetődőek. A posztkolonialis diskurzusról sem veszünk igazán tudomást. A közép-kelet-európai régió egész egyszerűen fölteszi a kezét. Általában így fogalmazunk: ehhez nekünk semmi közünk nincs, esetleg úgy érezzük, hogy a történelem során általában minket gyarmatosítottak. Igazából azonban a gyarmatosító világ perifériáján helyezkedünk el, és ezzel a ténnyel egyáltalán nem vetünk számot. Ezzel párhuzamosan a női kérdéseket sem vállaljuk, inkább megkerüljük. Ha kiejted a szádon, hogy feminista teológia, biztosan lesz pár ember, aki föláll és elsétál. Vagy kifakad: miért kell ezt a nyugati mételyt hallgatnom?

G. T.: Azt nem csinálhatjuk, hogy úgy beszélünk, mintha ezek az aktuális és a világ nagy részén természetes módon folyó viták nem léteznének. Ez felelőtlenség lenne. Az ököteológiát a posztkolonialista megközelítéssel együtt nem rakhatjuk be a fiókba, mert „érdeklődés hiányában elmaradt”.

Sz. K.: Úgy érzékelem, van egy általános attitűd: inkább ne mozdítson ki semmi abból a helyzetből, amiben vagyok, ne inogjon meg a lábunk alatt a talaj. Persze, elég egy jézusi példázatot elmondani, és máris meginog...

G. T.: Ez egy önvédelmi reflex. Amikor az ösztöndíjról hazaértem 2011-ben, arra számítottam, hogy amit akkor tanultam, és számomra releváns volt, átütő erővel bír majd itthon is: beindul a vallásközi párbeszéd, az egyházi valóságunkban érzékenység mutatkozik társadalmi, politikai kérdések iránt. Tizennégy év telt el, és mindazzal kapcsolatban, amit akkor a legnagyobb értéknek gondoltam, kide-

rült, hogy most pont az ellenkező irányba megyünk. Csak egy nagyon szűk réteget érint meg, vagy csak hozzájuk jut el, hogy lehet másként is, lehet így is.

Sz. K.: Ugyanez a helyzet az ökoteológiával. Húsz éve még abban reménykedtünk, hogy ebbe az irányba fogunk elindulni. Ám valamiért mégsem ébredt fel az általános érdeklődés. Az ökoteológia kurzus több mint másfél évtizede szerepel szabadon választható tantárgyként a curriculumban, de sem oktatásszervezői, sem hallgatói részről nem látom, hogy különösebben fontosnak tartanák. Rendszerint több éves kihagyás után van csak elegendő érdeklődő. Az egyházi közélet sem mutat eltérő képet. Van-nak persze nyitott gyülekezetek, de ez a ritkább... Elsősorban a személyes kapcsolatok viszik e felé a téma felé az érdeklődést, és nem a téma iránti genuin érdeklődés az, amiről manapság beszélhetünk.

V. Gy.: A Magyarországi Evangélikus Egyházon belül hol a helye a női olvasatnak – mind a biblia-értelmezés, mind pedig a teológiai gondolkodás terén?

Sz. K.: Kezdjük az optimista közelítéssel. Az, hogy a teológián ennyi női oktatónk van, nagy elmozdulás ahhoz képest, ami az egyházon belül régebben volt. A lelkészi szolgálat tekintetében a női lelkészség még kicsit felzárkózhatna. Ahhoz képest, hogy hány évtized telt el az első női ordináció óta, még nem jutottunk azért nagyon messzire... A nők jelenlétének a teológiai oktatásban, lelkésképzésben lesz valamennyi hatása a szemléletformálásban, a korábnál mindenesetre komolyabban kell venni őket. Az akadémiai rendszer merevségét mindenképpen oldja, ha több nő van.

G. T.: Nyilván fontos, ha valaki nőként lesz vezető, és tanít teológiai tárgyakat, ám attól még kérdés, hogy amit megfogalmaz, az a női olvasat lesz-e. A nők számára is „kísértés” a férfias vezetési stílus, viselkedési mód, amikor az elvárásoknak igyekeznek megfelelni. Mindezzel együtt azt tapasztalom, hogy már a jelenléttel és persze magával a tanítás mikéntjével is új szempontok kerülnek elő újra meg újra, amiből friss gondolatok születnek, ami mind női, mind férfi oktatóknak és hallgatóknak is gazdagodást jelenthet.

V. Gy.: Vasárnaponta a templomokban főként nők vesznek részt az istentiszteleteken. Számítások szerint körülbelül nyolcvan százalék a nők aránya. Hogyan hat rájuk az igehirdetés, a liturgia? Szerintetek a lelkészek tekintettel vannak a női hallgatókra?

Sz. K.: Ami a nők a templomban kérdést illeti, azt gondolom, ha jó élmény az istentisztelet, akkor nem vetődik fel külön ez a kérdés. Nem jönnek szembe hangsúlyozottan „férfias” dolgok. A páli teológia értelmében Krisztusban nincs sem férfi, sem nő. Ideális eset, ha a liturgikus tér nem teremti meg a kérdést, hogy férfiként vagy nőként ülök itt. Ehhez az is kell, hogy ne sugallják nekünk: te csak egy nő vagy.

V. Gy.: Végül a záró kérdés: szerintetek hol nyílnak meg a távlatai az ökofeminizmusnak és a poszt-koloniális értelmezésnek, milyen lehetőségeit látjátok e két útnak?

Sz. K.: A mostani helyzetben külön-külön is tiltólistán van a két fogalom: öko – feminizmus, együtt meg pláne. Úgy gondolom azonban, hogy a szemléletmódot át lehet adni anélkül, hogy transzparen-

seket vinnénk: „Éljen az ökofeminizmus!” Azt tapasztalom, hogy azért van rá fogékonyság, mert érzékelhető az az éhség, hogy az ember a környezetével kapcsolatba szeretne kerülni. Mivel annyi mindent elpusztítottunk magunk körül, abszolút hiányállapot az, amiben élünk. Sokunk kérdése, hogy hogyan lehet visszatalálni egy természetesebb életformába. Ami pedig a feminizmust illeti: a férfiak is kíváncsiak a női olvasatokra, sokszor szembesülök azzal, hogy valóban szeretnék megérteni, mi-
ben gondolkozunk másképp. Szerintem meg lehet találni a hangot. Persze, ha túl sok tabut kell kerülgetni, nehézkessé válik a gondolatok átadása, az érvek megismertetése is, nemhogy a bevonódás megteremtése.

G. T.: Ezen a kérdésen még gondolkodnom kell, hiszen majd másfél évtized után óriási kihívás az is, hogy újra megtaláljam nemcsak a megfelelő utat, de a megfelelő nyelvet is a posztkoloniális megközelítés tágabb körben való népszerűsítéséhez. Azon vagyok, hogy a felfedezett értékeket megosszam, tanítsam, továbbadjam, hogy az sokak okulására, sőt felszabadítására válhasson.

Istentisztelet 2.0

*A jelenlét kérdése és való(di)sága és a virtuális istentisztelet**

■ HAFENSCHER KÁROLY

Evangelikus Hittudományi Egyetem
nyugalmazott evangélikus lelkész, professor emeritus
E-mail: hafo@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2025.100.6.3

- A 20–21. század fordulóján felgyorsult elektronikus fejlődés, amely átjárta a mindennapokat, megjelent az egyház életében is. A pandémia időszaka pedig – kényszerből – felfejlesztette azokat a kommunikációs eszközöket, amelyek az elszigetelt közösségi életben hatékonyak bizonyultak. A bezárt templomok idején az online istentisztelet számos olyan teológiai kérdést vetett fel, amely a járvány megszűnése után is releváns maradt. A dolgozat ebből az aspektusból foglalkozik a virtuális valóság, a virtuális térben való egyházi megjelenés, az emberi és isteni valóságos jelenlét kérdéseivel. Olyan korszakváltást él meg a világ s benne az egyház, amely páratlan a történelemben. Ennek lehetőségei és veszélyei készítetik az egyházat arra, hogy a virtuális térben való imádság, igehirdetés és liturgia kérdéseire választ adjon.

Kulcsszavak: korszakváltás / virtuális tér / digitális teológia / valóságos jelenlét / online istentisztelet

Bevezető gondolatok

Egy témát járok körbe több oldalról, így hát sokszor – ismétlésnek tűnő módon – újra meg újra ugyanoda térek majd vissza. A téma kikerülhetetlen, hiszen az élet minden területét átjárja. Ez pedig a digitalizáció, amely megjelent a gazdaságban, az állami életben, a vallásban, a kultúrában, a mindennapokban, de még az ünnepekben is. A keresztény ünnepekben is (BECK–NORD–VALENTIN 2021, 9. o.).

A technológiai fejlődés az elektronikus világ megjelenésének a következménye, a digitális világ vívmánya vagy átka, a pandémia hozta szükségmegoldás? Liturgia a virtuális térben. Akár közvetítésként (ezt már a rádió és a televízió közel egy évszázadon át kikísérletezte), akár a kimondottan új, „közösségi médiumra” adaptált műfajként. Istentisztelet (vagy liturgia) 2.0.

„Olyan jó, hogy a távolságot áthidalták, s bár lakhelyemen elmentem templomba, de még egy kicsit részese lehettem a pannonthalmi konventmisének is, a bakonybéli vesperásnak, a Deák téri istentiszteletnek meg a westminsteri liturgiának. Nem csak nézője, de egy kicsit együtt ünneplője. S ha be-

* A 2024. augusztus 12–14. között megrendezett Pannonthalmi liturgikus napok alkalmával elhangzott előadás kibővített, szerkesztett változata.

teg vagyok, vagy más akadályoz, akkor sem szakadok el a keresztény közösség ünneplésétől. Be tudok kapcsolódni. Részesévé tudok válni. Ez számomra nem pótszer, hanem a gazdagodás és egyben a keresztény egység megélésének a lehetősége” – fogalmazta meg egy evangélikus lelkész. Nem pótolja a valódit, nem adja meg a lényegét, de ad valamit, ami jóval több, mint pótszer.

„A szentmise internetes közvetítése vagy a televízióban való sugárzása azért, hogy az emberek világszerte nézhessék, ahhoz hasonló fürtelem, mint ha éhező embereknek mutatnánk videót ebédjüket fogyasztó emberekről”¹ – véli egy jezsuita atya a *Zarándok.ma* internetes oldalon. Ezért be is kellene tiltani minden ilyen közvetítést. Így folytatja: „A szentmiseáldozat videós megtapasztalásának lehet értéke, ha az emberekben éhséget kelt a valódi dologra, de a templomban való megjelenés alternatívájaként ez nem más, mint az egyházi megfelelője annak, mintha egy főzőcsatornával helyettesítenénk a családi vagy baráti vacsorát. Itt az ideje, hogy az Egyház felszólítsa a papokat arra, hogy hagyják abba a szentmise internetes közvetítését.” Kemény szavak ezek a jezsuita atya részéről, de ugyanúgy megfontolandók, mint a felhőtlen lelkesedés mondatai.

Felütésként még egy visszautalás a pandémia – sokak számára már feledésbe merült – nehéz időszakára. Izgalmas kihívás volt, amikor a teljes lakosság számára karantént rendeltek el. Mit tesz az egyház? Még soha nem volt ilyen, hogy általánosan be kellett zárni a templomkapukat. Nem lehetett találkozni, közösségi alkalmakat tartani, együtt ünnepelni. Zárt (szerzetesi) közösségek élhettek csupán a maguk liturgikus életét, de a világi papság nem misézhetett az egyházközség tagjaival, a hívek nem mehettek misét látogatni és áldozni, az evangélikusok nem tudtak részt venni az istentiszteleten, a reformátusok nem hallgathattak igét. Az otthoni, családi hitélet – ha volt ilyen – zajlott imádsággal, igeolvasással.

Mindhárom felekezet másként „oldotta meg” az átmeneti időt. A római egyház miseközvetítéset tartott és tanulta-gyakorolta a lelki áldozás fogalmát (emlékszünk, ehhez volt megfelelő imaformula); a reformátusok távúrvacsorát engedélyeztek a televízióban megjelenő lelkipásztor szavai nyomán; az evangélikusok pedig úrvacsorai böjtöt hirdettek, de sokféle közösségi médiumban kínáltak imádságot, áhítatprogramokat. S amikor vége lett a pandémiának, megmaradtak a katolikus miseközvetítések, a médiában elérhető maradt sok református igehirdetés (az egyik doktoranduszom jelenleg ezeket dolgozza fel), az evangélikus közösségek is kitétték a közösségi média felületeire az igehirdetéseiket, de a közös kelyhes úrvacsora alig tért vissza, megmaradtak a „másfél szín alatti áldozásnál”, az „intinctionál”, s még minden egyes eukharisztianál hiányérzete van a fél évezreden át két szín alatt kommunikáló lutheránusoknak.

Istennek hála, már nem a pandémia idejét éljük, de a téma – még élesebb felvetésekkel és tartós hatáskövetkezményekkel – itt van és megkerülhetetlen. Istentisztelet 2.0. A tér nem csak kitágult és átalakult azzal, hogy a virtuális tér meghatározóvá vált.

Amikor az imádság teréről, a liturgikus térről gondolkodunk, nem tudjuk kikerülni a virtuális tér fogalmát, s ha nem is hisszük és nem gondoljuk, hogy a liturgia valóságos terét kiválthatja a virtuális tér, nem gondolhatjuk azt sem, hogy a digitalizáció és a digitális kommunikáció nincs hatással a digitális kor emberének ünneplésére. Mit jelent ez a változás, hogyan kell biblikus keresztény módon, hittel reagálnunk az új helyzetre? (BECK–NORD–VALENTIN 2021, 9–10. o.) Létezik e teológiailag megalapozottan az, amit a világ így nevez: a digitalizáció kultúrája? (Uo. 11., 21–31. o.)

¹ <https://zarandok.ma/be-kellene-tiltani-a-szentmise-internetes-kozvetiteset-veli-egy-jezsuita-nya/>.

Korszakváltás

A világ s benne az emberiség történetének talán legnagyobb korszakváltását éljük meg a digitalizáció megjelenésével, mi több, betörésével. Minden megváltozott. Nem csak technikai értelemben. Lelki értelemben is. Az eddig megszokott életformánk, megélt ényünk és gyakorolt létezésünk van átalakulóban. A közösségeink változnak meg. A gondolkodásmódunkat formálja (vagy torzítja). A képességeinket írja át. Igaz ez a kommunikációban, a munkában, az ünneplésben, a szokásainkban, a viselkedésünkben.

Az alapvető kérdés az, amit Volker Jung² vetett fel öt évvel ezelőtt: hogyan maradhat az ember digitálisan is ember (JUNG 2018, 32. o.)? Digitálisan is embernek megmaradni nem könnyű feladat. Minden megváltozott. Másként kommunikálunk – egymás között, a személyes kapcsolatokban és a társadalmi vonatkozásokban is. Másként tájékozódunk. Új prioritások fogalmazódnak meg. Újfajta és nagyon erős függőség alakult ki a digitális eszközöktől és azok szolgáltatásaitól. Más lett az időérzékünk és időbeosztásunk, más lett a térérzésünk és -értelmezésünk – s ez kihat az ünneplésünkre is. Újak a kísértések is: az információk széles körű elérhetősége miatt a mindentudás vélelme, a technikai lehetőségek terén a mindenhatóság érzése, a virtuális tér okán pedig a mindenütt jelenvalóság hamis tudata. Micsoda kísértés! Csupa-csupa isteni attribútum, amelyet az ember magáénak gondol ebben az új korszakban – becsapva és zsákutcába lavírozva önmagát.

A korszakváltást az egyház sem kerülte el. A digitalitás térnyerése ekkleziológiai következményekkel jár (BECK–NORD–VALENTIN 2021, 13. o.). Az egyház lényegéhez tartozik – teológiailag és szervezetiileg is – a kommunikáció. A kommunikáció ilyen mérvű változása teljes átalakulást követel az egyházban is. Akkor is, ha ezt még nem vesszük elég komolyan – hiszen „az Isten malmait” lassan örölnék, hát még az egyházé.

Nemzedékváltás

A korszakváltás egyben nemzedékváltással jár. A Z generáció az ezredforduló környékén született 1997–2010 között. Azóta már újabb generáció is helyet kér magának a felnőtt világban, az alfa generáció. A nemzedékváltás gyökeresen új helyzetet teremtett. Az első „globális nemzedék” és a bennszülöttek már másként viszonyulnak a világhoz, mint azok, akik a digitális világot s a vele járó technológiát és kérdéseket már többnyire felnőttként próbálgatták, tanulgatták. Olyan helyzeti előny ez – bizonyos szempontból –, amely korábbi korosztályok számára behozhatatlan. A Z generáció és utódaik már természetes közegükként élik meg a digitális világot, más a valósághoz való viszonyuk, más a realitásérzékelésük, a kérdésfelvetésük és a megoldáskészletük. Mindehhez még hozzájön, hogy az alfa generáció már a mesterséges intelligencia megjelenését is a mindennapok részeként éli meg, s ez nemcsak a robotizálódásban, hanem sokkal inkább az életszervezési, sőt világlátási kérdésekben is befolyásoló tényező.

Az alapvető kérdés (ahogy a 8. zsoltár is felveti) – amely befolyásolja az egyén és a közösség ünneplését, lelki életét és hitből fakadó gondolkodását –, hogy *kicsoda az ember*. Fogasztó, hallgató, néző, résztvevő, imádkozó? Mindezek együttese vagy még ennél is több, s ha több, akkor hogyan fogalmazható meg ez 21. századi módon? Három vonatkozást ki kell emelnünk akkor, amikor a virtuális térben való mozgásról, adott esetben istentiszteletről beszélünk. Az ember *homo orans*, *homo ludens* és *homo festivus*. (És nem csak *homo technicus* és nem is csupán *homo sapiens*!)

² A Hessen-Nassauai Tartományi Evangélikus Egyház egyházelnöke.

Az új nemzedék kommunikációja már jelentős részben digitális kommunikáció. Christian Danz bécsi szisztematikus teológus szerint a keresztény vallás olyan, mint Jézus Krisztus médiamegjelenése („médiateste”). Így a hagyományos és klasszikus *media salutis* – az Írás, az ige, a szentségek és az istentisztelet – helyére aktuálisan az elektronikus kommunikáció lép. Elméletével arra alapoz, hogy a Szentlélek maga is eszközzé vált, és hallatlan gazdag eszköztárat működtet a hit kommunikációjában (DANZ 2021).

Hol vagyok én, ha képernyő előtt ülök?

„Hol vagyok én, ha a képernyő előtt ülök?” Ezzel a címmel jelent meg Dietrich Sagert tanulmánykötete, amely a témát liturgiaesztétikai vizsgálatnak veti alá. A festészettől a filmekben át egészen a mai médiumokban megjelenített terekig vizsgálja, hogy a központi figurák mögött húzódó személyek, terek és környezet sokszor mi mindent elárulnak. Néha többet, mint a központi figurák. Hogyan értelmezzük és ragadjuk meg mindazt, ami a képernyőn elénk kerül? A valóság teljességéért vagy a teljes valóság részekéért? Amit látunk és hallunk, az mindent átad, ami nekünk szól, vagy csak a valóság egy nagyon korlátozott részét? Az istentisztelet szent élménye mennyiben hasonlítható a képernyőn látható és közvetíthető élményekhez? Elegendőnek éljük-e meg, amit látunk és hallunk a képernyőn, vagy tudatosan tisztában vagyunk azzal, hogy az lényege szerint csak részinformáció és részélmény, esetleg csupán gyenge másolata és pótléka a teljesnek?

Akik készítik az adást, kivétítenek (projektálnak). Ki és mit vetít ki? Könnyen rávágjuk istentisztelet-közvetítéskor, hogy az egyház imádságát és ünneplését, azaz Krisztus egyházának életmegnyilvánulását, amiben benne van maga az Úr. Mindez igaz lehet, de ne feledjük – s ezt most ne vegyük manipulálásnak –: az, hogy a közvetítés milyen szűrőkön megy át, a képernyő mit mutat meg (és mit nem), a kamera mire fókuszál, a hang milyen szinten adja vissza az eredetit, a rendező és a vágó hogyan illeszt, irányít, emel ki, a lényegét jelentősen befolyásolhatja (vö. SAGERT 2022, 70–71. o.). És persze az, hogy a közreműködő, az alkotó önmagát adja (ez persze lehet pozitív és negatív is), vagy van olyan alázatos, hogy hátralép – legalább annyit, amennyit a műfaj megenged.

Álmok világa, reménységek világa, a valóság tükrözése, kibővített valóság, önálló világrész – mi minden jelenik meg a képernyőn? És milyen céllal? Hogy ábrázoljon, hogy irányítson, átalakítson, hogy elvarázsoljon, hogy kimozdítsa önmagunkból, hogy segítsen magunkra találni...? És ki akar mozdítani, feltölteni vagy váltót állítani az életünkben, ki áll a háttérben mint tartalomkészítő, a valóságot át- és megformáló, éleslátást hozó vagy az éles képet tompító szándékkal? Megannyi kérdés, amellyel foglalkoznunk kell általában, de minden egyes virtuális eseménnyel kapcsolatban is.

Számolunk-e a visszahatással? Azzal, amit Georges DIDI-HUBERMANN könyve címében megfogalmaz: „Amit nézünk, az néz minket.” (1999) Ez éppen úgy jelentheti a tartalmi visszahatást, mint az ilyen-olyan kémlelő benézést. (Ne gondoljuk, hogy „kütyüünk” bármelyikéről nem tud benézni a jelképes vagy valóságos Big Brother...) A kommunikáció kétirányú – ezzel számolni kell minden képernyő elő ülő embernek.

A képernyő ablak a számunkra. Ott ülünk előtte, és betekintünk (?) vagy kitekintünk egy világba. De hiszen ez nem új! A művészet világán belül a szakrális művészetek időtlen idők óta élnek ezzel a lehetőséggel és médiummal. Csak egyetlen vonatkozás a számtalan közül: a keleti kereszténység minden egyes ikonja és a templomok ikonosztázának egésze ablak. Ablak a mennyei valóságra.³

³ Ezért tűnik el az ikonábrázolásból a térbeli ábrázolás – hiszen a mennyei világban más dimenziók vannak. Ott nem a tér és az idő határoz meg minket.

A kép egy másik nyílászáróval is folytatható: ajtó. Amelyen kilépünk és belépünk. Ami határt jelent két valóság között. Ami nyitott vagy zárt voltával meghatározó az életünkben. Elvlaszt és összeköt. Megnyílik és bezár. S akkor már ott az evangéliumi mondat Jézus Urunk szájából: „Én vagyok az ajtó.” Ez sem maradhat el, amikor a képernyő lényegéről, funkciójáról, működéséről és küldetéséről gondolkodunk. Szűkítve a kört, amikor az imádság teréről és térelválasztóiról elmélkedünk: egy tágas tér van – amelyre Isten állított minket a zsoltáros szerint⁴ –, vagy többféle térről kell beszélnünk, köztük a virtuális térről s annak valós voltáról?

A képernyő előtt ülve nézünk valamit, vagy benne vagyunk valamiben? A liturgikus közvetítés szempontjából így tehetjük fel a kérdést: nézők vagy résztvevők vagyunk a képernyőn látható istentiszteleten? (Az már csak ennek következménye, hogy közel vagy távol vagyok ahhoz, ami ott zajlik, tartom a távolságot, vagy dolgozom azon, hogy közelebb kerüljek.) S még egy kérdés. A virtuális esemény – most beszéljünk virtuális istentiszteletről – előszobájává válik-e a személyes találkozásnak, vagy beéri az érintett a pótszerfunkcióval: nem jutott hozzá az igazihoz, hát megelégszik ezzel? Vágyik-e a fizikai valóságra, vagy igénytelenségből, a lehetőség hiányából vagy más okból nem kíván többet?

A húsvéti evangélium több szempontból is meghatározza a témához való viszonyulásunkat. Az evangélista megjegyzése, hogy ti. a tanítvány benézett az üres sírba, látott, és hitt, továbbgondolandó a képernyő előtt ülve. Mit is jelent ez: látott, és hitt? Ott, egykor a tanítvány egy üres sírt, összegöngyölt, összehajtott lepedőket látott, és hitt. Itt egy képernyő mutatta eseményt lát – és hihet, hisz?

Jelenlét

A jelenlét kérdését az egyházban, a teológiában többnyire Isten és Isten Fia oldaláról szoktuk feszegetni. Amikor az 1980-as évek elején először tartottak lelkeszek előtt a számítástechnika, a digitalizáció és a jövőkép kapcsolatáról szóló előadást, elhangzott az a fontos mondat, hogy a tér fogalmát éveken belül újra át kell gondolni és újra kell fogalmazni teológiai szempontból is.

Azóta majd fél évszázad telt el, s lám, küzdünk egy egészen más, teológiailag értékelendő térfogalommal, mégpedig azzal, hogy a virtuális tér mennyire tér el a valós tértől. Mennyiben valódi, mennyiben más, mennyiben hat ránk? A virtuális tér 2024-ben már életünk meghatározó része, és kulcskérdés, hogy milyen mértékben, milyen minőségben és milyen céllal vagyunk benne jelen. A virtuális jelenlét egyenértékű-e a valós jelenléttel az emberi oldalon? Lehet-e olyan kommunikációt folytatni, lehet-e olyan élményekre és tapasztalatokra szert tenni s lehet-e olyan módon a többi jelenlévővel kapcsolatban lenni, mint a valóságosnak mondott térben? Mennyiben kevesebb, mennyiben más, esetleg mennyivel több a virtuális tér lehetősége? S ez – mint az élet minden területére – az ember, ezáltal pedig az egyház ünneplésére, hitéletére, cselekvési (mozgás-) terére is érvényes. Első válaszként csupán ennyi: nem több, nem kevesebb, hanem hasonlóknak tűnik, de lényege szerint más. De azért, mert virtuális, tehát a korábbi térérzékeléssel nem definiálható, még létezik, sőt egyre inkább valóságosnak érezzük. Ha pedig így van, akkor a teológiának értékelnie kell, s ahelyett, hogy homokba dugnánk a fejünket, és nem foglalkoznánk vele, érdemben választ kell adni a még mindig aránytalanul növekvő kérdésekre. Az az aktuális (soron következő) nemzedékváltás, amely már az alfa generációt hozza pozícióba, számonkéri tőlünk ezt, s a generációk közti szakadék – ezen a téren is – veszélyes lehet. Ők már a digitális világban nőttek fel, amelynek részben (olykor többnyire) a virtuális tér a cselekvés- és mozgástere.

⁴ Számos zsoltárban olvassunk arról a személyes vallomásról, hogy „tágas térre állítottál engem”: Zsolt 18,20; 31,9; 118,5.

A virtuális tér olyan valóság, amelynek megtapasztalásához, használatához a kereszénységnek tudatos hozzáállásra van szüksége (sodródás helyett). Ezen a téren pedig az egyik leggyorsabban megválaszolandó kérdés, hogy liturgikus szempontból – az egyház alapvető életmegnyilvánulásáról beszélünk – mennyire valós a virtuális tér, s lehet-e befogadója nemcsak az ember–ember kapcsolatnak, hanem az Isten és ember közötti találkozásnak.

Az *Alternatív gazdasági lexikon* a következő meghatározást adja:

„A *virtuális tér* olyan kommunikációs és interakciós környezet, amely a valóságból átemelt mintázatok alapján széles körű és hosszú távú cselekvési lehetőséget biztosít több egyed számára. A virtuális tér és hibrid tér kiszélesíti a cselekvési és kommunikációs lehetőségeket, közösségi térként használható. Itt biológiai és élőlények, a valóság fizikája csak közvetve és áttételesen jelennek meg.”⁵

A virtuális eredeti jelentése a *Lexiq.hu* szerint: látszólagos, nem valódi, csak elméletben, lehetőségként létező.⁶ Várható, vélhető, benne rejlő, lappangó, álvalóság – egészítik ki a kifejezést másként fordítók. Ehhez képest sokat foglalkozik vele korunk embere. Látszatvilágban akarunk élni, menekülünk attól, ami valódi, csak elméletben foglalkozunk a dolgokkal, csak a lehetőségek álmvilágában barangolunk? Ez a gyakorlati materializmus és fogyasztói társadalom korában már-már ellentmondásosnak tűnik.

Mi történik a képernyőn?

Mi történik a képernyőn: valóság vagy csak annak utánzata, netán csalfa mása?

Megjelenítés vagy jelenvalóvá tétel? Az emlékezés a kereszén életben és kiemelten a liturgiában a jelenvalóvá tételt jelenti. „...*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*” De ha ez nem közvetlen emlékezés, hanem az emlékezésről való tudósítás hang és látvány formájában, akkor vajon jelenvalóvá lesz az egykori esemény? Teológus módon kérdezve: megtörténik-e a *transsubstantiatio* vagy a lutheránusnak gondolt *consubstantiatio*, hogy Jézus jelenléte és szava, a *verba testamenti* teszi valósággá a szentséget? Továbbmegyek – mert a kérdés elsődlegesen nem az, hogy Jézus test szerinti jelenlétének mi az útja és módja, hanem az, hogy mi az eredménye. Valóságosan: a *praesentia realis* teljes értelmében. Nem jelképesen, nem gondolatban, nem lelki élményben, hanem ízelhető, kóstolható, megrágható módon.⁷

Természetesen ez a téma messze vezet abban az értelemben, hogy az evangélikus igeteológiának a lényegét is végig kell gondolnunk. Azt, hogy valójában mi is az ige. Tanítás? Szent gondolatok? Az bibliai ige alapos magyarázata? A megszólaló tanúságtétele? Bizonyára ezek a komponensek is szerepet játszanak a prédikációban, amelynek a legmegfelelőbb szakkifejezése: igehirdetés. Isten embe- re nem a magáét mondja, hanem Isten szavát hirdeti meg. S az a döbbenetes jézusi ígéret: „*aki titeket hallgat, engem hallgat*” – kapcsolódva a Pál apostoli mondatokkal: „*a hit hallásból van, a hallás pedig az igehirdetés által*” és „*tetszett Istennek, hogy az igehirdetés bolondsága által üdvözítsen*” – arról beszél, hogy minden igehirdetésben, ha az valóban az, ami, *Jézus van jelen*. Ő szólt. Ezért hatalmas a lehetősége és felelőssége minden igehirdetőnek, hogy hagyja abba a saját ötletelését, és hirdesse az evangé-

⁵ https://alternativgazdasag.fandom.com/wiki/Virtuális_tér. (Megtekintés: 2024. július 29.)

⁶ <https://lexiq.hu/virtualis>.

⁷ Ahogy Luther a *Kis káté*ban írja, Krisztus valóságos, megrágható teste.

liumot, azaz: engedje Jézust szóhoz jutni. Mert ebben a folyamatban – s ez egyáltalán nem megalázó – mi csak eszközök vagyunk. Médiumok, együtt: a média. Eszközei a szavával teremthető Istennek. S ha ezt a médiumokban tesszük: televízióban, rádióban, közösségi médiában?

Az elektronikus médiában zajló igehirdetés műfajidegen, vagy éppenséggel a műfajhoz tartozó újabb eszköz használatba vétele, ahol az igehirdető zsidónak zsidóvá, görögnek göröggé, erőtlennek erőtlenné⁸ stb., a virtuális térben mozgóknak pedig az ő nyelvükön valósággá akar válni. Mind ezt az evangéliumért, annak továbbadásáért tette.⁹

Nemcsak a digitalizáció és az online tér állítja kihívások elé az egyházat, de már a mesterséges intelligencia (MI) is a kertek alatt ólálkodik.¹⁰ Sokféle vonatkozását kellene érintenünk – nemcsak általános teológiai, hanem konkrét értelemben is.

Virtuális valóság

Virtual reality – azt jelenti szó szerint, hogy 'virtuális, látszólagos valóság', 'élethűség'. Mi a valóság? Ki teremti, alkotja, hozza létre és tartja fenn a valóságot? S az a valóság ideiglenes, labilis vagy netán végső, az örök valóság?

Ősi emberi vágy válik valóra a virtuális valóság megjelenésével, vagy csak képzeljük azt, ami vágyunk tárgya? Valóban ősi kísérletezés: létrehozni egy képzelt világot – már a barlangrajzokban találkozzunk ilyesmivel, majd a görög kultúrában a legkülönbözőbb ábrázolásmódok próbálnak emberfeletti vagy az emberi valóságtól távol álló, de vágyott környezetet létrehozni. Az álmokat formákba öntötték s kiszínezték az olimposzi istenek hegyét – halhatatlansággal, idő nélküliséggel, mindenütt jelenvalósággal. Nem ez volt a valóság, de olyasvalami volt. Kiszínezhető, megálmodható... Ma, egészen más színvonalon, no meg a mindent hasznosságban mérő, anyagi érdekeltségű motivációval gyártja az ember a látszatvalóságot. A valóságnak ugyanis törvényei vannak, amelyeket emberként nem befolyásolhatunk, kényünk-kedvünk szerint nem formálhatunk, ám a virtuális valóságot magunk teremthetjük, a magunk érdekei s így a magunk szabályai, törvényei szerint.

Seele digital címmel jelent meg a katolikus Pustet Verlag gondozásában egy hallatlanul izgalmas kötet. Nemcsak arról szól, hogy az ember hogyan próbálkozik a halandóság legyőzésével, és hogyan törekszik a lélek digitális halhatatlanságára, s találkozik közben a posztumán egzisztencia ügyével (JANSEN–KLEIN 2022, 9. o.; 69. kk.), hanem arról is, hogyan kísérli meg kiteljesíteni az életét a számítógépek világával, s gondolja azt, hogy csupán idő kérdése, és mindez sikerülni fog – s akkor, ahogy a ateista izraeli sztártörténész írja: az ember *homo Deus* lesz (HARARI 2022). Micsoda áthallások a bábéli toronyépítés történetéből! Az örök élet és az üdvösség reményességét elveszített ember pótcselekvése lenne ez?

⁸ „Mindenkinek szolgájává lettem, hogy minél többeket megnyerjek. A zsidóknak olyanná lettem, mint aki zsidó, hogy megnyerjem a zsidókat; a törvény uralma alatt levőknek, mint a törvény uralma alatt levő – pedig én magam nem vagyok a törvény uralma alatt –, hogy megnyerjem a törvény uralma alatt levőket. A törvény nélkülieknek olyanná lettem, mint aki törvény nélküli – pedig nem vagyok Isten törvénye nélkül, hanem Krisztus törvénye szerint élek –, hogy megnyerjem a törvény nélkülieket. Az erőtlennek erőtlenné lettem, hogy megnyerjem az erőtlenekeket: mindenkinek mindenné lettem, hogy mindenképpen megmentsek némelyeket.” (1Kor 9,19–22)

⁹ „Mindezt pedig az evangéliumért teszem, hogy én is részesztárs legyek abban.” (1Kor 9,23)

¹⁰ „Minden technika jöhet, amíg közelebb visz Istenhez.” Ezzel a címmel írt tájékoztató és tájékoztató cikket Balogh Gergő szegedi újságíró. Számos érdekes megállapítása között a jelen idézet abba a bekezdésbe tartozik, amely ezt a címet viseli: „Szív nélkül nem megy” (BALOGH 2023).

„Virtuális ünnepség, az agyamba ültették a csipet” – szól a Csajod nevű együttes százezrek előtt népszerű száma. Kegyetlen keserűséggel vall az „ember.2” vagy már az „ember.3” (MI) életérzéséről. A kereszténység ezzel szemben vallja, hogy minden eszköz válhat átokká, de áldássá is, ha jóra, az Istennel való kapcsolatra, a hozzá vezető út járhatóbbá tételére használják. Ez pedig igaz lehet a keresztény hit gyakorlására, az imádságra, az igehirdetésére, a misszióra és az ünneplésre.

(Az ördögi vonatkozásokról, a teljes és brutális szereptévesztésről – amikor az ember teremtvé akar lenni, s megteremti az eddigiek mását és az új embert, hiszen az ember tulajdonképpen egy adathalmaz, akkor már csak egy lépés, hogy megteremtse magának a digitális istent – itt most nem tudunk értekezni. Az ateizmus és a materializmus kigyója már a saját farkába harap.)

Az imádság virtuális teret teremt

„Még mielőtt internet vala, már évezredek óta működék az imádság...” Az imádság világháló jellege egyidős az emberiséggel, tudatos közösségi használata egyidős a kereszténységgel. A kettő együtt igaz. Az embereket összekötötte a közös odafordulás a végső valóság, az istenség, a Mindenható felé. A tudatos közösségi használata pedig – természetesen őszösvetségi gyökerekkel – a keresztény gyülekezet életformájává vált. Az apostolok cselekedeteiről szóló könyv jelzi, hogy a keresztények napi összegyülekezésének az egyik célja a közös imádság volt.¹¹

Elgondolkodtató tény, hogy az analóg közösségek mellett a virtuális közösségek is élnek az imádság hálózatának ezzel az új formájával. Aktuális imaszándékok és általános dicsőítő vagy közbenjáró imák köré alakulnak csoportok. A közösségi médiumok imádságok sokaságát hordozzák, ezáltal tömegeket bekapcsolva az imádság vérkeringésébe. Joggal állíthatjuk hát, hogy a virtuális tér mint a hálózatos kommunikáció helye nagy szolgálatot tesz Isten és ember kapcsolatában. Ezért az egyháznak ezt a csatornát érdemes tudatosan, intenzíven használni.

Elgondolkodtató, ugyanakkor számomra idegen ötlet a mesterséges intelligenciát megfelelő be tanítása után imádságírásra használni. Visszásságát az adja, hogy csupán az emberi tudásból (annak persze hatalmas, világszintű tárházából) meríthet, de csak szimulálni tudja azt a kapcsolatot, amely az imádság belső szobájában születhet meg a mennyei Atya és gyermeke között. Így azután a személyes kapcsolat, kötődés és közösség élménye marad el – az imádság lényege.

Az egyház tradicionális formái

Az egyház tradicionális formái mind-mind közösségi formák. A kereszténység lényegéhez tartozik a közösség. A keresztény élet kulcsfontosságú faktora a más keresztény hívekkel való közösség és közösségvállalás. A hit és a hívő élet nem magányos műfaj. Jézus ígérete az evangéliumok szerint arra biztatja az egymással találkozó híveket, hogy ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az ő nevében, ott van ő is.¹² Isten népe létének kulcsszava az összegyülekezés volt az Ószövetség tanúsága szerint.¹³ Isten gyermekei,

¹¹ „Ők pedig kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban.” (ApCsel 2,42)

¹² „Mert ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük.” (Mt 18,20)

¹³ A Második törvénykönyvben, a Deuteronomiumban az „összegyülekezés napjáról” is szó van: 5Móz 18,16.

akik Istent Atyának vallják, ezáltal egymáshoz tartozó testvérek lesznek. A hitmegélés, így az ünneplés is elsősorban közösségben történhet. Erre pedig legfeljebb részben alkalmas a virtuális közösség. Az emberhez méltó ünneplés testközelen zajlik, amelyhez hozzátartozik a látáson, halláson túl az érintés is.

A nem működő közösség önmagában kritika (például a taszító közösség – az üresség, a hiteltelenség, a ridegség, netán a szeretetlenség okán). Hadd idézzek egy bonni konferencián elhangzott gondolatot: „A digitalizáció az istentiszteletek formáját is meg fogja változtatni. A virtuális terek is valóságos terekké váltak, a formák igazi, új lehetőségeket nyújtanak, és otthont adhatnak azok számára, akik a gyülekezetben nem érzik ezt.”¹⁴ A testközeli találkozásból menekülők, a közösségben rossz tapasztalatokat szerzők jogosan menekülnek a virtuális tér személytelenségébe? Ezen is gondolkodjon el a fészekmeleget nem mindig kínáló mai egyház vagy a valóságos befogadást nem gyakorló kereszteni közösség. A virtuális valóság sokak számára lehet egyfajta menekülési útvonal?

Liturgia a virtuális térben

Mi a liturgia? Erre az egyszerűnek látszó kérdésre gyorsan megérkeznek a hagyományos válaszok. A liturgia Isten jelenlétében zajló, az Isten aktivitásával és főszerelésével zajló közösségi alkalom. Isten szolgál nekünk, mi erre válaszolunk figyelmünkkel, hallgatásunkkal, imádságunkkal, énekünkkel, esetleg más tanúságtételünkkel. A liturgia találkozás. Létrejöhet-e ez a találkozás a virtuális térben? – kérdeztük az imént. Igeliturgia igen, szentségi liturgia nem. Ilyen egyszerű, ilyen egyértelmű a – provokatívnak szánt – válaszom. Mise- és úrvacsoraközvetítés a virtuális térben vagy közvetítve kivételesen igen, a normál élet szerint nem. A kivételes vagy inkább szükségshelyzet pedig nem normális, nem természetes, nem teljes. Azaz csak emlékeztető lehet az élményre, és nem maga az élmény.

Nem adhatjuk fel az emberi találkozást. Nem adhatjuk fel a személyes, közös imádságot – az imádság összekapcsol, nem magánügy. Nem adhatjuk fel az istendicséret közösségi formáját – hiszen a mennyei és földi istentisztelet lényege a közös adoráció.

Ennél azonban többről van szó. Isten és az ő szava elválaszthatatlanok egymástól. Csak két bibliai illusztráció: Genézis 1: megteremtette a világot – szavával. Szólt, hogy legyen, és lett. Isten szava hatékony szó.¹⁵ Ézsaiásnál pedig bejelenti: „nem tér vissza hozzám üresen.”¹⁶ De az Ige testté lett. S itt érthetjük meg témánk lényegét.

A virtuális térben való istentisztelet legnagyobb kérdése az, hogyan gondolkodunk az *incarnatio*-ról. Az Ige testté lett – írja János evangélista evangéliumának prologusában –, és közöttünk lakozott (Jn 1,1–12). A tanítványok – akiknek koszos lábát megmosta és megtörölte – az asztalához telepedtek, szájukba vehették a Mester kezéből adott kenyeret és bort. Személyes élmény, tapasztalat. „Ez az én testem”, hangzott közben. Egyszeri, páratlan találkozás. De a keresztre induló Jézus még azt is hozzátet-

¹⁴ Az *Evangelikus.hu* hírt adott egy 2021 januárjában zajlott bonni evangélikus tanácskozásról, amely az egyház digitalizációs esélyeiről szólt. A kérdés és kihívás továbbra is fennáll, hogy hogyan lehet az emberek közötti kapcsolatot megvalósítani. „[A pandémia után] felmerült, hogy az online istentiszteleteket jó lenne továbbra is fenntartani mint kiegészítő lehetőséget, vagyis az egyház legyen a digitális térben is jelen úgy, hogy a gyülekezetek integráló szerepét segítse.” <https://www.evangelikus.hu/hireink/nagyvilag/nemet-teologusok-az-egyhaz-digitalizalasi-eselyeirel-konzultaltak>.

¹⁵ Nem véletlenül fogalmaz a Zsidókhoz írt levél szerzője úgy, hogy az Isten igéje élő és ható/hatékony (4,12).

¹⁶ „Ilyen lesz az én igém is, amely számból kijön: nem tér vissza hozzám üresen, hanem véghezviszi, amit akarok, elérni célját, amiért küldtem.” (Ézs 55,11)

te: „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!*” Az emlékezés a Szentírásban a jelenvalóvá tétel. Jelenvalóvá pedig úgy lesz, hogy Jézus, aki maga konszekrál, hallatja a mondatot: ez az én testem és vérem. A Genézreti-tó partján kérdezi: „*Fiaim, nincs valami ennivalótok?*” S az egyház népe azóta is Jézus asztalához, az oltárhoz ül, és átéli Jézus jelenlétét, hiszen ő mondja: ez az én testem. És a kenyér az ő testévé és a bor Jézus vérévé lesz. A jelen lévő közösség tagjai között a jelen lévő Út. Dietrich Sagert felteszi a kérdést: lehet-e ez a megisméltetésben való emlékezés valóságos tapasztalattá? (SAGERT 2022, 111. o.)

Prédikálni lehet úgy, sőt kötelező úgy, ahogy Pál apostol tette: Nem úgy állítottuk szemetek elé Jézus Krisztust, mint keresztre feszítettet? (Gal 3,1) Károli úgy fordítja: mintha ti közöttetek feszítették volna meg. De kenyeret kézbe adni, bort szájba adni nem lehet látszólag, csupán verbálisan. Két évezred kereszténysége tanúskodik arról, hogy Krisztus jelenléte a kenyérben és a borban – kézzel fogható, szájjal ízlelhető – tapasztalati valóság. Ehhez valóságos térre, a személyes találkozás terére van szükség.

Jelképes megemlékező cselekedetek egész sorát ismeri a liturgiátörténet – csak gondoljunk a keresztségünkre való megemlékezésre vagy a szenteltvíz sokféle használatára. Az eukharisztia, az úrvacsora azonban nem jelkép, nem szimbólum, hanem valóságos jelenlét. Ha nem tudunk személyesen élni vele, akkor *nincs, ami helyettesítheti*.

A tanulmány készítése közben, hosszas és nagy vívódások közepette a húsvéti történet járt a fejemben. Annak sok-sok részlete releváns témánk szempontjából. S ebben a világ legizgalmasabb történetében élet-halál kérdésről van szó. Az emberi életről és az emberi halálról, az isteni életről, az Isten haláláról és a kiteljesedő életről, a feltámadás utáni állapotról. A tudósítások kemény fogalmazása húsról, vért izzadásról, vérről, fájdalomról, szenvedésről, érintésről és kinszenvedéssel bekövetkezett valóságos halálról szól. A testet érinteni lehet, megfogni s még sírba is tenni. De azzal vége. Már csak emlékek maradtak!?

A feltámadás után, a húsvét reggeli döntő változás után a Mester megérinthező, s a kérdésekkel teli, tapasztalni vágyó, élményt kívánó Tamás is megérinthezte a Feltámadottat, sőt a tanítványokat a tónál vendégül látó feltámadott Krisztus együtt evett a tanítványokkal.

Hasonló helyzetben vagyunk, mint a húsvéti történetben Mária az Atyához való felmenetel előtt a Jézussal való párbeszédben. „*Ne érints engem*” – hangzik a sírból kilépő Úr szava (Jn 20,17). A teológusokat annyira foglalkoztató „már igen és még nem” témája végigkíséri egész életünket.

A keresztény élet nem érintőképernyős műfaj. A személyes kapcsolat Istennel megköveteli a testközelséget. A teremtő ige meghallását és a testté lett Ige valóságos magunkba fogadását.

Worship 2.0

The Issue and Reality of Presence and Virtual Worship

- **At the turn of the 20th and 21st centuries, rapid electronic development began to permeate everyday life – and soon made its way into the life of the Church as well. The pandemic era – by necessity – accelerated the advancement of communication tools that proved effective for isolated community life. During the time when churches were closed, online worship services raised numerous theological questions that have remained relevant even after the end of the pandemic. This paper deals with the questions of virtual reality, the presence of the church in virtual space, and the presence of human and divine reality. The world, and the church within it, is experiencing a paradigm shift that is unprecedented in history. The opportunities and**

dangers of this shift are prompting the church to respond to questions about prayer, preaching, and liturgy in virtual space.

Keywords: epochal change / virtual space / digital theology / real presence / online worship

Felhasznált irodalom

- AIKEN, Mary 2020. *Cyber-csapda. Hogyan változtatja meg az online tér az ember viselkedését?* Ford. Török Csaba. Harmat – Új Ember Kiadó, Budapest.
- BALOGH Gergő 2023. Minden technika jöhet, amíg közelebb visz Istenhez. *Telex*, 2023. március 19. <https://telex.hu/belfold/2023/03/19/egyhazi-hittan-mesterseges-intelligencia>. (Megtekintés: 2024. július 27.)
- BAYREUTHER, Rainer 2023. *Der digitale Gott. Glauben unter technologischen Bedingungen*. Claudius Verlag, München.
- BECK, Wolfgang 2019. Pastorale Herausforderungen in einer „Kultur der Digitalität“. *Anzeige für die Seelsorge*, 15. évf. 2. sz. 5–7. o. Web: <https://www.herder.de/afs/hefte/archiv/2019/2-2019/pastorale-herausforderungen-in-einer-kultur-der-digitalitaet-eine-chance-zum-aufbruch/>. (Megtekintés: 2024. július 27.)
- BECK, Wolfgang – NORD, Ilona – VALENTIN, Joachim (szerk.) 2021. *Theologie und Digitalität. Ein Kompendium*. Herder Verlag, Berlin.
- CSEPELI György 2020. *Ember 2.0. A mesterséges intelligencia gazdasági és társadalmi hatásai*. Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Budapest.
- DANZ, Christian 2021. Christus und seine Medienkörper. In: Wolfgang Beck – Ilona Nord – Joachim Valentin (szerk.) 2021. *Theologie und Digitalität. Ein Kompendium*. Herder Verlag, Berlin. 402–406. o.
- DEEG, Alexander 2024. In Gottes Namen. 20 Fragen und Thesen zur Zukunft evangelischer Gottesdienste in metamodernen Zeiten. *Pastoraltheologie*, 113. évf. 6. sz. 227–248. o.
- DESSEWFFY Tibor 2019. *Digitális szociológia. Szociológiai képzelet a digitális korban*. Typotex, Budapest.
- DIDI-HUBERMANN, Georges 1999. *Was wir sehen, schaut uns an. Zur Metapsychologie des Bildes*. Fink Verlag, München.
- HARARI, Yuval Noah 2022. *Homo Deus. A holnap rövid története*. Ford. Torma Péter. Animus Kiadó, Budapest.
- HÖRSCH, Daniel 2024. *Digitale Communities. Zur Followerschaft von christlichen Influencer:innen*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- JANSEN, Ludger – KLEIN, Rebekka A. (szerk.) 2022. *Seele digital. Mind Uploading, virtuelles Bewusstsein und Auferstehungshoffnung*. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg.
- JUNG, Volker 2018. *Digital Mensch bleiben*. Claudius Verlag, München.
- KAJ-FU, Li – CSIU-FAN, Csen 2022. *Mesterséges intelligencia 2041. Tíz vízió a technológiai és emberi kapcsolatokról*. Ford. Kozma Dániel. HGV Könyvek, Budapest.
- LINDER, Simon 2023. *Eine Streitende Kirche in digitaler Gegenwart. Warum eine Theologie der Digitalität nach Synodalität und Streitkultur verlangt*. PhD-disszertáció. Tübingen University Press, Tübingen. Web: https://publikationen.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/140940/Linder%20c%20Simon_Eine%20streitende%20Kirche%20in%20digitaler%20Gegenwart.pdf. (Letöltés: 2024. július 26.)
- MIKLYA LUZSÁNYI Mónika 2019. *Mit tegyek a kutyüre kattant gyerekekkel?* Scholar Kiadó, Budapest.
- NORD, Ilona – SCHLAG, Thomas 2024. *Kirche in der Kultur der Digitalität. Dynamiken – Suchbewegungen – Transformationen*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Forum Theologische Literaturzeitung 40.)
- SAGERT, Dietrich 2022. *Wo bin ich, wenn ich vor dem Bildschirm bin? Liturgisch-ästhetische Untersuchungen*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- SZABÓ Lilla 2018. Virtuális teológia és digitális teológus? A teológiai oktatás kihívásai és megújulási lehetőségei az információs társadalomban. *Confessio*, 42. évf. 3. sz. Web: <http://confessio.reformatus.hu/v/455/>. (Megtekintés: 2024. július 26.)

Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap

► 1Jn 4,16b–21

Ahol szeretet van, ott Isten lakozik

A vasárnap jellege

„Szentháromság ünnepével lezárul a liturgikus évnek az a fele, amely a kinyilatkoztatás történelmi eseményeit vonultatja fel. [...] Az itt kezdődő hosszú sorozat egyes vasárnapjai kibontják mindazt, ami az üdvösség történetéből és a Szentháromság misztériumából következik az egyes keresztény ember és az egyház közösségének életében.” (HAFENSCHER 2010, 332. o.) Az első öt vasárnap témája: Isten hív. Textusunk vezérszava a szeretet. A szeretet összekapcsolódik az óegyházi evangélium üzenetével (Lk 16,19–31), mely Isten szavának komolyan vételére hívja a hallgatóságot. Textusunk „pedig Isten szívünkbe árasztott szeretetét, életünkbe lehajló kegyelmét mint egyetlen értékünket mutatja meg, amelynek erejében Istennek áldozott életünk áldás lesz a testvérek javára” (JÁNOSSY 2008, 45. o.).

Ez a vasárnap tehát mintegy iránytűként szolgál az egyházi év „zöld” időszakában: Isten szeretete válik az egyéni és közösségi élet hiteles alapjává.

Amit a textusról tudni kell

Igénk János első levelének egyik teológiai csúcspontja, amely sűrítve fogalmazza meg az isteni szeretet természetét és az ebből fakadó keresz-

tény etika alapját. „Az apostol a gnosztikus tévtanítás elleni küzdelmében fogalmazza meg tanácsait a gyülekezeteknek... »A korabeli filozófia (Seneca, Epiktetos) eljutott Isten gondviselő szeretetéig, de nem tud arról, hogy Isten mivolta a szeretet, mégpedig a könyörülő, mentő, közösségbe vonó szeretet. A gnosztikus kegyesség a boldog eggyé válást hirdette Istennel, de ez nem a mások felé forduló szeretetben, hanem misztikus élményben történik. Isten és a lélek közötti üggyé vált ott a szeretet, amelyből ki volt zárva az embertárs.« (Veöreös I. i.m. 248.).¹ Az apostol érvelése, dogmatikus, illetve etikus tanítása ebbe az egyszerű mondatba [16,b] sűríthető: mivel a gnosztikusok életszemlélete kirekesztő jellegű, istenszeretete hazug. Ne rájuk, hanem az apostoli szóra figyeljen hát minden levélolvasó és igehallgató!” (MAGASSY 1997, 18. o.)

Ezen a földön Isten a szeretetben lesz valóságossá. A világ „Istennel van tele” – mondta Luther. A hittel párosuló szeretetben tudatosan is átéljük Isten közelségét. „Nem volt igazi találkozása annak [Istennel], akinek életében nem található a szeretet.” (VEÖREÖS 1970, 251. o.)

A 17. versben ugyanaz a szógyökből származó ige szerepel, mint a 18.-ban: „...hanem a teljes szeretet kiűzi a félelmet”. Veöreös így fordítja:

¹ Azaz: VEÖREÖS 1970, 248. o.

„hiánytalan”. A görög melléknév jelentése: ’teljes’, ’tökéletes’, ’befejezett’. Az Isten szeretete teljesen, egészen eloszthatja lelkünkben a bűnbánat okozta félelmet az ítélő Istentől. Nem a mi szeretetünk lett teljessé, hanem Isten szeretete teljesedett ki velünk. A tökéletes szeretet a bűn kérdését egyszer s mindenkorra elintézte. „Az Istentől jövő szeretet hatalma hajt el szívünkről minden sötét felhőt, űz el minden félelmes árnyat.” (VEÖREÖS 1970, 261. o.) Sőt hiányos a szeretetben az a keresztény ember, aki fél Istentől a vétkei miatt.

„...ő előbb szeretett minket” (19.) – fordíthatjuk így: „elsőként”. Isten szeretetének forrása Krisztus keresztyénél fakad. „Nem a mi »nagy«, »mély« vagy »forró« hitünk vívja ki a győzelmet, hanem Jézus Krisztus. [...] Őáltala diadalmaszkodunk, aki minket szeretett.” (*Jubileumi kommentár*, in: SZAKÁCS 2007) Aki nem szereti felesbarátját, aki Isten fia, Isten képmása, kibent tehát az Isten mintegy látható lett: miképp lehessen az ilyenről hinni, hogy a láthatatlan Istent szereti? (vö. Káldi Biblia jegyzetei, in: SZAKÁCS 2007) „A szeretet akkor lesz teljessé közöttünk, ha mi, akiket Isten szeret, Jézus képéhez hasonlóvá leszünk (ahogyan ő, úgy mi – ez annak példájára emlékeztet, akit teljességgel átjárt az Isten szeretete.” (Biblia – Magyarázó jegyzetekkel)

Ha valaki azt mondja: „szeretem Istent”, a testvérét viszont gyűlöli, akkor hamisan szól, vagyis hazug (21). A láthatatlan Isten iránti szeretet (vö. 4,12) csak úgy mutatkozhat meg igazán, ha szeretjük a látható keresztény testvért. Továbbá Isten parancsa összekapcsolja a kétféle szeretetet: az Isten iránti szeretetet és a testvér iránti szeretetet (vö. A Biblia ismerete kommentársorozat, in: SZAKÁCS 2007).

A perikópa megértése

Az „Isten szeretet” kijelentés nem hasonlat, hanem egyedülálló isteni önazonosság, amely a bűn súlyos megítélésében és a megváltásban válik ért-

hetővé. János számára a szeretet Isten irántunk való megelőző szeretetében gyökerezik, és válaszként jelenik meg Isten felé, valamint testvéreink felé is. Isten ismerete, szeretete és a benne való hit egylényegű valóság. Aki nem szeret, az nem ismeri Istent. A szeretet nem emberi teljesítmény, hanem Krisztus áldozatában adott kegyelem: Isten Fiát engesztelő áldozatul küldte értünk – ez a szeretet végső formája. A törvény előírja a szeretetet, de létrehozni nem tudja. Isten úgy szerzett magának szeretetet, hogy előbb ő szeretett – akkor is, amikor még ellenálltunk. A testvéri szeretet is Krisztus keresztyének gyümölcse. A szeretetben nincs félelem, mert Isten szeretete lakóhelyet, nyugalmat ad: valóságos otthont a hit és az élet számára.

Igehirdetési vázlat

Hol van a biztonság?

Minden kor emberének közös kérdése, hogy hol lehet biztonságban. Hol találunk olyan helyet, ahol nem a félelem, hanem a szeretet uralkodik? Mai textusunk egy döbbenetes mondattal kezdődik: „Isten szeretet.” Nem hasonlít rá, nem úgy szeret, mint... hanem ő maga a szeretet. Ez nem költői túlzás, hanem a keresztény élet alapigazsága.

A szeretet nem pusztán Isten egyik tulajdonsága – ő maga a szeretet. Amikor ebben a szeretetben élünk, nem egy érzés, nem egy erkölcsi norma, hanem maga az élő Isten veszi birtokba a szívünket.

A szeretet forrása: Isten

Søren Kierkegaard hasonlata segítségével (vö. VEÖREÖS 1970, 254. o.) mélyebben megérthetjük ezt a titkot. Azt mondja: ahogyan egy tó vizét a mélyben fakadó források táplálják, úgy az emberi szeretet is rejtett, de valóságos kapcsolatban van Isten szeretetével. A felszínen csak a víz csillogását látjuk, de azt a szépséget, amelyet a tó tükre megmutat, mélyről fakadó források táplálják.

Így van ez velünk is. Amikor szeretni tudunk – akkor is, ha nehéz –, ez nem a mi érdemünk. Mégis szeretünk. Mert Isten előbb szeretett minket. Az emberi szeretet Isten szeretetének visszhangja, felelete arra a roppant erejű isteni vallomásra, amely Jézus Krisztusban hangzott el: „Szeretlek.”

A törvény parancsa és Krisztus ajándéka

Augustinus híres mondását – „Szeress, és tégy, amit akarsz” – gyakran félreértik. Ez a levélrészlet segít a helyes értelmezésben: nem arról van szó, hogy a szeretet mindent felülír, hanem hogy a szeretet nem tőlünk indul. A szeretet nem emberi teljesítmény, hanem válasz Isten szeretetére.

A. Schlatter fogalmazott így: „A törvény azt mondja: szeress; Krisztus azt mondja: szeretlek.” (Idézi: SZAKÁCS 2007, BÁRDOSSY 1998, 396. o. alapján.) Isten szeretete nem követelésként érkezik, hanem ajándékként. Az igazi szeretet Krisztusban realizálódik, és csak benne ragadható meg. Ez az alap, amelyre épülhet minden emberi szeretet.

A szeretet háromirányú kapcsolatrendszere

János apostol három szeretetirányt tár elénk:

1. Isten irántunk való szeretete: megelőz minden mást.
2. A mi szeretetünk Isten felé: válasz, amely a hitből fakad.
3. A testvérek iránti szeretet: ennek hitelesítő jele. Aki Istent szereti, annak szívében már nincs hely kirekesztő indulatnak.

Aki nem szeret – mondja János –, az nem ismeri Istent. Ahogyan a süket nem hallja a zenét, a vak nem látja a fényt, úgy az, aki nem tud szeretni, nem ismerheti meg Istent, mert Isten szeretet. Ezért a szeretet nem választható opció, hanem egyértelmű és félreérthetetlen parancs.

Bátorság az ítélet napján

A szeretet biztonság. A világban élő ember számára az ítélet napja félelmetes lehet – és okkal az.

De aki Krisztusban él, annak számára már most megkezdődött az örökkévalóság. Az ítélet nem félelem, hanem beteljesedés.

Mert – mondja János – „*amint ő van, úgy vagyunk mi is e világban.*” Ez nem a mi szeretetünk teljessége, hanem az Isten szeretetének beteljesedése bennünk. Krisztus elszenvedte a bűn büntetését. Aki benne él, az már nem fél, mert megszűnt minden vád. Már nem kérdés, hogy szeretett vagy-e – az már eldőlt.

Válaszadás: a szeretet mint küldetés

„*Azért szeretünk, mert ő előbb szeretett minket.*”

(19) Ez kegyelem, és ezért nem lehet másként élni, mint küldetésben. Aki küldetésével van elfoglalva, annak nincs ideje szorongásra, sem félelemre. És mi a küldetés? Szeretni. Nem elméletben, hanem konkrétan: a másikat elfogadni, megbocsátani, szolgálni.

Mit adhatunk mi Istennek? Mit adott Ábrahám, Jákób vagy József? Mit adott Saul – a pálfordulás előtt? Mit adtam én Istennek keresztségem előtt? Semmit. Isten szeretete mindig megelőzött. A kérdés csak az: van-e folytatása ennek a történetnek az életemben? Kinyílt-e már a szívem Isten és a testvér felé?

A szeretet nem eszménykép, nem szentimentális érzés, hanem az élő Isten jelenléte bennünk. Aki szeretetben marad, az Istenben marad. És aki Istenben marad, az békességben él, bizalommal néz az ítélet napjára, és szolgálatra készül – mindennap. Mert az igazi szeretet nemcsak megváltás, hanem küldetés is. Ámen.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Lk 16,19–31; 5Móz 6,4–9

Énekek

EÉ 65, 362, 266

Imádság

Urunk, szeretet Istene, magasztalunk téged, mert nem a mi szeretetünkkel kezdődik a történetünk veled, hanem a te megelőző, megbocsátó és átalakító szeretetteddel. Köszönjük, hogy Jézus Krisztusban láthatóvá és elérhetővé tette ezt a szeretetet, hogy ne féljünk előtted, hanem bízassunk benned. Könyörgünk: tápláld bennünk azt a szeretetet, amely tőled születik, és testvérhez hajol. Maradj bennünk, hogy mi is benned maradassunk. Szereteted adjon bátorságot az ítélet napjára és szolgáló szívet minden mai napra. Ámen.

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Aki nem akar kockáztatni, annak nincs más választása, mint hogy a szeretetet eltemeti. De az így védett szív nem törhet össze – csak megkeményedik.”

C. S. Lewis (1898–1963) angol író, irodalomtudós, keresztény gondolkodó

„Ezek a legnagyobb szavak, amelyeket valaha kimondtak az emberi beszédben, a legnagyobb szavak az egész Bibliában... Még a legrövidebb összefoglalásban is lehetetlen kifejezni mindazt, amit ezek a szavak tartalmaznak, mert sohasem volt emberi és teremtetten értelem és soha nem is lesz, amely mélyére hatolhatna ezek felmérhetetlen jelentésének. Mi azonban tiszteletteljesen azt mondhatjuk, hogy ez az Isten-nel kapcsolatos egyetlen mondat rejti a kulcsot Isten minden tettehez és útjához... kulcs a teremtés... a megváltás... valamint Isten lényének titkához.”

George S. Barrett (1839–1916)
angol kongregacionalista lelkész

TÖRTÉNET

Egyszer egy kisfiú sétált édesapjával a lemenő nap fényében. A fiú megijedt a hosszú árnyéktól, amelyet a nap vetett eléjük. Megállt, és azt mondta: „Olyan sötét ez az árnyék, félek!” Az apja így felelt: „Fiam, azért van árnyék, mert mögötted van a fény.”

Így van ez Isten szeretetével is. Az élet néha árnyékos, sőt néha sötétnek tűnik – de ha Isten szeretete mögöttünk van, nem kell félnünk. Mert az ő szeretete világosságot vet minden sötétségre. A szeretet nem az árnyékot szünteti meg, hanem azt az erőt adja, hogy bizalommal tudjunk haladni benne.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- BARRETT, George S. 1910. *The First Epistle General of St. John: A Devotional Commentary*. Religious Tract Society, London.
- BÁRDOSSY Tibor 1998. Igehirdetést segítő gondolatok. Ki méltó a mennyek országára? *Lelkipásztor*, 73. évf. 10. sz. 395–396. o.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszék, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Községe, Veszprém.
- LEWIS, Clive Staples 1960. *The Four Loves*. Geoffrey Bles, London.
- MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. 2. köt. Magánkiadás, Budapest.
- SZAKÁCS Tamás 2007. *Igefalat*. [https://igefalat.lutheran.hu/ÚSZ/8 - Apostoli levelek/1Jn 4,16b-21. - Szeret%20nem%20szeret - Szentháromság u. 1.odt](https://igefalat.lutheran.hu/ÚSZ/8-Apostoli%20levelek/1Jn%204,16b-21.-Szeret%20nem%20szeret-Szentháromság%20u.1.odt)
- VEÖREÖS Imre 1970. *János levelei*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

■ CSÓNKA ZSUZSANNA

Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap

► 1Jn 3,13–18

„Szeretni: nem pusztá szó...” (EÉ 574)

Bevezetés

JÁNOSY Lajos ezt írja a Szentháromság ünnepe utáni 2. vasárnap kijelölt igéjéről: „Krisztus élő gyülekezetének szeretetet sugárzó boldogságába enged bepillantást: akik elfogadták az értük lehajló kegyelmes meghívást, átmentek a halálból életbe.” (2008, 46. o.)

Jézus szeretett tanítványa, János az egyetlen a tanítványok között, aki nem halt vértanúhalált, ráadásul hosszú élet adatott számára. A Bibliában szereplő írásai valamikor a '90-es években keletkeztek, tehát az Újszövetség legkésőbbi iratai. A hosszú élete alatt üldözték őt tanítványtársai-val együtt a zsidók, majd a római császárok. Végig kellett élnie a kereszténység üldöztetésének egyik legdurvább időszakát, és ebben az időben rá hárult az a feladat is, hogy bátorítsa, erősítse keresztény testvéreit.

János első levelének 3. fejezete a keresztény identitás és az isteni szeretet összekapcsolódását bontja ki. Az apostol célja, hogy felismerjük Istenhez tartozásunk jeleit magunkban. A 13–18. versek egyfajta egységet alkotnak, melyben a testvéri szeretet és a gyakorlati krisztusi etika kerül középpontba. A perikópa közvetlenül követi Kain példáját (3,11–12): Kain megölte Ábelt féltékeny haragjában, mert testvére igazabbnak bizonyult.

Jézus szeretetéből fakadó élet

13. vers: „Ne csodálkozzatok, testvéreim, ha gyűlöl titeket a világ!” A Jézussal közös úton járás egyik legbiztosabb ismertetőjegye – Luther szerint – az, hogy „kevesen vagyunk”, és hogy „Jézus sorában osztozunk”. A keresztények ne lepődjenek

meg az ellenséges viszonyon, a világ és az Isten népe közötti ontológiai és etikai különbség konfliktust szül. Jézus mondja: „*Ha a világból valók volnátok, a világ szeretné a magáét, de mivel nem a világból valók vagytok...*”, ezért gyűlöl. A „világ” itt istenellenes rendszert jelöl (vö. Jn 15,18–19). János a saját bőrén tapasztalta ezt a gyűlöletet. De fontos, hogy mi volt rá a válasza. A 14. versben megtaláljuk a választ.

14. vers: „*Mi tudjuk, hogy átmertünk a halálból az életbe, mert szeretjük a testvéreinket: aki nem szereti a testvérét, az a halálban marad.*” A világ gyűlölete ellenére az isteni szeretet valóság – a keresztény lét a gyűlölet kontrasztja, de nem magányos, mert Krisztus példája és Lelke vezeti. A mondat elején elég hangsúlyos a „mi” személyes névmás, az eredeti szövegben jelentheti azt is, hogy olvasói magukra vegyék ezt az állítást. A testvér iránti szeretet nem előfeltétele, hanem bizonyítéka annak, hogy valaki belépett az Istentől kapott életbe. Az „átmertünk” görög szava a lakáscserét, egyik területől a másikra való költözést jelenti. A levélíró a hétköznapi szó alkalmazásával világítja meg a Jézusban bekövetkezett teljes változást: a „halál” köréből az örök élet terébe költözött, az Istentől való távollétből az Isten közelségébe került. *Ennek ismertetőjele a szeretet.* Szeretni annyi, mint Isten életében részt venni. A „halál” jánosi értelmezésben Istentől elszakadt állapot, az „Élet”, „örök élet” nála az Istennel való közösséget jelenti, amely a Krisztusba vetett hitben valósul meg.

Α μεταβήκαμεν „halálból az életbe” (perfektum) – már megtörtént átvitel, azaz realitás, amely a jelenben bontakozik ki. Az agapé szeretet, amely nem az emberi jóságból fakad, hanem az Isten hozzánk lehajló szeretetéből. János

erről a szeretetről beszél, amely képes túllépni a gyűlölet, a bosszú emberi hozzáállásán és eljutni a bocsánatra és szeretetre. De mielőtt nagyon nekikeserednénk, hogy mi erre képtelenek vagyunk, János jól tudja ezt, ezért írja ezt a levelet, hogy erősítsen, hogy buzdítson, hogy kitartásra hívjon fel, de leginkább, hogy ráirányítsa tekintetünket arra, hogy ez csak akkor megy, ha Jézus szeretetéből táplálkozunk a mi életünk.

15. vers: „Aki gyűlöli a testvérét, az embergyilkos; azt pedig tudjátok, hogy az embergyilkosnak nincs örök élete.” Több bibliafordítás (köztük a magyar is) nem fordítja a görög μένουσαν ’maradandó’ szót, amely pedig igen fontos itt. János nem azt állítja, hogy aki gyűlöli a testvérét, annak nincs örök élete, hanem azt, hogy nincs benne maradandóan. János számára maga Jézus az örök élet. A gyűlölet nem csupán érzelem, hanem morális tett. A szerző párhuzamot von Kain és a gyűlöletben élő ember között. Az „örök élet nincs benne” – vagyis a gyűlölet az Istennel való élet hiányának jele (vö. Jn 8,44). Az apostol kijelenti: mindenki gyilkos, akik gyűlöli a felebarátait. Ha mi magunk nem is próbálunk meg kárt okozni, de azt szeretnénk, hogy valaki más részéről érje gonoszság a felebarátunkat, akkor is gyilkosok vagyunk. Tanuljuk meg ítéleteinket Isten ítélőszéke elé terjeszteni!

16. vers: „Abból ismerjük a szeretetet, hogy ő az életét adta értünk; ezért mi is tartozunk azazal, hogy életünket adjuk testvéreinkért.” Itt jelenik meg a krisztológiai alap: a szeretet definíciója Jézus keresztye. A szeretet nem érzelem vagy szó. A tökéletes szeretet esetét állítja eléünk Jézus példája, mert ő a saját életét sem kímélve tett bizonyosságot arról, mennyire szeret minket. Ez tehát az igazi szeretet jele. A szeretet Jézus halálában tárult fel. János nem beszél a szeretet különböző fajtáiról vagy fokozatairól. Amit ő szeretetnek nevez – agapé –, az odaadó, önzetlen, nem vár viszonzást, isteni eredetű. A gyűlölet gyűlik, felhalmozódik és öl, a szeretet vállalja a halált másokért. Jézus itt Kain ellentéte. A „mi is tarto-

zunk” kijelentés erkölcsi következtetés: a tanítvány életformája a Krisztus-követés etikai síkján valósul meg. Jézus iránti adósságunkat a testvéreknek kell törleszteni. Az ő önfeláldozó szeretetéből bennünk is hasonló önfeláldozó szeretetnek kell megszületnie.

17. vers: „Akinek pedig világi javai vannak, de elnézi, hogy a testvére szükségét szenved, és bezárja előtte a szívét, abban hogyan maradhatna meg az Isten szeretete?” A szeretet gyakorlati próbája a segítség – az anyagi szükség látása és az arra adott válasz. Az „elnézi” (θεωπῆ) aktív figyelmet jelent, vagyis nincs tudatlanság, mégsem követi tett. A „bezárja előtte a szívét” az együttérzés megtagadása, amely ellentétes Isten szeretetével. A világi javak (mint az étel és a ruházat) segítenek fenntartani az életet, és ha valakinek a keresztyén szeretete valódi, akkor nem képes elnézni, hogy a testvére szükségét szenved.

18. vers: „Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvel, hanem cselekedettel és igazsággal.” Ez a vers összegzése és csúcspontja az egységnek. A „szeretet” itt cselekvő igazság (ἀληθεία) – nem csupán gesztus, hanem valóságos, hiteles, következetes életforma, amely Jézusból fakad. Amikor tehát az apostol arra biztat, hogy „ne szóval szeressünk, hanem cselekedettel”, akkor olyan életformát ajánl, illetve abban az életformában akar megtartani, amelyre nem a kaini, hanem a jézusi indulat a jellemző.

Az igehirdetés felé

A világ gyűlölete és a keresztyének útja (13–14)

Ez a szakasz emlékeztet minket: a keresztyén élet nem konfliktusmentes. „Ne csodálkozzatok, testvéreim, ha gyűlöl titeket a világ!” – írja az apostol. Miért gyűlöl a világ? Mert a keresztyén élet más: nem önzésre, hanem átadásra épül. Nem a „nekem jár” logikája vezeti, hanem az „én adom oda” lelkülete. Ahogy Dietrich Bonhoeffer fogalmaz: „Az Istentől kapott kegyelem

sosem olcsó: az a szeretet, amely semmit nem vár, mindent ad.”

A szeretet jele: átmenet a halálból az életbe (14–15)

A keresztény ember legnagyobb bizonyága nem a teológiai tudása, nem a gyülekezeti aktivitása, hanem: szereti-e testvéreit? *„Mi tudjuk, hogy átmertünk a halálból az életbe, mert szeretjük a testvéreinket...”* Ez nem érzelem, hanem életforma. Nemcsak szeretni azt, aki szimpatikus – hanem szeretni azt is, aki nem szeretetre méltó. Ahogy Søren Aabye Kierkegaard mondta: „Az igazi szeretet cselekedet. Aki csak beszél róla, még nem szeret.” Ez nem önmagunktól jön – hanem Jézustól.

A krisztusi szeretet mint példa és mérték (16)

„Abból ismerjük a szeretetet, hogy ő az életét adta értünk; ezért mi is tartozunk azzal, hogy életünket adjuk testvéreinkért.” Krisztus keresztje nemcsak megváltás, hanem minta. A szeretet nem pusztán szándék vagy szó – hanem átadás. Erről beszélt Charles Haddon Spurgeon is: „A kereszt az a tükör, amelyben meglátjuk, mi a szeretet – és nekünk mivé kell válnunk.” Ez a szeretet nem önmagát keresi, hanem a másik javát. Nem viszsztatart, hanem odaad.

A szeretet gyakorlata: segítség a szükségben (17–18)

Itt lesz nagyon konkrét az ige: *„Akinek pedig világi javai vannak, de elnézi, hogy a testvére szükségét szenved, és bezárja előtte a szívét, abban hogyan maradhatna meg az Isten szeretete?”* Ez az ige nem elméleti erkölcsstan, hanem kérdés hozzánk: Meglátom-e a másik szükségét? Nyitva van-e a szívem és a kezem? Teréz anya így fogalmazott: „Nem mindannyian tehetünk nagy dolgokat, de kis dolgokat nagy szeretettel igen.” A keresztény szeretet nem vár tapsot – de meglátszik. Ahogy a levél zárómondata mondja: „Ne szóval szeressünk, ne is nyelvvél, hanem cselekedettel és valóságosan.”

Szeress úgy, ahogyan szeretve lettél

Luther Márton mondta: „A hit egy élő, nyughatatlan dolog. Nem lehet elrejteni: cselekszik, beszél, szeret.” Mi tehát nem azért szeretünk, hogy elnyerjük az életet – hanem mert már részesültünk benne Jézus által. Szeretetünk válasz a szeretetre. A világ gyűlölhet – de mi szeretünk. A világ elfordul – mi odafordulunk, mert Jézus így tett velünk.

Olyan világban élünk, ahol sokat beszélnek a szeretetről – de annál kevesebbet gyakorolják. A reklámok, a dalok, a közösségi média mind a szeretetről szólnak, de János apostol szerint van egy különbség: lehet szeretetről beszélni, és lehet szeretni. A kettő nem mindig találkozik. Ezért írja: *„Gyermekeim, ne szóval szeressünk, ne is nyelvvél, hanem cselekedettel és igazsággal.”*

További javaslatok az istentisztelethez

Ének

EÉ 51, 263, 331, 446, 455

Illusztrációk

VERS

Reményik Sándor: *Szeretnék szeretni*
Ne ítélj

TÖRTÉNET

Teréz anya és az éhező gyermek

Teréz anya mesélte egyszer, hogy egy nap kenyeret vittek egy éhező családnak Kalkuttában. A családanya átvette, megköszönte, majd kettévágta a kenyeret – és az egyik felét átadta a szomszédnak. Megkérdezték tőle: „Miért adsz abból is, amit alig kapsz?” Azt felelte: „Ők is éhesek.” Ez a szeretet, amely nem bőségből, hanem szívből ad.

A gyülekezeti testvér, aki eladta az autóját

Egy idős asszony a gyülekezetben megtudta, hogy egy fiatal házaspárnak nem telik fűtésre. Csendben eladta az autóját, és a pénzt névtelenül eljuttatta a családhoz. Amikor később megtudták, ki volt az adományozó, csak ennyit mondott: „A szeretet néha azt jelenti, hogy már nem az enyém, ami az enyém volt.”

Egy hívő ember a szomszédjával évekig nem beszélt
Egy hívő ember a szomszédjával évekig nem beszélt – végül egy közös veszteség oldotta meg közöttük a falakat: a szeretet mindig hidakat épít.

Egyház a háborúban – a kenyérsütő lelkész

Egy háború sújtotta vidéken egy evangélikus lelkész nap mint nap kinyitotta az üres templomot

– nem istentiszteletre, hanem kenyérsütésre. Az egyházközség kemencéjében pékséget indított a rászorulóknak. Valaki megkérdezte: „Nem félsz, hogy kifosztanak?” Ő így felelt: „Ha Krisztus adta az életét, én miért zárnám el a kenyeret?” A hit cselekvő szeretet – kenyérré válik, otthonná válik, segítséggé válik.

Felhasznált irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közossége, Veszprém.

Jubileumi kommentár. BibliaTéka CD-ROM. Arcanum Digitéka Kft., Budapest.

VEÖREÖS Imre 1998. *János levelei*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

■ SZAKOS CSABA

Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap

► Lk 15,1–10

„Egy asztalnál Jézussal”

A vasárnap jellege

A Szentháromságot követő öt vasárnap Isten hívó szavának üzenete köré épül. „Isten bűnösöket hív!” – ez a harmadik vasárnap témája, ennek üzenete kerül előtérbe. Ez egyfelől megmutatja a teremtő, megváltó és megszentelő Úr szándékát az emberrel, másfelől szembesít önmagunkkal, hogyan állunk meg előtte, hogyan kell viszonyulnunk hozzá. A 25. zsoltár mind az introitus-zsoltárban, mind a bevezető igében megjelenik, amelyben az Úr mint egyetlen reménység szabadító jelenléttel közeledik a bűnös ember felé. A zsoltár egyik legfontosabb üzenete, hogy az igazi, mélyen az emberi szívet átható szabadság a bűnbocsánatból ered.

Ezért hangsúlyosak a lekcio igéi, hiszen az

Úr nem kívánja a bűnös ember halálát, „*hanem inkább azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen!*” (Ez 18,32) Ez a bűnbocsánatból való élet alázatra hív minket, hiszen Isten az, aki megtart az elhívottai között (1Pt 5,6–11).

Amit a textusról tudni kell

Lukács evangéliumának 15. fejezete az elvesztetkről szól. Jézus olyan hatalommal tanít, amely révén megszólítja a *vámszedőket* és a *bűnösöket* is – akik a törvény szerint „láthatóan bűnösök” (MACDONALD 2012, 309. o.) –, és *asztalhoz* telepednek vele. Korábban Keresztelő János szavára is megtértek vámszedők (lásd Lk 3,12), de a farizeusok ezt is elutasították (SPINETOLI 1986).

A farizeusok és írástudók kritikája az, hogy Jézus nem a kegyes törvénytisztelőkkal vállal asztalközösséget, hanem a köztudottan jogi értelemben is *bűnös* emberekkel. Ezek vagy erkölcstelen életű emberek lehettek, vagy „bűnös foglalkozást” űztek, mint például a vámszedők is, akik nyerészkedtek a kivetett adókon. Bűnösnek számított az is, aki figyelmen kívül hagyta a törvény által meghatározott életvitelt és értékrendet. A velük való érintkezés, de különösen az asztalközösség tisztátalaná tette az embert (PRÖHLE 1991, 100. o.).

Nem szoktuk kiemelni, de a farizeusok helyeselték, sőt fontosnak tartották, ha ezek a bűnösök megtértek. A kegyes életű embereket nem a bűnbánat bűnösök felé való hirdetése botránkoztatja meg, hanem az, hogy Jézus *asztalközösséget* vállal velük, amely a szoros baráti, rokoni kapcsolat jele volt (PRÖHLE 1991, 100. o.). A farizeusi követelményekben egy ilyen cselekedetnek előzetes feltétele a bűnbánat és a törvény szerinti élet. Vagyis azt üzenték: „Ha majd megtérsz, szóba állunk veled” – mint ahogy sokan így gondolkodnak ma is. Előbb hagyj fel a bűneiddel, hogy közösséget vállaljunk veled. Ezzel szemben Jézus pont fordítva cselekszik. Asztalközösséget vállal velük, hogy megtérjenek. Ennek a krisztusi tettnek nem a *feltétele* a megtérés, hanem a *célja*. Pröhle Károly így fogalmazza meg: „Igazi megtérés nem a megtérés követeléséből következik, hanem az evangéliumnak abból az örömhíréből, hogy Jézus szeretete odafordul a bűnösök felé.” (PRÖHLE 1991, 101. o.) Ezért tanít az elveszettekről.

A példázatok arra vezetnek rá, hogy mindnyájan elvesztettek vagyunk. Valaki azért, mert nem érdekli őt Isten törvénye és a vele való közösség, valaki pedig azért, mert azt gondolja, hogy ezek meglétével már érdemes arra, hogy ítéletet alkosson, és elhatárolja magát másoktól. A nagy „csavar” az isteni logikában az, hogy az Atya abban gyönyörködik, amikor a bűnös megtaláltatik.

Az ἀπόλλυμι az ’elveszít’ és ’elvész’ jelentések mellett a ’pusztít’, ’pusztul’, ’elpusztít’, ’megsemmisít’, ’romlásba visz’ jelentéstartalmakat is magában

hordozza. (Az ebből képzett ἀλώεια a ’kárhozat’, az ἀπολλύων – ’pusztító’, ’elkárhoztató’ jelentéssel bír [VARGA 1996, 87–88. o.].) Ennek alapján mondhatjuk, hogy nem egyfajta „járulékos veszteséget” él meg Isten, hanem *fájdalmas veszteséget*. Nem arról van tehát szó, hogy valakinek „vargabetű” van az életében, hanem arról, hogy oda kellene tartoznom Istenhez, de elveszett vagyok.

Krisztus vállalja a veszélyt és a kockázatot (pásztor), hogy egészen a kárhozatig lemenjen az emberért (asszony), hogy a megtaláltak örömében részesítse. Jézus nem megbotránkoztatni akarja ezzel a vallási vezetőket, de nem is a kirekesztetteket akarja felkarolni, hanem az elveszetteket felé nyit – akik között ott vannak a farizeusok és írástudók is. Az ő asztalánál úgy, ahogy van, minden bűnös ember értékes, sőt mindenél értékesebb. „Isten nem akkor örül, hogyha büntet vagy derékba tör a bűnös életét, hogy ez többé ne ártsen a közösségnek, hanem akkor, ha látja az illető bánatát és megmenekülését.” (SPINETOLI 1986)

A perikópa megértése

Jézus azért jött, hogy „*megkeresse és megtartsa az elveszettet*” (Lk 19,10) – ahogyan ezzel Zákheus, a gazdag fővámszedő szembesül a mesterrel való találkozásakor. Végső soron az igéknek fel kell ismertetniük az ígehallgatókban és ígehirdetőkben saját maguk elveszetségét. Nem arról kell tehát szólnia az ígehirdetésnek, hogy vannak „kegyes életűek” és „egészen bűnösök”, hanem éppen arról, hogy voltaképpen „nincsen igaz ember egy sem” (Róm 3,10) – és ezt kell felismernünk. Jézus mellett ezeknek a bűnösöknek van fenntartva a hely. Ez az *odaforduló szeretet* ragadta meg Pál apostolt is, aki felismerte kárhozott voltát, és Krisztus szorongató szeretete életre hívta őt (2Kor 5,14).

Hívó emberként vallanunk kell, hogy nem saját igazságunk, hanem Krisztus igazsága miatt leszünk Isten előtt igazak, bűnősként – *simul iustus*

et peccator. Páli alázattal kell megértenünk az ige reánk érvényes üzenetét: „*Igaz beszéd ez és teljes elfogadásra méltó, hogy Krisztus Jézus azért jött e világra, hogy a bűnösöket megmentse, akik között én vagyok az első.*” (1Tim 1,15) Ez az üzenet pedig felszabadító jó hír. Keresztényként nem egy Isten előtti bizonyítási kényszer szorításában kell élnünk, hanem bűnbocsánatból.

Igehirdetési vázlat

Menthetetlen állapot?

„Ezen már az Isten sem segíthet!” Talán többször találkoztunk ezzel a kifejezéssel. Megjeleníti az emberi természet romlottságát, de közben valós tapasztalatok alapján való következtetés. Miközben lelki-értelmi szűrőinken „diagnosztizáljuk” a körülöttünk lévő embereket, keresztényekként észre sem vesszük, hogy pontosan Krisztus-hitünk alapján kellene állítanunk az ellentettjét: „Csak Isten segíthet!” – neki viszont valóságosan van hatalma erre. Paul Washer baptista lelkipásztor egyszer azt mondta: „Nem az a csoda, hogy Isten a semmiből életet teremtsen – creatio ex nihilo –, hanem az, hogy a totálisan elveszett bűnös embert képes új életre hívni.”

Szóránygyülekezetben szolgáltam, amikor bejött egy ittas férfi az istentiszteletre. Miközben tartott az alkalom, azon járt az eszem: „Ez meg minek jött el?” Ilyen hitetlen az ember, amikor nem Jézus Krisztusra tekint szüntelenül – és itt most nem a részegről beszélek, hanem a prédikáló lelkésze, vagyis magamról. Teljes bizalommal kell lennünk arra, hogy Jézushoz „közeledve” van a legjobb helyen az ember, hiszen egyedül neki van hatalma arra, hogy teljesen megújítsa az ember szívét: a szenvedélyének élt emberét is és a Luther-kabátban szolgáló szívét is.

Az elveszettség állapota olyan, mint az influenza. Ugyanaz a betegség, de más-más tünetekkel jelentkezik. Az, hogy ki milyen mértékben bűnös, csak a tünet, az alapvető betegség ugyan-

az: elveszettek vagyunk. Istennek azonban jó híre van minden elveszett számára.

„A lélek felbecsülhetetlen érték”

Az a bárány, amelyik elcsatangol, az az egy dragma, amely elgurul, mind-mind értékes. Szokás mondani egy használt autó eladásánál, hogy „annyi az értéke, amennyiért megveszik”. A pásztor otthagyja az egyért a többi bárányt, az asszony felforgatja az egész házat, hogy megkeresse az egyet. Jézus számára az elveszett ember értékesebb mindennél, ezért otthagyja a mennyi dicsőséget, isteni fenségét megalázza, hogy mentő szeretettel vállalja a bűnösök – s ebben minden ember – bűnét, lemenve érte egészen a pokolba.

James Tissot festményén láthatjuk (lásd a példaknál), ahogy az asszony a sötétségben világosságot gyűjt. A legmélyebbre hajol, meg kell aláznia magát, hogy megkeresse azt az egyet. A hiányzó drahmáért olyan helyen keresgél, a sötétség legmélyén, ahova az emberi szem már nem lát be.

Nem tudjuk sem emberi szavakkal kifejezni, sem megjeleníteni, hogy mi mindent jelent elveszítettnek lenni. Az ember legtöbbször vagy el akar menekülni a szembesítés elől, és nem foglalkozik vele, vagy pedig az ellentettjét állítja, hogy önmagát igazolja. Aki viszont ezt belátja, és mélyen a szívébe néz, annak felszabadító örömhír az, hogy Jézus valódi megoldást nyújt. Az ember értékét végső soron nem az határozza meg, hogy önmagát mennyire tartja értékesnek, hanem az, hogy Isten mindent feláldoz érte – ezért lesz felbecsülhetetlen érték.

A megmentő szeretet

A mi életünkben hiányzik Jézus szeretete. Valahogy a köztudottan bűnös emberekkel nem vagyunk hajlandóak egy közösségben lenni. Az, hogy az úrvacsorában letehetjük Krisztus keresztje elé az életünket, és egy asztalnál lehetünk a valóságos szabadító Úrral, ennek az egész „bűnös – nem bűnös” feszültségnek a feloldása kel-

lene, hogy legyen az életünkben – de mi inkább az „igazakkal” akarunk foglalkozni. Miért? Vagy azért, mert sohasem ismertük fel azt a mély elveszettséget, amelyből Jézus Krisztus megváltott minket, vagy pedig azért, mert bár volt ilyen szabaduláselményünk, már nem tudjuk, mit jelent bűnbocsánatból élni. Akár így, akár úgy, de a lényegben nem változtat: nincs bennünk az Istentől való öröm.

A mi elzárkózásainkkal, feltételrendszereinkkel szemben Jézus asztalhoz hívja a bűnösöket. Megváltó szeretetének olyan hatalma van, amely a halott, elveszett embernek új életet ad. Úgy közeledik az elveszett emberhez, hogy nem támaszt feltételeket iránta, hanem az evangélium hirdetésével és a testvéri szeretettel hívja megtérésre. A mennyei Atya gyönyörködik mindazokban, akik ebben az új életben járnak.

Ezért az, amit a hívő ember átél egy megtérésben, nem elhatárolódásra kell, hogy készítse a többi ember felé, hanem arra, hogy közösséget vállalva tegyen bizonyosságot Krisztus hatalmáról.

További javaslatok az istentisztelethez

Ének

A kijelölt énekek mellett a *Szelíd szemed, Őr Jézus* (EÉ 385), valamint egy ébredési ének (akár énekari szolgálatban is): *Fáradtan, bűnbe veszve jártam az életet* (MET-énekeskönyv 88., EKE-énekeskönyv 140.) gazdagíthatják az istentiszteletet.

Lekció

Ez 18,20–32; 1Pt 5,6–11

Illusztrációk

FESTMÉNY

James Tissot: *Az elveszett drachma* (*La drachme perdue*)

GONDOLATOK

„Azok a farizeusok, akármilyen gúnyosan, mégis nagyon helyesen mondták, hogy Jézus bűnösöket fogad az asztalához! Mindig is a betegeket, belpoklosokat, a sántákat, a vakokat, a koldusokat, a társadalom kivetettjeit hívta magához – most is! Az úrvacsorai közösség a gyógyulni, épülni vágyó lelki koldusok – vagyis a bűnbocsánatban részesülni akaró és egy megújuló életben megerősödni akaró bűnösök társasága. Tehát éppen nem egy lelki elitnek az exkluzív közössége. Jézus nem azt várja tőlünk, hogy úgy jöjjünk ide, az ő asztalához, mint amilyennek lennünk kellene, hanem úgy, mint amilyenek vagyunk. [...] Ez az asztal egy nagy családi közösségbe, lelki egységbe fűzi össze, hozza közösségbe a legkülönbözőbb »bűnösöket«. Úgy, hogy akiknek eddig semmi közük sem volt egymáshoz, akik eddig nem is ismerték egymást, vagy ismerték, de nem szerették egymást: azok most összetartoznak, eggyé válnak. Itt nincsen olyan, hogy mi és ti. Mi értelmiségiek, ti munkások. Mi vezetők, ti alárendeltek. Mi fiatalok, ti öregek. Mi villalakók, ti alagsoriak. Mi belvárosiak, ti külvárosiak. Csodálatos egy asztal ez. Ha lélekben meghosszabbítjuk, és elképzeljük, hogy ez az asztal csak egy látható része egy olyan asztalnak, amely átéri az egész földkerekséget, akkor így folytatnám: itt nincsen az, hogy mi fehérek, ti színesek, mi európaiak, ti északiak.

Itt mindnyájan csak »mi« vagyunk! Mi bűnösök! Északról, Délről, Keletről, Nyugatról: mi! Itt nincsen: ti! Itt nincsenek mások! Mind-mind egy tálból eszünk, lényegileg egy pohárból iszunk, ugyanannál az asztalnál, együtt egymással és Jézussal! Mint ahogyan sok-sok apró szőlőszem ki-préselt leve olvad össze egy itallá, mint ahogyan sok-sok apró megőrlött gabonaszem válik egy kenyérré: így leszünk mi mindnyájan egy testté! »Ez bűnösöket fogad magához, és velük együtt eszik!« (2b vers) Többek között éppen azért is, hogy ezek a bűnösök mind egyek legyenek! Egyek egymással és egyek Jézussal!”

Joó Sándor (1910–1970)
magyar református lelképásztor
(Részlet az 1968. december 15-én elhangzott
prédikációjából; <https://joosandor.hu/predikacio/51101795>)

„Ha csupán egy olyan ember létezne, aki nem szereti az Urat, és ha ez az ember Szibéria pusztaságában élne, és ha szükséges lenne, hogy a földkerekségen élő sokmillió hívő elmenjen hozzá, hogy Krisztushoz hívja őt, mielőtt megtérhetne, mindez nagyon is megérné a buzgalmat, mun-

kát és fáradságot. Ha éveken keresztül kellene prédikálnunk ezreknek, sohasem mentve meg csupán csak egyetlen lelket, az az egy lélek teljes jutalom lenne minden munkánkért, mert a lélek felbecsülhetetlen értékű.”

Charles H. Spurgeon (1834–1892)
angol baptista prédikátor

<https://illbehonest.com/hungarian/idezetek-az-elveszettek-megmenteserol>

Felhasznált és ajánlott irodalom

- MACDONALD, William 2012. *Újszövetségi kommentár*. 1. köt. *Máté – Róma*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- SPINETOLI, Ortensio da 1986. *Lukács. A szegények evangéliuma*. Ford. Turay Alfréd. Agapé Kiadó, Szeged. Web: <https://mek.oszk.hu/00100/00179/html/index.htm>. (Megtekintés: 2025. április 25.)
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- VARGA Zsigmond 1996. *Görög–magyar szótár az Újszövetség irataihoz*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- WALVOORD, John F. – ZUCK, Roy B. (szerk.) 1997. *A Biblia ismerete. Kommentársorozat*. 6. köt. *Máté – János*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest.

VECZÁN ZOLTÁN

Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap

► Lk 6,36–42

Az irgalmasság Atyja

A vasárnap jellege

Jánossy Lajos: „A régiek az *irgalmasság vasárnapjának* is nevezték az ősi evangéliumról (Lk 6,36–42), amelyben Krisztus Urunk a mennyei Atya irgalmasságára hivatkozva inti a *megváltottak* – megkegyelmezett bűnösök – gyülekezetét: »legyetek irgalmasak – ne ítéljetelek – megbocsátatok!«” (JÁNOSSY 2008, 46–47. o.)

Amit a textusról tudni kell

Lukács síksági beszédének (Lk 6,20–49) nevezik azt az összefüggő Jézusi tanítást, amely Máté Hegyi beszédének felel meg, hiszen Lukácsnál Jézus a hegyről lejöve mondta el ezeket a beszédeket. Anyaga nagy mértékben átfedésben van a Hegyi beszéddel, ezért feltehetőleg a Q forrásból származik. A beszédnek három része van: bol-

dog- és jajmondások (20–26), buzdító tanítások (27–38), metaforák, hasonlatok (39–49).

36. vers: Ez a vers a kulcsmondata az előző szakasznak is (ellenség szeretete) és a következő szakasznak is (ítéletmentes megbocsátás). Jézusnál az irgalmasság végső indoka: mert az Atya is ilyen. Ha a tanítványok (az Atya gyermekei) közelebb szeretnének kerülni Istenhez, akkor hasonlónak kell válniuk hozzá. Érdemes itt behozni a 35. vers gondolatát (bár nincs benne textusunkban): „...nagy lesz a jutalmatok, a Magasságos fiái lesztek.” Pont azáltal fognak a tanítványok Isten gyermekeivé válni, hogy irgalmasok, így az irgalmasságuk jutalma: maga a szoros és bensőséges kapcsolat az Atyával, akihez közelebb kerülnek az irgalmasságukkal.

37–38. vers: Két negatív és két pozitív felszólítás. Az irgalmasság cselekedeteinek kibontása. Mind a négy esetben párban állnak az igék: egy felszólítás és egy passzív igealak. A passzív igealakok Isten cselekvésére utalnak (passivum divinum). Nemcsak az az általános szabály érvényesül, hogy a cselekvő azt kapja vissza a többi embertől, amit ad, hanem ennél sokkal fontosabb Isten viszonzása, aki előtt semmi nincs rejtve.

40. vers: Máté esetében ez a jézusi mondat arra utal, hogy a tanítványokat is üldözni fogják. (Mt 10,24). Lukácsnál Jézus ítéletmentes életformát ír elő a tanítványoknak. (Még saját hóhérai fölött sem mondott ítéletet.)

41–42. vers: Jézus nem „tiltja”, hogy a másikat próbáljunk segíteni a szálkát kivenni, pusztán felhívja a figyelmet a meglévő gerendákra.

A perikópa megértése

Az irgalmasság olyan szó, amelyet rengeteget használunk, de közel sem egyértelmű a jelentése. Textusunk segít az irgalmasság fogalmának kibontásában. Lukács szerkesztése alapján fontos részei: a másik ember szeretete (egészen az

ellenségeig fokozva), a másik ember el nem ítélése, a megbocsátás és a nagylelkű adakozás. Külön érdekes számomra, hogy Lukács összekapcsolja a másik ember el nem ítélését, a megbocsátást és a másik javára való adakozást. Vajon a való életben is összekapcsolódnak ezek a folyamatok? Azzal tudok nagylelkű lenni, akire nem ítélettel tekintek?

Ha van olyan lelki betegség, amelyre a vallásos emberek különösen hajlamosak, az az ítékezés. Vallásos emberként elhívásunk van arra, hogy küzdjünk bűneink ellen, törekedjünk a minőségi életre, és ezek a belső harcok könnyen kegyetlenné tesznek bennünket az emberi hibák és bűnök (és gyakran a bűnös emberek) ellen. Időnként sokkal kevesebb elfogadással, irgalommal tudunk bűnös emberek felé fordulni, mint a világi emberek, akik nem élik meg olyan élesen a bűn elleni harcot.

„Isten elsősorban nem úr, uralkodó vagy bíró, hanem atya, éspedig olyan, amilyen ritkán adódik az emberek között: szigorúság és keménység nélküli atya. Nem az igazságosság szigora vezérli őt, hanem a könyörület (oiktirmosz); nem joga-it igyekszik érvényre juttatni, hanem elsősorban gyermekei gyengeségére és törekenységére van tekintettel. A gonosztevő nem bosszantja őt, miként a beteg sem bosszantja az orvost, hanem segítségnyújtásra serkenti.” (SPINETOLI 1996, 246. o.)

Igehirdetési vázlat

Azt gondolom, az egyik legnagyobb veszély, amely fenyeget minket a következő vasárnapon, hogy saját prédikációnk negatív illusztrációjává válunk. Azokat fölényesen elítélni a szószék magaslátáról, akik elítélnek másokat, és arról felszínes módon moralizálni, hogy a moralizálás rossz dolog, komoly csapda, amelybe könnyű beleesni. Talán ettől a veszélytől is a 36. vers mondanivalója tud minket megvédeni: meglátni azt, hogy Isten az irgalmasság Atyja, forrása, így a mi irgalmas-

ságunk nem előírt teljesítmény, hanem az isteni kegyelem visszatükrözése, Krisztus-követésünk újabb próbálkozása.

Szemléletesnek tartom a 2017-es előkészítőben D. SZEBIK Imre igehirdetési vázlatát (2017, 235. o.), ahol az ítéletmentességet a gondolati irgalmassággal, a megbocsátást a szóbeli irgalmassággal, az adakozást a tetteles irgalmassággal kötötte össze, és így építette fel az igehirdetést.

Mi fán terem az irgalmasság?

Ki tudná megfogalmazni magában röviden, hogy mit jelent ez a szó: irgalmasság? Nem tudom, kinek hogyan sikerült, de talán nem is olyan könnyű feladat. Sőt feltételezem, hogy ha meghallgatnánk most egymást, egészen eltérő válaszokat kapnánk. Nem biztos, hogy egymásnak ellentmondókat, inkább egymást kiegészítőket, hiszen az irgalmasságnak rengeteg oldala van. Jézus mai alapigénkben az irgalmasság három arcát hozza elénk.

Az irgalmasság egyik arca: az ítéletmentesség

„Az ember azt látja, ami a szeme előtt van – Isten viszont azt, ami a szívekben rejlik.” (1Sám 16,7) Mi, emberek mégis milyen gyorsak vagyunk abban, hogy miután a másikat egy-két pillanatig szemléljük, ítéletet mondjunk a tetteire, szavaira, akár egész személyére, ráadásul nemcsak ideiglenesen, hanem örök érvényűen. Különösen akkor, ha az a másik ember másmilyen, mint mi. Máshogy beszél, máshogy öltözködik, más országból jött, más miliőhöz tartozik, és máris elvesztettük az együttérzés képességét. Már nem látjuk az ő emberi mélységét, összetettségét, küzdelmeit, szenvedéseit, csak valakit, aki felett gyorsan ítéletet mondhatunk. Csak egy eszköz, amellyel újból megerősíthetjük saját önértékelésünket.

Az irgalmasság másik arca: a megbocsátás

Jézus nemcsak passzív irgalmasságot mutatott az ő tanítványainak, hanem aktívát is. Nemcsak arra hív minket, hogy ne ítéljük el a másikat, hanem

arra is, hogy építsük a kapcsolatot vele. Legyünk a békesség, a megbékélés követői ebben a világban. Ne csak mossuk kezeinket, mint Pilátus: „Én nem ítélem el a másikat, de azt már nem, hogy bármit is tennem kelljen érte...”, hanem legyünk készek a megbocsátásra, az újrakezdésre, az emberi kapcsolatok építésére.

Az irgalmasság újabb arca: a nagylelkű adakozás

Jézus az irgalmasságot nem hagyja meg pusztán a szavak szintjén, hanem kiterjeszti minden tetteinkre, az egész életünkre. Gondolhatunk akár az irgalmas samaritánus történetére, aki semmit nem várhatott viszont, mégis valódi tettekkel, idővel, fáradsággal, anyagi erőforrásokkal gondoskodott az ellenséges nép egyik tagjáról.

Isten, aki mindent lát

Annak az embernek, aki törekszik a jóra, gyakran az a belső érzése: „Minek töröm magam, úgyszincs semmi értelme, senki nem fogja észrevenni a különbséget.” Talán ez lehet akkor is bennünk, amikor Jézus az irgalmasság útjára hív minket, tanítványokat. De Jézus egy ígéretet is kapcsol minden egyes felszólításhoz. Isten lát minket. Sosem hiábavalók a küzdelmeink, a próbálkozásaink. Lehet, hogy a másik embernek nem tűnik fel, de Isten látja. Ő értékeli. Még akkor is, ha újra és újra menthetetlenül elbukunk.

Isten gyermekévé válni

Jézus Krisztus mégsem azért hív minket az irgalmasságra, mert azt szeretné, hogy „jó pontokat” gyűjtsünk Istennél. Alapigénk azzal kezdődik: „Legyetek irgalmasok, amint a ti Atyátok is irgalmas!” Isten maga is irgalmas. Azzal, hogy mi magunk egyre irgalmasabbá válunk, nemcsak embertársainkhoz kerülünk közelebb, nemcsak a világot tesszük jobb helyé, nemcsak „jutalmat” kapunk majd egyszer Istentől, hanem ennél sokkal többet teszünk: egyre jobban Istenhez fogunk hasonlítani. Egyre közelebb fogunk hozzá kerülni. Ez a végső, minden mást felülmúló jutalom:

Istenre hasonlítani, Istenhez közel kerülni, a vele való őszinte, bensőséges, bizalmi kapcsolatra lépni. Ez az egység, amelyben Jézus Krisztus is volt az Atyával. Ez az, ami mindennél értékesebb, minden másnál több, minden árat, küzdelmet, fáradságot megér: Isten gyermekévé válni. Persze ha csak önerőből próbálkoznánk, sosem jutnánk el ide. De hogyan kezdődik az igeszakasz? Isten irgalmas.

További javaslatok

Jól kapcsolódik az irgalmasság témájához a két lekcio. József mint az irgalmasság példája meg-bocsát testvéreinek, nem áll bosszút, helyette befogadja őket, és gondjukat viseli. Fontos kiemelni, hogy József is Isten irgalmasságára hivatkozik saját irgalmassága előtt: „...*Isten terve jóra fordította azt.*” Isten irgalmában megerősödve képes ő is irgalmas és nagylelkű lenni. Az epistolában megfogalmazott mondatnak – „*Mert a teremtet világ sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését*” – nagyon sok aspektusa van, de az irgalmasság egész biztosan az egyik. Így is mondhatnánk Pál mondatát (többek között): az irgalom nélküli világ sóvárogva várja az irgalmasság fiainak megjelenését.

Illusztrációk

Egy asszony a Mester elé hozta a gyermekét. A gyerek rengeteg édességet evett, nem lehetett neki ezen a téren korlátokat szabni. Az asszony kérte a Mestert, hogy mondja meg a gyerekének, ne egyen több édességet. A Mester zavarba jött, töprengett, majd azt mondta, hogy jöjjenek vissza három hét múlva. Három hét múlva visszajöttek. A Mester rátette a kezét a gyerek vállára, és azt mondta neki: „Ne egyél anynyi édességet!” Az asszony csodálkozott: „Miért kellett erre három hétig várni?” A Mester így

felelt: „Mert három hete még én is sok édességet ettem.”

Számomra idekívánczozik a 121. ének 4. versszaka: „Ne rettentéssel, mint urak Ura: / Jöjj irgalommal, életet hozva! / Légy sebre balzsam, bűnre kegyelem! / Bűnösök barátja, maradj velem!”

Az igehirdetéshez jó illusztrációul szolgálhatnak azok a bibliai történetek, amelyekben megmutatkozik az irgalmasság mint aktus. A rengeteg közül néhány példa a teljesség igénye nélkül: az irgalmas samaritánus (Lk 10,25–37), Zákheus története (Lk 19,1–10), a tékozló fiú (Lk 15,11–32), a házasságtörő asszony (Jn 8,1–11), az adós szolgák (Mt 18,21–35).

Maga Jézus is szemléletes és megszólító illusztrációkkal látta el mai alapigénket, talán nem is kell olyan messze menni, ha jó képeket szeretnénk az igehirdetéshez. Kiemelhetjük itt a 38. vers képét: a becsületes kereskedő a piacon megtöltötte a vékát gabonával, majd megrázta, megnyomkodta, hogy a magok minden ficakot kitöltsenek az edényben, majd ismét színiültig töltötte, hogy tényleg egy vékányi árut adjon (SPINETOLI 1996, 247. o.).

Felhasznált irodalom

- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén is-tentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben.* Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zenemű-vészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Kö-zössége, Veszprém.
- KOCSIS Imre 1995. *Lukács evangéliuma.* Szent István Társulat, Budapest.
- MELLO, Anthony de 1993. *A csend szava. Egy perces bölcsesség.* Jézus Társasága Magyarországi Rend-tartománya, Veszprém.
- SPINETOLI, Ortensio da 1996. *Lukács. A szegények evangéliuma.* Ford. Turay Alfréd. Agapé, Budapest.
- SZEBIK Imre 2017. Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap. Lk 6,36–42. *Lelkipásztor*, 92. évf. 6. sz. 234–237. o.

Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap

► Lk 5,1–11

Ne félj! A kegyelem elhív, küldetésed van!

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni ötödik vasárnap (latinul: Dominica quinta post Trinitatis) az egyházi év rendjében a „kegyelem és elhívás” témája köré szerveződik. Ez a vasárnap az Isten hívására adott emberi válaszról és az elhívás kegyelmi jellegéről szól, különösen a hívó életre és az apostoli szolgálatra való elhívásról.

A protestáns liturgiában – különösen az evangélikus és a református hagyományban – a Szentháromság ünnepe utáni ötödik vasárnap mondanivalójában a kegyelem és az elhívás mellett az elköteleződés is megjelenik.

A katolikus liturgiában a Szentháromság ünnepe utáni időszak neve hivatalosan „évközi idő”, így a Szentháromság ünnepe utáni ötödik vasárnapot nem így nevezzük, hanem egyszerűen évközi tizenötödik vasárnapként tartják számon. Az ezen a napon elhangzó tanításban a protestáns gyakorlat mellett a katolikusok a tanítványi küldetés és a hit megélése a világban témákra teszik a fő hangsúlyt.

A vasárnap tipikus evangéliumi története a mai napra kijelölt textusunk, Péter apostol elhívásának története (Lk 5,1–11), ahol Jézus a halászatot „emberhalászatokká” teszi. Ezen a napon a hangsúly tehát az isteni elhíváson, az arra adott válaszon és a Krisztus-követésre való készségen van.

Amit a textusról tudni kell

Ebben az időben Galileában (a Genezáreti-tó környékén) a halászat fontos megélhetési forma volt. Nem hobbitevékenység csupán, hanem kemény munka, amelyet gyakran éjszaka végeztek, közös-

merten a nagyobb kapás esélye miatt. A halászok egyszerű emberek voltak, de nem a társadalom legalsó rétegéhez tartoztak. Sokan közülük saját csónakkal, hálóval rendelkeztek, ma talán kisvállalkozóként tekintenénk rájuk.

A tóparton való tanítás ebben az időben teljesen megszokott volt, Jézus ezzel a cselekedetével semmilyen újdonsággal nem szolgált. A rabbinikus tanítók gyakran nyílt tereken (pl. tóparton, hegyoldalon) tanítottak nagyobb hallgatóság előtt, mivel a zsinagógák nem mindig voltak elérhetőek. Nem mellesleg a praktikum is ezt diktálta, hiszen a víz köztudomásúlag jobban közvetíti a hangot.

Exegetikai szempontból négy momentum kiemelendő.

Jézus hatalma a természet felett • A csodálatos halfogás Jézus isteni hatalmát mutatja be. A halászat szakértelmet igényelt, és az, hogy Jézus a legalkalmatlanabb időben (nappal) ad utasítást a halfogásra, kiemeli, hogy itt nem emberi tudás, hanem isteni beavatkozás történik, ami minden racionalitást, gyakorlatot, szó szerint mindent felülír.

Péter reakciója (bűntudat) • Péter leborul Jézus előtt: „Menj el tőlem, mert bűnös ember vagyok, Uram!” Ez a klasszikus bibliai minta a teofánia (Isten megjelenése) történeteiben: az ember Isten szentségével szemben saját bűnösségét ismeri fel. Számos ószövetségi párhuzamot találunk ezzel kapcsolatban, például Ézsaiás látja az Urat a templomban, és hasonlóan Péterhez, rögtön bűnösnek érzi magát: „Jaj nekem, elvesztem, mert tisztátalan ajkú ember vagyok...” (Ézs 6,5) Vagy Jeremiás is tiltakozik az elhívás ellen: „Ó, Uram Isten, hiszen nem tudok beszélni, mert fiatal vagyok!” (Jer 1,6) És nyilván nem feledkez-

hetünk meg Mózes kifogásairól sem, aki szintén büntudattal és alkalmatlansággal reagál: „*Ki vagyok én, hogy elmenjek a Fáraóhoz?*”

Az elhívás dinamikája • Jézus nem a tökéleteseket, hanem a büntudatot érző, önkritikus, de nyitott szívű embereket hívja el. A „*Ne félj! Mostantól emberhalász leszel!*” kijelentés nemcsak Péterre vonatkozik, hanem az egyetemes apostoli küldetésre utal.

A tanítványi élet jellemzője • A tanítványok „mindent otthagytak, és követték őt”. A tanítványság lényege a radikális bizalom és a teljes életátrendezés. Péterék nemcsak hisznek Jézusban, hanem egzisztenciális, totális, teljes változás következik be az életükben.

Igehirdetési vázlat

Bevezetés

Az igénk kezdő képe, a tópart csendje azt példázza, hogy Jézus bárhol képes megszólítani. A legváratlanabb helyszínen, a legelképzelhetetlenebb időpontban. Jézus közeledése nem ismer határt. A reggel a Genezáreti-tó partján üldögélő, üres hálóikat mosogató, fáradt halászok képe egybevágh azzal, ahogyan ma is sokan érzik magukat: fáradtan, kudarcokkal terhelt, üres kézzel. Ebbe az ürességbe robban be a Megváltó.

Az emberi kudarc és Isten szava

A kudarcra ugyanis az Istennek mindig van szava és válasza. Péter és társai egész éjszaka dolgoztak – eredménytelenül. Jézus mégis azt mondja: „Evezzetek a mélyre, és vessétek ki a hálóitokat!” Vagyis ne add fel. Krisztus közelségében ugyanis minden megváltozik. Az élő Istennek megkérdőjelezhetetlen hatalma van mindenk felett. Az ember számára befolyásolhatatlan tényezők felett is, mint a természet erői, a fizika vagy a biológia törvényei, mindenfajta megszokás, emberi racionalitás, szó szerint bármi felett.

Erre a mindenható létre kell érkeznie az em-

beri válasznak, ami lehet elutasító, elodázó, közönyös vagy épp ellenkezőleg, amit Péter tesz, lehet a válasz a hittel való engedelmisség: „Mester, egész éjszaka fáradtunk, de a te szavadra mégis...” – A hit nem érzelem, hanem döntés Isten szava alapján. Péter felismeri, hogy Jézus nem egyszerű rabbi, hanem Isten küldötte. Megszületik a felismerés és megjelenik a hit csírája. Ez az azonban, amit nem tarthatunk meg csak magunknak. Pontosan tudjuk, hogy a magunknak gyűjtögetett hitmorzsa értéktelen, halott kincs. Az evangélium kincse, az isteni áldás sohasem lehet beszorított, elzárt magánügy, azt hirdetni, továbbadni kell. Ahogyan Péterék teszik, más hajókat is meg kell hívni a bőségbe. Társadalmi felelősségünk is a közösségépítés, a Krisztus közösségébe, a gyülekezetbe való hívás, de sokkalta inkább az örök életre való elhívás örömeinek a kényszere. Krisztushoz hívni mindeneket, mert nála élet van, örök élet!

Bűnfelismerés és küldetés

Péter megalázkodása és saját bűnfelismerése nem végállomás, hanem a küldetés kezdete! A keresztény ember földi életében igaz bűnbánatot gyakorol, és alázatos szívű. Isten igaz elhívottjai nem tökéletesek, hanem ők azok, akik elismerik, hogy önmagukban kevesek. A tanítványai lábát megmosó Jézus mellett, aki még a keresztfán is kínozott imádkozik, nincs helye a nagyképűségnek, az egoizmusnak, az Isten nélküli önmegvalósításnak. Az alázatnak van helye és a másokért való életnek. Egyben a félelem nélküli életnek. A bűneit Jézus lábaihoz helyező ember ugyanis képes elvetni a félelmeit. Az isteni kegyelem képes úrrá lenni a félelmeinken is.

Elhívás az emberhalászatra: az új életút

Az ember bűnbánatára és bűnvallására érkezik az isteni kegyelemből fakadó válasz és létrejön az egymásra találás boldogító eseménye. Péterék mindent otthagynak, hogy kövessék Jézust. A tanítványi életük lényege: Jézussal lenni, őt szolgál-

ni, emberekért élni. A keresztény élet nem passzív vallásosság, hanem aktív követés. A mindennapokban megélni a Krisztussal való együtt járás örömét, átadni szóban és gyakorlatban a tőle tanultakat. Megélni azt, hogy „emberhalászok” vagyunk: nem manipulációval, hanem szeretettel és bizonyosságtétellel, hiteles, szeretetteljes élettel, meghallgatni másokat, tanúságot téve reménységünkéről, Krisztusról.

Kérdések a gyülekezet felé:

- Hol érzem ma életemben, hogy „hiába fáradoztam”?
- Mire hív engem Jézus ezen a vasárnapon?
- Kész vagyok-e „a mélyre evezni” az ő szavára?

További javaslatok az istentisztelethez

Imádság

Mennyei Atyánk,

hálát adunk neked, hogy Jézus Krisztusban közel jössz hozzánk, nem a tökéletességünket, hanem a készséges szívünket keresed.

Köszönjük, hogy a mi üres hálóinkat is megtudod tölteni, és kudarcaink között is megszólítasz minket.

Urunk, bátoríts minket is, hogy ne a félelem, hanem a te szavad vezessen minket.

Taníts minket bízni benned akkor is, amikor nem látjuk az eredményt, és add, hogy készen álljunk elhagyni régi utainkat, hogy téged kövessünk, a te országod építésére.

Formáld át szívünket, hogy a hálóink ne magunkért, hanem mások megmentéséért legyenek kivetve!

Adj kitartást, hitet és alázatot a követés útján. Jézus Krisztusért kérünk.

Ámen.

Ének

EÉ 191, 389, 443

Lekció

1Pt 3,8–15

Illusztrációk

Film

Ernest Hemingway: *Az öreg halász és a tenger* (*The Old Man and the Sea*), 1952

Miért kapcsolódik?

- Santiago, az öreg halász napokon át küzd a tengeren, hogy zsákmányt hozzon – hatalmas erőfeszítéssel és teljes odaadással.
- Bár emberileg kudarcot vall (a zsákmányt a cápák felfalják), a belső kitartás, a hit, a bátorság diadalát mutatja be.
- Párhuzam Péterrel: mindketten a munka, a kudarc, az újrakezdés és a belső elhívás emberei.
- Hemingway történetében a tenger szinte szakrális tér – hasonlóan a Genezáreti-tóhoz Lukácsnál.

Üzenet: nem a siker, hanem a hűség és az elhíváshoz való ragaszkodás a lényeges.

További, rövidebb utalások

- Reményik Sándor versei (pl. *Ne hagyjátok a templomot* vagy *Csendes csodák*): a csendes hűségről, belső elhívásról szólnak, jól kapcsolódnak a tanítványi szolgálat motívumához.
- Ady Endre: *Az Úr érkezése*: az ember találkozási az isteni hatalommal, büntudattal és újjászületéssel – hasonló lelki dinamika, mint Péternél.

■ HOMOKI PÁL

TARTALOM

Mécses a te igéd

LABORCZI GÉZA: <i>A határtalan Isten határátlépései és a tanuló tanítvány</i> (ApCsel 10,28b)	301
--	-----

Tanulmányok

A Tanulmányok rovatot
szerkesztette:
Varga Gyöngyi

VARGA GYÖNGYI: <i>József hét sírása. Egy bibliai novella női teológiai olvasata</i>	303
GOMBKÖTŐ BEÁTA: <i>Íme, szolgálólányod meséje. Mária története</i> <i>traumahermeneutikai megközelítésben</i>	313

Figyelő

Kerekasztal-beszélgetés <i>A fontos dolgok a periférián történnek. Kerekasztal-beszélgetés</i> <i>a Biblia női olvasatáról</i>	324
Előadás HAFENSCHER KÁROLY: <i>Istentisztelet 2.0. A jelenlét kérdése és való(di)sága</i> <i>és a virtuális istentisztelet</i>	332

Az igehirdető műhelye

CSONKA ZSUZSANNA: <i>Szentháromság ünnepe után 1. vasárnap (1Jn 4,16b–21)</i>	343
SZAKOS CSABA: <i>Szentháromság ünnepe után 2. vasárnap (1Jn 3,13–18)</i>	347
VECZÁN ZOLTÁN: <i>Szentháromság ünnepe után 3. vasárnap (Lk 15,1–10)</i>	350
SZÁSZ LEVENTE: <i>Szentháromság ünnepe után 4. vasárnap (Lk 6,36–42)</i>	354
HOMOKI PÁL: <i>Szentháromság ünnepe után 5. vasárnap (Lk 5,1–11)</i>	358

